

בעזהשי"ת

ספר

הנתן אמרי שפר

על התורה

פורים

לעילוי נשמת

אבי מורי

ר' ישראל ב"ר מאיר דב"ז

נלב"ע ר"ח שבט תשע"א

ואמי מורתי

מרת חי' אסתר מלכה ע"ה

ב"ר משה שלמה הלוי ז"ל העליר

נלב"ע ט"ז כסלו תשס"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

מאתי הצב"י

מרדכי סגלשטיין

ספר

הגדת אמרי שפר

פורים תשפ"ה

.....

לחערות: מ. סגלשטיין

רח' עזרת תורה 6

ירושלים ת"י

טל' 0527671288

רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבריחותא וברחי רבנן¹

גרסינן בפרק מגילה נקראת² זו"ת: ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו, וקסאיל וכמה רוב בניו, אמר רב שלשים, עשרה מתו ועשרה נתלו ועשרה מחזרין על הפתחים, ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא דכתיב שְׁבַעִים בלחם נשכרו, אל תקרי שְׁבַעִים אלא שְׁבַעִים³, ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמונה הוו שנאמר ורוב בניו, ופריך ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו, אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב.

והנה הפייטן יסד בפיוטו לחנוכה זו"ת: כרות קומת ברוש בקש אנני בן המדתא וכו' ראש ימיני נשאת ואויב שמו מחית רוב בניו וקניניו על העץ תלית. ויש להתעורר אל אומרו רוב בניו על העץ תלית, והלא איפלגו בגמ' כמה בנים הויא ליה להמן, אחד מאן דאמר שלשים הויא, ולאידך תשעים הויין, ולאידך מאתים ושמונה⁴, ולכל הדעות לא נתלו אלא עשרה מהן, ואם כן האידך זה פייט הפייטן 'רוב' בניו על העץ תלית, והלא לא נתלו אלא מיעוטם או מיעוטא דמיעוטא.

וז"ל בס"ד עפ"י דברי התוספות ז"ל⁵ על אמרם ז"ל בגמ' דסתם קומת אדם בינוני מהכתפיים עד הארץ כלי הראש הוי ג' אמות, וכתבו התוספות ז"ל וז"ל: ומה שיש בתרגום של מגילת אסתר פרשנדתא איצטלב על צליבא תלת אמוין, דלפון איצטלב על צליבא תלת אמוין וכו', יש לומר כולם קטועי ראש היו שנהרגו ואחר כך נתלו כדמוכח בהדיא בקרא⁶, ע"כ. ומעתה מה מתקן דברי הפייטן ביסודו 'רוב' בניו על העץ תלית, ור"ל 'רוב גופם' ולא כל גופם⁷, שהרי נתקיים בהם הכתוב מהצת 'ראש' מבית רשע וקטועי ראש נתלו, כן יאבדו כל אויביך ה'⁸.

¹ שבת דף ל' ע"ב, ויעו"ב בפני יהושע בהקדמה לכתובות מ"ש בזה.

² מגילה דף ט"ז ע"ב.

³ יונתן תרגמו על בניו של המן, ולפי פשוטו משמע שהן שְׁבַעִים עתה, ואם כן יוקשה כיון שהן שְׁבַעִים למה זה נשכרו בלחם, ולכן דרשוהו מלשון שְׁבַעִים, ור"ל אלו שְׁבַעִים בניו של המן שהיו מקודש שְׁבַעִים, עתה מחזרין על הפתחים ובלחם נשכרו.

⁴ יעו"ב תרגום על מגילת אסתר ה', י"א.

⁵ יומא דף ל"א ע"א ד"ה אמה.

⁶ ואם יוקשה לך הלא לאמר רב אלא דמן יפו – מגילה דף ט"ז ע"ב – 'עשרת בני המן' 'ועשרת' לריך למימרינהו בנשימה אחת, מאי טעמא, כולוה בהדי הדדי נפקי נשמתיהו, כבר כתב על זה מהרמ"ע מפלנו ז"ל במעין גנים – ח"א בליקוטים – וז"ל: דכולוה בהדי הדדי נפקי נשמתיהו, אף על פי שנהרגו אחד הגה ואחד הגה, והוא פלא, ע"כ.

⁷ וז"ל בס"ד דנרנמ בפסוק 'שברת ראשי תנינים על המים', 'על המים' בגי' אלו בני המן, וא' יתר כנגד המן עצמו, וכן 'ראשי תנינים על' בגי' אלו עשרת בני המן, וחבת המים כנגד המן עצמו חושבנא דדיו כחושבנא דדיו.

⁸ יעו"ב רמב"ן ז"ל עה"פ ויהי בימי אמרפל, ומלכ"ם ז"ל יחזקאל ל"ב, י"ז, וס' יערות דבש ח"ב דרוש ח' מ"ש בזה.

אסתר ברוח הקודש נאמרה

ושמעתי מכבר בשם הגר"א זצ"ל – רבעת ראיתי שנרפס כן בספר גאון יעקב על עירובין¹³ בשם הגאון מו"ה אריה לייב זצ"ל אב"ד דק"ק בריסק – שכתב ליישב, דהנה בקרא דקיימו וקבלו יש קרי וכתב, דחקרי הוא וקבלו, והכתיב הוא וקבל, אם כן יש לומר דבמסכת מגילה למד שמואל מחקרי וקבלו, דקיימו למעלה מה שקבלו למטה, ובמסכת שבת למד רבא מחכתיב וקבל, דקיימו השתא מה שקבל משה רבינו מכבר, וראיה לדבר דבמס' מגילה הגירסא 'שנאמר' קיימו וקבלו, משום דמפק מחקרי, ובמס' שבת הגירסא 'דכתיב' קיימו וקבלו, והיינו משום דליף מחכתיב, ועל פי זה קשיית התוס' לא קשה מירד, ודפח"ח, עכ"ל.

ובספר עיני יצחק¹⁴ על מס' מגילה הביא דברי הגאון מו"ה ארי' לייב זצ"ל – אב"ד דק"ק בריסק – וז": תניא רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה וכו', והנה בשבת פ"ה – אומר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היחודים, קיימו מה שקבלו כבר, ובתוס' שם הקשו דהשתא דשמואל נמי אית ליה פירכא דרבא גופא מוקי להאי קרא לדרשה אחריתא, ע"ש –

– ושמעתי תירוץ נכון בשם הגאון החסיד מו"ה ארי' לייב זלל"ח אב"ד דק"ק בריסק, דהנה יש לתמוה שחסוניה בשבת תפשו לשון 'דכתיב' קיימו וקבלו, ובמגילה אמרו 'שנאמר' קיימו וקבלו, ונראה בזה שבאמת הכתיב הוא קיימו וקבלו וחקרי הוא קיימו וקבלו, וצריך טעם לזה –

– ונראה שבאמת בעת מתן תורה אז קבל רק מרע"ה התורה ברצון טוב, אבל ישראל לא קבלוה רק על ידי כפיית החר עליהם, ולכן לא שייך עליהם לשון 'קבלת התורה' רק 'נתינת התורה', שנתן להם על כרחן על ידי כפיית החר, והוא מה שאמרו באבות פ"ב – משה קבל תורה מסיני, ר"ל רק

גרסינן בפרק רבי עקיבא⁹ וז": ויתיצבו בתחתית החר, אומר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את החר כנגיית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, אומר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אומר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היחודים, קיימו מה שקבלו כבר.

ובפרק מגילה נקראת¹⁰ איתא וז": תניא רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה שנאמר ויאמר המן בלבו. רבי עקיבא אומר אסתר ברוח"ק נאמרה שנאמר ותדו אסתר נשאת חן וגו', רבי מאיר אומר אסתר ברוח"ק נאמרה וכו'. רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח"ק נאמרה וכו'. אומר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מילתא דעדיפא מכולהו שנאמר קיימו וקבלו, קיימו למעלה מה שקבלו למטה, אומר רבא לכולהו אית לחו פירכא לבר מודשמואל דלית ליה פירכא.

והתוס' ז"ל הקשו¹¹ וז": תימה לר"י דבמגילה גבי אסתר ברוח הקודש נאמרה אומר רב יהודה אומר שמואל אי הואי התם הוה אמינא לחו ידי עדיפא מדידהו דכתיב קיימו וקבלו היחודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה, ואמר רבא כולחו אית לחו פירכא לבר מודשמואל דלית ליה פירכא, והשתא דשמואל נמי אית ליה פירכא דרבא גופיה מוקי האי קרא לדרשה אחריתא 'אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היחודים, קיימו מה שקבלו כבר'¹².

והנה בפ"י חשק שלמה על מס' מגילה הביא משום הגר"א ז"ל תירוץ נפלא לקשיית התוס' וז":

⁹ שבת דף פ"ח ע"א.

¹⁰ מגילה דף ז' ע"א.

¹¹ שבת פס ד"ה אמר רבא.

¹² יעו"י תוס' מגילה דף ז' ע"א ד"ה לכולהו אית לחו פירכא, ובתוס' חגיגה דף י' ע"א ד"ה דילמא כרבי יהודה, ובתוס' שבעות דף ל"ט ע"א ד"ה קיימו.

¹³ בקונטרס 'זכרון יוסף' המאורף לספר, כסופו.

¹⁴ ס' עיני יצחק על עין יעקב להר"י יצחק אהרן ז"ל רפאפורט מ"מ דווילקאמיר.

תבות 'קיימו וקבלו', 'קיימו למעלה מה שקבלו למטה', ואלו תבת 'יהודים' לא נזכרה כאן, ולמה כן.

ובזה נבא אל הביאור בס"ד ובחקדים מאמרם ז"ל במדרש¹⁷ וז"ל: רבי תנחומא בשם רבנן אמר שלשה דברים גזרו ב"ד של מטה והסכימו עליהם ב"ד של מעלה, ואלו הן: לשאול שלום בשם, ומגלת אסתר, ומעשרות, שאילת שלום מניין וכו'. מגלת אסתר מניין וכו', ומניין שהסכים הקב"ה עליהם, רב אמר קיימו וקבלו לא כתיב, וקבל כתיב, רבן של יהודים קיבל. מעשרות מניין, בשעה שעלו מבבל בקש הקב"ה להתיר להם את המעשרות, מה עשו עמרו וגזרו על עצמן שיחו מעשרין וכו', מה עשו אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר ושטחוהו בעזרה ובשחרית עמדו ומצאדו חתום, הח"ד ובכל זאת אנהנו בורחים אמנה וכותבים ועל החתום, כתוב אחד אומר 'ועל החתום', וכתוב אחד אומר 'ועל החתומים', היאך, אלא 'ועל החתום' זה ב"ד של מעלה, 'ועל החתומים' זה ב"ד של מטה.

ומעתה אף אנו במסלה זו נעלה בס"ד ונאמר דרבא דריש ליה לדרושיה 'קיימו מה שקבלו כבר' מחקרי שהוא 'קיימו וקבלו' לשון רבים, ולכן תפש חגמ' גם תבת 'יהודים', ואלו שמואל דריש לדרושיה 'קיימו למעלה מה שקבלו למטה' מחבתיב שהוא 'קיימו וקבלו', קיימו וקבלו לא כתיב אלא קיימו וקבל¹⁸, ומי קיבל, רבן של יהודים קיבל, ולכן לא תפש שמואל בדרשתו תבת 'יהודים', ובה מיושב שפיר קושיות התוס' בס"ד.

משה בלבד קבל התורה ברצון, ובה מבואר, שבשבת למדו 'מחבתיב' ולכן אמרו 'דכתיב' – וז"ל 'קיימו וקבלו' קיימו מה 'שקבל' כבר, והכונה שכל ישראל קיימו עתה קבלת מרע"ה במתן תורה ברצון ועתה חוששו עמו בזה, אמנם במגילה למדו 'מחקרי' ולכן אמרו 'שנאמר', ר"ל כפי מה שנאמר בפס' קיימו וקבלו, ודרשו קיימו למעלה מה שקבלו למטה, ובה שייך לשון רבים, ודפח"ח ושי" – ומי יתן ונדע לפרש בכל המקומות שבש"ס טעם לחילופי הלשונות פעם 'שנאמר' ופעם 'דכתיב', וה' יאר עינינו בתורתו. עכ"ל.

ואמנם מה שיש להתעורר על דבריהם ז"ל שחרי לפום ריהטא נראה דזה הכותב חגמ' כאן במס' מגילה אגב שיטפיה כתב כן בדרשת שמואל תבת 'שנאמר', וכפי שכתב כאן תבת 'שנאמר' ככולהו תנאי דלעיל ברבי אליעזר ורבי עקיבא וכן ברבי מאיר וברבי יוסי בן דורמסקית, ולא שחביתב כוון בכונה מכוונת לכתוב תבת 'שנאמר' כדי לשנות במשמעותו ממה שכתב במס' שבת בדרשת רבא תבת 'דכתיב'¹⁵.

ואחר נטילת רשות מכבוד חגמ' ז"ל והגאון מו"ה אריה לייב ז"ל אב"ד דק"ק ברוסק, נ"ל בס"ד ליישב קושיות התוס' בשנדייק דקדוק אחר בלשון חז"ל, כי חנה בשנדייק בלשון חגמ' נראה דבשבת בדרשת רבא 'קיימו מה שקבלו כבר' תפש חגמ' אלו ג' תבות 'קיימו וקבלו' יהודים, וכדאיתא התם אמר רבא אף על פי כן הדור קבלה בימי אחשוורוש דכתיב קיימו וקבלו 'יהודים', קיימו מה שקבלו כבר, וכן תמצא במס' מכות¹⁶ באותה דרשה עצמה של רבי יהושע בן לוי תפש חגמ' גם כן תבת 'יהודים', וכדאיתא התם: אמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם, מקרא מגילה ושאלת שלום והבאת מעשר, קיימו למעלה מה שקבלו 'יהודים', קיימו למטה מה שקבלו למטה, ואלו במס' מגילה בדרשת שמואל 'קיימו למעלה מה שקבלו למטה' תפש חגמ' רק אלו ב'.

¹⁵ וכעין ראיה לדבריו, שהרי בלוחות דרשה עגמ' 'קיימו למעלה מה שקבלו למטה' שהובל במס' מכות – דף כ"ג ע"ב – משום רבי יהושע בן לוי כתב הכותב 'דכתיב' ולא 'שנאמר'.

¹⁶ מכות דף כ"ג ע"ב.

¹⁷ יעו"ו מכות דף כ"ג ע"ב, ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה, רות רבה ד', ה', תנחומא ויחי ח', זוה"ק ח"ב דף קל"א ע"ב.

¹⁸ יעו"ו ירושלמי סנהדרין ברכות ו"ח: אמר רבי יהושע דרומיאל שנסה דכריס גזרו בית דין של מטה והסכים בית דין של מעלה עמהו, ואילו הו, חרמה של יריחו, ומגילת אסתר, ושאלת שלום בשם, חרמה של יריחו וכו', מגילת אסתר קיימו וקבלו וגו', רב אמר 'וקבל' כתיב מלמד שהסכימו.

מה ראתה אסתר שתמלודך על קב"ז מדינות

בכולן וכו', אחאב שלט בכולן וכו', נבוכדנצר שלט בכולן וכו', כורש שלט בכולן וכו', דריוש שלט בכולן וכו', אחשורוש שלט בחציין²⁴, וקשאל למה בחציין, רבי הונא בשם רבי אחא ורבנן, רבי הונא בשם רבי אחא אמר לו הקב"ה (לכורש) אתה חלקת את מלכותי שאמרת הוא האלקים אשר בירושלם, חייך שאני חולק מלכותך, ורבנן אמרי אמר לו הקב"ה (לכורש) אתה חלקת בנין ביתי שאמרת רומיה אמין שתיך, פותיה אמין שתיך, חייך שאני חולק מלכותך²⁵, וקשאל ויומר מאה ועשרים ושש²⁶, מה תלמוד לומר שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא כך אמר לו הקב"ה אתה נתת עליה אחת לבית משלך²⁷ שאמרת מי בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל, אף אני נותן לך עליה תוספת אחת משלי, שהוסיף לו מדינה אחת בחשבון, החד"ש שבע ועשרים ומאה מדינה²⁸, ע"כ.

וחנה אחשורוש עמד וביטל בנין בית המקדש וכמ"ש ז"ל בפרק מגילה נקראת²⁹ 'עד חצי המלכות' ולא כל המלכות וכו' ומאי ניהו בנין בית המקדש, ומעתה שאחשורוש ביטל בנין הבית היה ראוי ויוריו לו מדינה אחת מחשבון – אותה תוספת שהוסיפו לו לכורש מדינה אחת עבור בנין הבית –

במדרש¹⁹: רבי עקיבא היה יושב ודורש והצבור מתנמנם וביקש לעורר, אמר מה ראתה אסתר שתמלודך על קב"ז מדינות, אלא תבא אסתר בת בתה של שרה שחיתה קב"ז שנים ותמלודך על קב"ז מדינות, ע"כ.

המאמר הנפלא הזה כולו ת'מה ת'מה יקרא, וכבר עמדו המפרשים בזה חזא למה דרש להם רבי עקיבא דייקא דרש זה כדי לעורר מתרדמתן וכי איזו סגולה מסוגלת המסוגל לעורר ישינים מתרדמתם מצא רבי עקיבא בזה הדרוש, תו אומרו 'מה ראתה אסתר שתמלודך', וכל השומע משתאה ומשתומם, וכי אסתר מרצונה הטוב חלכה ללבוש כתר מלכות עד שהוא אומר מה 'ראתה' אסתר שתמלודך וכו', והלא בעל כרחך לקחה מבית מורדכי וכדכתיב 'ותלקה אסתר' וגו', תו והלא אחשורוש מתחלתו מלך על קב"ז מדינות עוד קודם שלקה את אסתר, וגם מה ענין שני חיי שרה אל מנין המדינות במלכות אחשורוש, תו מה לשון אומרת מה ראתה אסתר 'שתמלודך' לשון עתיד, 'שמלכה' מיבעיא ליה, תו אומרו מה 'ראתה' וכו', והנה ליה למימר מה 'זכתה' וכו'²⁰, והרבה קולמוסין כבר נשתכרו על מדרש זה²¹, ואענה אף אני חלקי בס'ד²².

ונ"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל במדרש²³ זו"ת: שבע ועשרים ומאה מדינה, רבי אלעזר בשם רבי חנינא והלא מאתים וחמשים ושתיים אפרכיות הן בעולם וכו', דוד שלט בכולן וכו', שלמה שלט

²⁴ בגמ' מגילה – דף י"א ע"א –: שלשה מלכו כביסה אחאב נבוכדנצר ואחשורוש.

²⁵ ונחלקה בימי אחשורוש.

²⁶ הן חזיון של מאתים חמשים ושתיים.

²⁷ ונ"ל בס"ד 'עליה' הוא לירושלם על י"ה, דא יחוד קבה"ו, 'יעוי' ס' עבודה ישראל פ' שמיני.

²⁸ בתרגום שני: ארבעה חינון דשלטון מסוף עלמא ועד סופיה, תרין מן אומיא ותרין מישראל, שלמה ואחאב מישראל וכו' ונבוכדנצר ואחשורוש, אלא אחשורוש איתקצרת מלכותיה ולא הוה שליט אלא על מאה ועשרין ושבע מדינן, אלא אמר הקב"ה עתיד הוא למיתבה לאסתר דהיא מן בנת בנחא דשרה לחיית מאה ועשרים ושבע שניו ותמלוד על מאה ועשרין ושבע מדינן.

²⁹ מגילה דף ט"ו ע"ב.

¹⁹ ב"ר נ"ח, ב'.

²⁰ יעוי' אסתר"ר פר' א'.

²¹ יעוי' אלשיך הק' על מגילת אסתר ד"ה ויהי אומן את הדסה, וס' ערכי נחל ריפ' פ' חיי שרה, מ"ש בזה.

²² נחחדש לי בס"ד בליט שצ"ק פ' ויקרא תשע"ו באתרא קלישא מירון.

²³ אסתר"ר פר' א'.

שרה שחיתה קב"ז שנים ותמלוך על קב"ז מדינות, והתפללה שבזכות שרה אמנו ע"ה שחיתה קב"ז שנים לא יורידו לאחשורוש מדינה אחת מהחשבון כדי שהיא תמלוך גם על ארץ ישראל.

וממובא דבר אנו למדין כי לא זכתה אסתר למלוך על המדינה הנוספת המדינה הקב"ז הוא ארץ ישראל אלא בזכותה של שרה אמנו ע"ה שחיתה קב"ז שנה, ומעתה אם חיי שרה עלי אדמות היו רק קב"ז שנה הרי לא היתה אסתר זוכה למלוך על המדינה הקב"ז היא ארץ ישראל, ויש לשאול והרי שרה אמנו ע"ה סיגלה הרבה מצות ומעשים טובים עד אין שיעור כמשך קב"ז שנה אלו, והדבר ידוע כי כל אחד ואחד בשנה האחרונה שלו עלי אדמות אינו יכול לסגל מצות ומעשים טובים כפי שהיה מסגל בשנים קדמוניות, ואם כן הא"ך זה שבעבור חסרון מה של שנה אחרונה של שרה אמנו ע"ה הוא שנת הקב"ז היתה אסתר מנספדת ולא היתה מולכת כלל על ארץ ישראל.

אלא היא הנותנת שהרי אינו דומה העושה מצות ומעשים טובים מתוך צער והוא מסובל ביסורין, למי שעושה מצות ומעשים טובים כשהוא מעודן וחי חיי רוחה בלתי יסורין, וכאומרם ז"ל במדרש³¹ תורה שלמדתי בא"ה היא שעמדה לי, ומעתה אם שרה אמנו ע"ה היתה חיה רק קב"ז שנה, הרי חיו חסרין הרבה מצות ומעשים טובים שסיגלה מתוך צער ויסורין, אמנם עתה ששני חיי שרה היו קב"ז שנה ובשנתה האחרונה הרי הוסיפה וסיגלה מצות ומעשים טובים מתוך צער ויסורין, לזה זכתה אסתר בת בתה למלוך על קב"ז מדינות.

וזה נ"ל בס"ד כונת רבי עקיבא שעוררין מתרדמתם במאמר זה הנ"ל, ור"ל הנה מה לכם נרדמים הלא תראו שלא זכתה אסתר למלוך על ארץ ישראל אלא בזכות מצות ומעשים טובים של שרה אמנו שסיגלה בשנתה האחרונה בשנת הקב"ז שלה מתוך צער, ומעתה אחר שאתם מותנמנים וקשה לכם לשמוע בלימודים, הרי ראוי שתתאמצו על זה ביותר, שהרי כבר אמרו חז"ל³² אין דברי תורה מתקיימין אלא במו שממית עצמו עליהן שנאמר 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' וגו'.

ולא ימלך אלא על מאה ועשרים ושש מדינות, ואחר שלא הורידו לו לאחשורוש מדינה אחת מהחשבון והוא מולך על מאה ועשרים ושבע מדינות, על כרחך אין זאת אלא בזכות אסתר הצדקת שהתפללה שלא יורידו לו אותה תוספת אחת כדי שהיא תמלך על מאה ועשרים ושבע מדינות.

והנה שאול ישאל השואל והלא אסתר בעל כרחיה לוקחה אל בית אחשורוש ובעל כרחיה היא עומדת שם, וכאומרה 'וכאשר אבדתי אבדתי', ומעתה מאי איכפת לה לאסתר הצדקת על כמה מדינות מולך אחשורוש, ומה ממנה יחלוק אם ימלך על מאה ועשרים ושבע מדינות נכי חדא.

ונ"ל בס"ד דאותה מדינה אחת תוספת שהוסיף לו הקב"ה לכורש עבור בנין הבית הוא ארץ ישראל, וכאומרו ית' אף אני נותן עֲלֶיךָ תוספת אחת 'משלי'³⁰, כי לבאורה אומרו ית' תבת 'משלי' נראה ביתר, ומה היה חסר באומרו ית' אף אני נותן לך עֲלֶיךָ תוספת אחת, אלא 'משלי' הכונה אל ארץ ישראל שאין עליה שר ומושל אלא היא בחלקו של הקב"ה בכבודו ובעצמו, ומעתה אם יורידו לאחשורוש מדינה אחת מהחשבון בעבור ביטולו בנין הבית – אותה תוספת שהוסיפו לכורש בעבור בנין הבית – הרי אין לאסתר מלוכה על ארץ ישראל, ומעתה מאי אהניא לה לאסתר הצדקת שהיא מולכת על מאה ועשרים ושש מדינות בלתי ארץ ישראל, ולזה כדי שאסתר תמלך על ארץ ישראל לא הורידו לאחשורוש אותה תוספת כדי שאסתר תהא מולכת גם על ארץ ישראל.

וזה נ"ל בס"ד כונת רבי עקיבא אשר דרש דרש 'מה ראתה אסתר שתמלך' על קב"ז מדינות, ור"ל איזו זכות מצאה אסתר בעצמה שבעבורה התפללה שתמלך גם על ארץ ישראל, וקאמר 'אלא תבא אסתר' וכו', ור"ל שהתפללה שלא שתמלך על ארץ ישראל לא היתה בעבור זכות עצמה, אלא התפללה שבזכות שרה אמנו ע"ה שחיתה קב"ז שנים תמלך היא על קב"ז מדינות וארץ ישראל בכלל, וזהו אומרו אלא תבא אסתר בת בתה של

³¹ קה"ר ב', ט'.

³² ברכות דף ס"ג ע"א.

³⁰ יעו"י שו"ת תכס"א ח"א סי' קל"ה, ומנכ"ץ פ' אחרי ד"ה וטעמא החרץ.

~~~~~  
 פתיחתא לפורים  
 אם מזרע היהודים  
 מרדכי  
 ~~~~~

ראשם ולהציל את ישראל מידי צוררי ישראל, וגם היכן מוצאו חז"ל רמזו או סמך כל דהו דנתינת מחצית השקל הוא להציל את ישראל ביחוד ממצר הצורך המן האנגי יתר מכל שאר צוררי ישראל שבקשו להצר לישראל.

והנה כאשר נדחה המן אל ביתו אבל וחפזי ראש ומספר לאוהביו את כל אשר קרהו, אומרים לו חכמיו וזרש אשתו 'אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו, והנה יש להתבונן אל אמרם 'אם' מזרע היהודים מרדכי, וכי הסתפק בזה אם מרדכי מזרע היהודים או לאו, וחלא כל גזרת המן לא חיתה אלא בכבוד זה שמרדכי לא השתחוה לו כיון שהוא יהודי וכדכתיב לעיל מיניה 'כי הגיד להם אשר הוא יהודי', ולא על מרדכי לבד גזר אלא על כל היהודים עם מרדכי, ומאי 'אם' מזרע היהודים מרדכי.

וטרם נבא אל המכוון נקדים לבאר בס"ד מאמר של רבי ישמעאל במכילתא³⁷ הביאה רש"י ז"ל בפרשת יתרו וז"ל: ואם מוצא אבינא, רבי ישמעאל אומר כל 'אם' 'ואם' שבתורה רשות הוין מוג' שהן חובה, ואם תקריב מנחת בכורים חובה, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות, תלמוד לומר תקריב את מנחת בכוריד, חובה ולא רשות. כיוצא בו אם כסף תלוה את עמי וגו' חובה, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות,

רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להאי פרשתא מחבא³³, 'שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אדם ולא מלך, ופירש רש"י ז"ל: אדם ולא מלך, זה המן.

וגרסינן בפרק מגילה נקראת³⁴ וז"ל: אם על המלך טוב יכתב לאדם ועשרת אלפים כבר כסף אשקול וגו', אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר ויהי העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליון לשקליו וחינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, וכן אמרו ז"ל בבבא³⁵ וז"ל: רבי חנניא בן תרדיון א"ר אבהו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרום קרן ישראל, אמר לו בכי תשא, ורש"י ז"ל פירש: 'אמר לו בכי תשא', אם באת לשאת ראשם בהגבהה קח מהם כופר לצדקה.

והנה יש להתבונן בזה חדא יש לשאול היכן מרימו שקלי המן בפסוק 'ונתנו איש כופר נפשו' ומה ענין נתינת מחצית השקל לקרבנות לשקליו של המן הרשע, ותו חלא בגמ' מבואר הטעם דבאחד באדר משמיעין על השקלים כדי להקריב קרבנות מתרומה חדשה³⁶, ואם כן מאין לקח חז"ל לדרוש דרשתם זו דהציווי אל נתינת מחצית השקל בא כדי לשאת

³³ מגילה דף י"א ע"א.

³⁴ מגילה דף י"ג ע"ב.

³⁵ ב"ב דף י' ע"ב.

³⁶ מגילה דף כ"ט ע"א.

³⁷ פ"ק פ' יתרו, והביאה רש"י ז"ל.

הם משמשים, ע"כ. ויש להתבונן בזה למה איטרה רש"י ז"ל להוסיף על דברי רבי ישמעאל אלו תבות 'ועל כרחק אין אם הללו תלוין אלא ודאין וכו', וכי רבי ישמעאל זקוק לאיזו 'תנא דמסייע' למאמרו זה, וגם כי רש"י ז"ל סתם ולא פירש הטעם למה זה על כרחק אלו ג' אם אינן תלוין אלא ודאין.

וביותר תגדל התימא על רש"י ז"ל שבפירושו על החומש פירש עוד שני תבות 'אם' שפירושו חובה ולא ספק, ואלו הן: א. 'אם כופר ירשת עליו'⁴¹, ב. 'ואם יהיה היובל לבני ישראל, ומעתה יוקשה ממה נפשך אם ג' 'אם' הן שהן חובה כדברי רבי ישמעאל האידך יחלוק רש"י ז"ל על רבי ישמעאל שאומר חוץ מג', ואם חמשה 'אם' הן שהן חובה כדברי רש"י ז"ל אם כן למה פירט רבי ישמעאל רק ג' 'אם', עוד יש להתבונן בזה שהרי כמה וכמה תבות 'אם' יש בכתוב שפירושם אינן לשון ספק אלא לשון ודאי, כמו אם בחקתי תלכו'⁴² וכדו', ואם כן מפני מה פירט רבי ישמעאל רק ג' פסוקי 'אם' ורש"י ז"ל הביא רק ה' פסוקי 'אם' שהן לשון ודאי ולא ספק.

עוד יש להתעורר בדברי רש"י ז"ל שלכאורה הרי הוא בסותר את עצמו דבפרשת ויקרא בפסוק 'ואם תקריב מנחת בכורים' הביא גם את הפסוק 'ואם יהיה היובל' שפירושו חובה ולא רשות, ואלו במקומה – בפרשת מסעי – כתב וז"ל: 'ואם יהיה היובל, מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסק, ולפום ריחטא נראה שרש"י ז"ל בא לפרש ולומר שפסוק זה 'ואם' יהיה היובל' אין פירושו חובה אלא בפשוטו לשון ספק שהרי עתיד היובל שיפסק, ומלת 'ואם' הנאמר בפסוק 'ואם יהיה היובל' הרי היא תלויה בשאר כל 'אם' שבמקרא.

תלמוד לומר העבט תעביטנו, חובה ולא רשות. כיוצא בו ואם מזה אבנים תעשה לי חובה, אתה אומר חובה או אינו אלא רשות, תלמוד לומר אבנים שלמות תבנה, חובה ולא רשות, ע"כ. ורש"י ז"ל בא והוסיף על דברי רבי ישמעאל במכילתא וכתב וז"ל: 'ועל כרחק אין 'אם' הללו תלוין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים, ע"כ לשון רש"י ז"ל.

ויש להתבונן במאמרו של רבי ישמעאל, הדא כבר עמד בזה האורח' חק'³⁸ וז"ל: במכילתא, רבי ישמעאל אומר כל 'אם' שבמקרא רשות חוץ מזו ועוד שנים וכו', וצריך לדעת למה ידבר ה' בדרך ספק במקום ודאי, עוד יש להתבונן בזה וכי מבלתי הודיענו רבי ישמעאל את זאת לא היינו יודעין שאלו ג' 'אם' פירושו חובה ולא רשות, והלא מומות יהושע בן נון עד רבי ישמעאל היו יודעין כל תינוקות של בית רבן שאלו ג' 'אם' פירושו חובה ואינן לשון ספק, שהרי זה ודאי וברור הדבר שלא רבי ישמעאל הוא שהירש מעצמו שאלו ג' 'אם' הן חובה ולא רשות אלא כך לימדו רבו שאלו ג' 'אם' הן חובה ולא רשות, ואם כן מה בא רבי ישמעאל להודיענו במאמרו זה, ואטו רבי ישמעאל מניא אתא לאשמעינן, ומחו עומק כונת רבי ישמעאל בפירושו אלו ג' 'אם' דייקא, ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה זה אפקיה הכתוב כאן למנחת העומר בלשון מנחת 'בכורים' ולא מנחת העומר, והיה ראוי יאמר הכתוב ואם תקריב מנחת העומר, או ואם תקריב מנחת הדשה³⁹, ומאי 'מנחת בכורים'.

וכן יש להתעורר על רש"י ז"ל שאחר שהביא את מאמרו של רבי ישמעאל⁴⁰ הוסיף עליו וכתב וז"ל: ועל כרחק אין 'אם' הללו תלוין אלא ודאין ובלשון כאשר

³⁸ בפ' משפטים עה"פ א"ס כסף תלוה.

³⁹ וכדכתיב בפ' אמור והקרבנכם מנחה חדשה ל"י.

⁴⁰ סלהי פ' יתרו.

⁴¹ יעו' רבנו בחיי פ' משפטים ד"ה א"ס כסף תלוה.

⁴² יעו' ע"ז דף ה' ע"א.

בלשון 'אשר' ובלשון 'כי', כמו 'עד כי יבא שילה'.

עוד יש להתעורר על פירוש רש"י ז"ל חזק למה זה פירש רש"י ז"ל תבת 'אם' שאמר אליעזר לא אכל עד 'אם' דברתי דברי גם בלשון 'אשר' וגם בלשון 'כי', ולמה לא פירש שהוא או לשון 'אשר' או לשון 'כי', בדרך שמפרש כל תבת 'אם' בתורה שאיננו לשון ספק, והלא היינו פירושו של 'אשר' והיינו פירושו של 'כי', עוד יש להתבונן למה זה איסרה רש"י ז"ל להביא אצל אליעזר דוגמא איזו פסוק שנאמר בו 'כי', ומו לא ידע פירושו של 'כי', ואגב אורחא יתבאר למה הביא רש"י ז"ל דיוקא פסוק זה 'עד כי יבא שילה', וכי לא מצא רש"י ז"ל בכל הכתובים תבת 'כי' אלא בפסוק זה 'עד כי יבא שילה', הלא דבר הוא.

והנה בפרשת ויצא בהבטחתו ויורד יעקב נדר לאמר 'אם' יהיה אלקים עמדי ושמרני 'בדרך הזה' אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש וגו', וכבר תמחו כל המפרשים ז"ל חזק על עלתה על לב שהיה יעקב אבינו נסתפק ח"ו בקיום הבטחתו ית' ושמרתיו בכל אשר תלך' וגו' עד שהוא אומר 'אם' יהיה אלקים עמדי, וכבר נחלקו רבי אייבון ורבי יונתן במדרש⁴⁶, חד אמר מפורסת היא הפרשה וחד אמר על הסדר נאמרה, מאן דאמר מפורסת היא הפרשה שכבר הבטיחו הקב"ה ויהנה אנכי עמך' וגו' והוא אומר 'אם' יהיה אלקים עמדי⁴⁷, אתמחה.

וזאת שנית כבר הקשה האברבנאל ז"ל האיך זה נעשה יעקב בנדר הזה כעובד על מנת לקבל פרס באומרו 'אם' יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי

ואגב אורחא יבואר בס"ד אומרו 'את עמי' שלפי הענין נראה ביותר, דהל"ל אם כסף תלה את העני עמך, עוד יתבאר בס"ד דרשת חז"ל בפרק איזהו נשך⁴³ שדרשו מויתור תבות 'את עמי' עמי ונכרי באין ללוות עמי קודם, למה זה הוצרך הכתוב לכתוב 'את עמי' לומר שעמי ונכרי עמי קודם, תיפוק לן מנבילה שכתוב בה 'לגר אשר בשעריך תתננה', ודרשו חז"ל בפרק כל שעה⁴⁴ להקדים נתינה לגר למכירה ונכרי, ואם כן כל שכן בישראל ונכרי שישאל קודם ונכרי, ואם כן 'את עמי' למה לי.

והנה לעיל בפרשת ויצא בהבטחתו ית' ליעקב כתיב והנה אנכי עמך ושמרתיו בכל אשר תלך וגו' כי לא אעזוב עד אשר 'אם' עשיתי את אשר דברתי לך, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: עד אשר אם עשיתי, 'אם' משמש בלשון 'כי', ויש להתבונן בזה טובא, הלא כבר הקשה האלשיך חק' על אומרו ית' עד אשר 'אם' עשיתי, כי מלת 'אם' בלתי צורקת והוא משולל הבנה⁴⁵, תו יש להתבונן בדברי רש"י ז"ל שפירש עד אשר אם עשיתי, 'אם' משמש בלשון 'כי', והלא פירושו של 'אשר' הוא פירושו של 'כי', ואם כן תבת 'אם' אינו אלא ביותר שהרי הוא כאומר עד אשר 'כי' עשיתי, ומעתה מה הועיל רש"י ז"ל בפירושו דתבת 'אם' משמש בלשון 'כי'.

וכן לעיל מיניה בפרשת חיי שרה אחר שריקה נתנה לאליעזר עבד אברהם מעט מים לשתות הוסיפה ואמרה לו וגם לגמליך אשאב עד 'אם' כלו לשתות, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: עד אם כלו, הרי 'אם' משמש בלשון אשר. וכמו כן להלן באליעזר כתיב: וישם לפניו לאכל, ויאמר לא אכל עד 'אם' דברתי דברי, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: עד אם דברתי הרי 'אם' משמש

⁴³ ב"מ דף ע"א ע"א.

⁴⁴ פסחים דף כ"א ע"ב.

⁴⁵ אלשיך חק' בס' ויאל ד"ה ושכס יעקב בנקרה.

⁴⁶ ב"ר ע', ג'.

⁴⁷ יעו' וזה"ק – ח"א דף ק"נ ע"ב – אמר רבי יהודה כיון דכל האי אכטח ליה קב"ה אמאי לא האמין דאמר אס יהיה אלקים עמדי וגו', אללא אמר יעקב חלמא חלמנא וחלמין מנייהו קשוט ומנייהו לא קשוט, אס יתקיים הא ידענא דחלמא קשוט היא, ועל דא אמר אס יהיה אלקים וגו' כמא דחלמנא וגו'.

תבת 'אם' הוא סימון ורמזו לגאולה⁵⁰, כי כל הגואלים סימנם א"ם, במצרים 'אחרן' משה, באשור ויש 'אסתר' 'מרדכי', ובגאולה העתידה ב"ב 'אליהו' משיח⁵¹.

ובס"ד מצאתיה מובא משום הרוקח ז"ל הלא היא כתובה בהגדה פרנקפורט⁵² על הפסוק 'אם הבנים שמחה', וז"ת: אם הבנים שמחה, זו יוכבד אם משה ואהרן, פירוש אחר, 'אם' סימון לגאולה⁵³, 'אחרן' משה, 'אסתר' 'מרדכי', 'אליהו' משיח⁵⁴, ע"כ. וכמו כן מצאתיה גם במחזור 'הדרת קדש'⁵⁵ מובא משום הרוקח ז"ל: וז"ל: קריאת שמע מתחיל באל"ף א"ל מלך נאמן, ומסיים במ"ם אני ה' אלקיכם, אם אתם מקיימים א"ם⁵⁷ אתם נגאלין בא"ם, 'אחרן' משה, 'אסתר' 'מרדכי', 'אליהו' משיח, ע"כ.

ז"ל דרכות – דב"ר פ"ו ס' ז' – וז"ת: 'שלח תשלח את האם', אם קיימת המלוא הזאת אתה ממנה את אליהו ואת המשיח – ויעוי' ס' 'אגרא דכלה פ' תלח ד"ה שלח תשלח, ובס' נועם מגדים – פ' שלח – פירש בזה את הפסוק שלח תשלח את האם ר"ל 'אליהו' משיח, ואת הבנים תקח לך מהגלות.

⁵⁰ שם השמירה הוא ויה"ד בגי' א"ס, וכן חרבו של הקב"ה שו לו י"ו פיות וקרא ויה"ד, והוא מלמד הממונה על הנקמה, וכמ"ס רש"י ז"ל ב' בשלח: ימיוק ה' נאדרי בכח, להגיל את ישראל, ואותה ימיו עזמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר לחדש לעשות שהי מלכות ביד אחת.

⁵¹ והחיד"א ז"ל בספרו נחל שורק – בהפטרות זכור אות ב' – הביא כעין זה בכתב אמתה וז"ל: 'אמתה ר"ת אותן שעשו מלחמה עם עמלק, בראשונה 'אחרן' משה 'חור' ו'ה' רומז לשכינה, ואחר כך 'אסתר' 'מרדכי' 'חברונא' ו'ה' כנ"ל, ולעתיד 'אליהו' משיח יח' נסיכי אדם ו'ה' כנ"ל.

⁵² הגדה של פסח עם פירוש מלוקט מהראשונים ז"ל, בכתיבת יד מעשה ידי אומן, נכתב בפרנקפורט שנת ק"ח.

⁵³ יעוי' חי' מהרש"א ב"ב דף ק"ב ע"א ד"ה ויקח.

⁵⁴ יעוי' זוהר ושלח – ח"א דף קס"ט ע"א – וז"ת: כתוב גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים וגו', שלש פעמים 'אם', רמז לשלש גאולות על ידי שלשה נביאים, משה, מרדכי, משיח שעמול לגאלנו בקרוב.

⁵⁵ נדפס בווינאיה שנת שני"ט.

⁵⁶ בסדר קריאת שמע.

⁵⁷ ר"ל אם אתם מקיימים רמ"ח מלות עשה המרומים בל"ס אתם נגאלים בל"ס.

כך וכך אז יהיה ה' לי לאלקים, וכי אם לא יעשה לו כל זה לא יהיה לו לאלקים ולא יעבדהו, ולא עשה אברהם זקנו כן, אבל נתנסה כמה פעמים ועמד בהם⁴⁸. ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה דייק יעקב אבינו ע"ה בלשונו לומר 'ושמרני בדרך הזה' אשר אנכי הולך, והלא הקב"ה הבטיחו ושמרתיך 'בכל אשר תלך', והנה ליה למומר 'ושמרני בכל אשר אלך', ומאי ושמרני 'בדרך הזה' אשר אנכי הולך'.

עוד יתבאר בס"ד מה שמצינו ברש"י ז"ל שעל כל בקשה של יעקב אבינו ע"ה מאתו ית' הביא פסוק שבו הבטיחו הוא ית' על בקשה זו, וז"ל רש"י ז"ל: 'אם יהיה אלקים עמדי', אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני לחיות עמדי כמו שאמר לי 'והנה אנכי עמך'. ושמרני, 'כמו שאמר לי 'ושמרתיך בכל אשר תלך', וכן על כל בקשה ובקשה, והנה על בקשתו 'נתן לי לחם לאכול' לא מצינו בכתובים הבטחה שהבטיחו הוא ית' שיתן לו לחם לאכול, ולזה פירש רש"י ז"ל – והוא מהמרדש – שהבטחתו ית' 'כי לא אעזבך' וגו' היא היא ההבטחה שיתן לו לחם לאכול, והנה על בקשתו 'ובגר ללבוש' העלים רש"י ז"ל עין ולא הביא שום הבטחה שבו הבטיחו הוא ית' שיתן לו 'בגר ללבוש', ומעתה אם יעקב אבינו ע"ה היה יכול לבקש 'בגר ללבוש' אף בלתי הבטחתו ית', קל וחומר שהיה יכול לבקש 'לחם לאכול' מאתו ית' – הנותן לחם לרעבים ויושב וזן מביצי בנים ועד קרני ראמים – אפילו בלתי הבטחתו ית', ולמה זה איכפל רש"י ז"ל למצוא איזו פסוק בתורה המורה על הבטחה שהבטיחו הוא ית' ליעקב שיתן לו 'לחם לאכול', וכן על שאר הבקשות.

ונבא אל המכוון בס"ד בהקדים מ"ש בס"ק⁴⁹ כי

⁴⁸ יעוי' ספרי ואתחנן ד"ה שמע ישראל.

⁴⁹ הובא בס' טהרות הקודש עמ' כ"ד ד"ה סירה חדשה – נדפס בלמשטרסלס תל"ג – יעוי' ש"ג, ובס' עוללות אפרים – ח"ב מאמר ש"ט – הביאה בשם מדרש, – ויעוי' מאמרם

ועפ"י הדברים הנ"ל יתבאר הדבר בס"ד כמין חומר והוא כי לזה דייקא התורה וכתבה אלו ה' פסוקים בלשון 'אם' לשון ספק כדי לרמוז אל ה' גאולות הנ"ל הנרמזות בתבת א"ם –

–הנה כי בן פסוק 'אם כסף תלוה' את עמי' מוסב כנגד גאולת מצרים וכדכתיב וישאלו איש מאת רעהו וגו' כסף⁶⁰, וזהו אומרו א"ם כסף תלוה, ולזה הוסיף הכתוב ואמר 'את עמי', לרמוז אל השאלת המצרים כלי כסף לעם ישראל –

–פסוק 'אם כופר יושת עליו' מוסב כנגד גאולת פורים גאולת מרדכי ואסתר, וכדכתיב ונתנו איש כופר נפשו ואמרו וז"ל בפרק מגילה נקראת⁶¹ וז"ת: אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר וזהו העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליון לשקליו, וזהו אומרו א"ם כופר יושת עליו⁶² –

–פסוק 'ואם תקריב מנחת בכורים' מוסב כנגד גאולת עזרא, כי קדושה שניה של עזרא וחינוך הבית היתה בשני לחמי מנחת התורה, וכמו שאמרו רז"ל בפרק ידיעות הטומאה⁶³ שתי תורות שאמרו, בלחמן ולא בבשר⁶⁴, וזהו אומרו וא"ם תקריב מנחת בכורים⁶⁵ –

–פסוק 'ואם מזבח אבנים תעשה לי' מוסב כנגד גאולת הנוכה גאולת השמונאים, כי היונים שקצו את המזבח לע"ז, וחשמונאי ובניו גזזו אבני המזבח ששיקצו היונים ובנאו מזבח חדש, וזהו אומרו וא"ם מזבח אבנים תעשה לי –

והנה מקום הניחו לנו רבותינו ז"ל להתגדר בו, כי לפי ד"ק שכל גאולה צריכה אל שני גאולים שסימנם א"ם, מעתה יש להתבונן והלא היה עוד שני גאולות והן גאולת עזרא וגאולת חשמונאים, ואם כל גאולה צריכה שני גאולים שסימנם א"ם, אם כן היכן מצינו בגאולת עזרא ובגאולת חשמונאים שני גאולים שסימנם א"ם.

והנה לגבי גאולת חשמונאים י"ל עפ"י מה שפירש רש"י ז"ל בפרשת וזאת הברכה עה"פ 'מוחין מתנים קמיו' וז"ל: ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות וכו', ע"כ. הנה כי בן הרי לנו בגאולת חשמונאים אותיות א"ם בגאולים והן 'אלעזר' 'מתתיהו'.

ולגבי גאולת עזרא י"ל בס"ד עפ"י מאמרים ז"ל בפרק מגילה נקראת⁶⁶ וז"ת: אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך, מיתובי וכו' תיבתא, תניא אמר רבי יחושע בן קרחה מלאכי זה עזרא וחכמים אומרים מלאכי שמו, אמר רב נחמן מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא וכו', הא קמן דאף רב נחמן גופיה דאמר מלאכי זה מרדכי, אמנם בתר דאיתותב הדר ביה ואמר מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, ולגבי נחמיה הרי כבר אמרו חז"ל בפרק אחד דיני ממונות⁶⁷ דנקרא שמו אסיר, וכמ"ש שם בגמ' ובני יבניה אסיר בנו, שלתיאל בנו וכו', ומה שמו, נחמיה בן חבליה שמו, ולא בכדי נתבנו עזרא ונחמיה בשני שמות אלו אסיר ומלאכי אלא כדי להשלים אותיות א"ם בגאולים, ומעתה הרי לנו גם בגאולת עזרא שני גאולים שסימנם א"ם והן עזרא ונחמיה שנקראו בשמות אסיר ומלאכי.

⁶⁰ ולזה ירמו תבות 'את עמי'.

⁶¹ מגילה דף י"ג ע"ב.

⁶² וז"ל בס"ד דמחבת 'אם' הנאמר בפסוק זה 'א"ם כפר יושת עליו' הוליא ריש לקיש את דרשנו וז' דהטעם אל ליווי נחיתת מחלית השקל לקרנות הוא כדי להקדים שקליון לשקליו של המן, ורמז נכון: 'אם כפר יושת עליו' בני' 'המן' בן המדחל אורכ היהודים', מושבנא לדיון כחושבנא לדיון.

⁶³ שבעות דף ט"ו ע"א.

⁶⁴ שני לחמי חודה.

⁶⁵ ולזה אפקיה הכתוב בלשון מנחת 'בכורים' לרמוז אל מנחה הראשונה שהקריב עזרא.

⁵⁸ מגילה דף ט"ו ע"א.

⁵⁹ סנהדרין דף ל"ז ע"ב – ל"ח ע"א.

והשתא ניהא שפיר מה שרבי ישמעאל הזכיר במאמרו רק ג' פסוקי א"ם שהן חובה, ומעתה רש"י ז"ל שהוסיף עוד שני פסוקי א"ם שהן חובה אינו חולק ח"ו על רבי ישמעאל, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והיינו כי רבי ישמעאל אמר כמה גאולות היה ראוי להיות אלולא החטא, ואלו רש"י ז"ל הביא כמה גאולות הן באמת אחר שגרם החטא וניתוספו עוד שני גאולות.

והנה איתא בריש פרק מאימתי⁷⁰ וז"ל: רבי יעקב בר אידי רמי כתיב וְהָנָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמִרְתִּיךָ כָּל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וְכָתִיב וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד, אמר שמא יגרם החטא, כדתניא 'עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית', עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה, מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל לעשות להם גם בימי עזרא שנגעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא.

ויש להתבונן בזה חדא למא חוזקת חז"ל להביא ראיה אל יראתו של יעקב 'שמא יגרם החטא' ממה שראינו מה שגרם החטא דנשים נכריות בימי עזרא, והלא כל התורה כולה מלמדת אזהרות בעונשין ותוכחות באם ח"ו יחטא, וזאת שנית וכי יעלה על לב שיעקב אבינו ע"ה שלימו דאבהן – שצורתו חקוקה בכסא הכבוד – ייכשל ח"ו באיזו נדנוד חטא, וכבר אמרו חז"ל בגמ'⁷¹ יודע היה יעקב אבינו בעצמו שצדיק גמור היה, ואם כן מאי 'שמא יגרם החטא' איכא, ותו דהוה ליה למימר שמא 'גרם' החטא שהרי פסוק וַיִּירָא יַעֲקֹב וְגו' כתיב אחר שיעקב כבר ברח מבית לבן, ומאי שמא 'יגרם' החטא?⁷²

– ופסוק וְאִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, רומז אל הגאולה העתידה ב"ב לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא, עולם שכולו טוב עולם שכולו ארוך, וכדכתיב וּנְשָׁנָב יָוִי לְבָדּוֹ בְּיוֹם הַהוּא, ועליו רמז הכתוב יום אחד הוא יודע ל"י לא יום ולא לילה, יום שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים⁶⁶, הוא היובל הגדול, וזהו אימרו וא"ם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל.

והנה אמרו ז"ל בפרק אלו נאמרין⁶⁷ ראיון היו ישראל לעשות להם גם כביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא, וכן אמר בזהר הק'⁶⁸ דחטאה גרם דנטלו נשים נכריות וגו' ובגין כך אתאבירו מנהון נסין ואתוון דאתחזי למעבד להו, ורש"י ז"ל בפירושו על יחזקאל⁶⁹ כתב וז"ל: ראיה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהושע לבוא בזרוע ובנס כדררשינן 'עד יעבור', ובגין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה לגאולות עולם, אלא שגרם החטא שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטא וכו', ויש אימרים בבבל נכשלו בנכריות, ע"כ.

נמצינו למדין כי אלולא החטא הנשים נכריות היו ראיון ישראל בגאולות עזרא ליגאל גאולה עולמית והיה ראוי להיות רק ג' גאולות והן גאולות מצרים, גאולת מרדכי, וגאולת עזרא, ובגאולת עזרא היו נגאלין גאולה עולמית, אלא לפי שגרם החטא ניתוספו עוד שני גאולות והרי הן עתה ה' גאולות.

וזה נ"ל בס"ד כונת רבי ישמעאל במאמרו הנ"ל כל א"ם וא"ם שבתורה רשות חזין מו' שהן חובה, ור"ל כי הלא היה ראוי יהיו רק ג' גאולות הנרמזין באלו ג' א"ם, אלא לפי שגרם החטא ניתוספו עוד שני גאולות, ולכן יש ה' פסוקי א"ם כנגד ה' גאולות,

⁶⁶ יעו' רע"ב ותויו"ט מס' תמיד פ"ז מ"ד.

⁶⁷ סוטה דף ל"ז ע"א.

⁶⁸ ח"ב דף ז' ע"א.

⁶⁹ מ"ג, י"א.

⁷⁰ ברכות דף ז' ע"א.

⁷¹ כתובות דף קי"א ע"א.

⁷² יעו' זוה"ק – ח"א דף ק"נ ע"ב – קנ"א ע"א –: רבי חייל פתח ולמר דכרי עונות גברו מני וגו', יעקב כגונאל דל לא הימין, אי תימאל דלל הימין בקב"ה, לל, אלל לא הימין ביה בגממיה, דלמל יחוב וההוא חובל ומנע ליה

ועדנים⁸⁰, וברוח קדשו צפה כמה אריכתא תחא האי גלותא בתרייתא, לא כמציעתא ואוף לא כקמיותא, ובכל צרותינו לו צר ולבו חורמנו⁸¹, כי יתמשך הגלות החל הזה עוד זמן זמנים טובא עד אין קץ, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו ועתה אנו בשלחי אלף חששי ועדיין לא נשענו מהגלות הזה האחרון, דא הוא גלות אדום וישמעאל המר והנמהר.

וזוהו כונת אומרם ז"ל: ויירא יעקב מאד שמה יגרום החטא דנשים נכריות בימי עזרא, ולזה עמד יעקב בתפלה ויעתר אל ה': אם יהיה אלקים עמדי, ולא אפיק יעקב בקשתו בלשון 'אם' כמסתפק ח"ו בהבטחתו ית', אלא העתיר והפציר בתפלה אם יהיה אלקים עמדי⁸², וחיינו להגאולה המרומז בתבת 'אם' תהא מונעת בימיו בחזירתו מגלותו בבית לבן⁸³, וזוהו שדייק בלישניה ואמר ושמרני 'בדרך הזה' אשר אנכי הולך, ור"ל לא כפי שהבטיחו הוא ית' ושמרתיו 'בכל אשר תלך' דחיינו בכל הד' גלויות, אלא 'בדרך הזה' דייקא, וגלותו הוא בבית לבן תכלול ותפטור את שאר ד' הגלויות⁸⁴.

ויבא על נכון בס"ד בהקדים מאמרם ז"ל במדרש⁷³ כי במראה הסולם חודיעו הקב"ה ליעקב אבינו ע"ה שעתידין בניו שיהיו משתעבדין בד' מלכויות⁷⁴, והראהו שרה של בבל עולה ע' עורקים, ושל מדי נ"ב, ושל יון ק"פ, ושל אדום עולה ולא יודע כמה וכו', עוד אמרו ז"ל במדרש⁷⁵ מלמד שהראהו הקב"ה ליעקב אבינו בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, וכיון שכן אחר שהקב"ה הראהו ליעקב רק חורבן בית ראשון⁷⁶, מעתה ידע כי זה שחגי הנביא עומד ומתנבא גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון קאי אבית שני שיבנוהו עזרא וסיעתו, ולזה עמד וחבין לבניו ג' גואלים, והן גואל משה לגאולת מצרים, גואל מרדכי לגאולת פורים, וגואל משיח לגאולה העתידה הוא גאולת עזרא, וכמ"ש בזוהר הק' וז"ת: כתיב ג' את השני ג' את השלישי ג' את כל החלכים ג', שלש פעמים ג', רומז לג' גואלים, גואל משה, גואל מרדכי, גואל משיח. ונמצא כי בימי עזרא היו ראויין ישראל ליגאל גאולה עולמית על ידי גואל משיח.

אמנם כאשר עמד יעקב אבינו ע"ה והתבונן על גלות בבל נפל עליו אימה ופחד והוא שמה יגרום החטא דנשים נכריות⁷⁸, ואזי הרי גם הבית השני יהיה להרבות ולעייס⁷⁹, והגאולה השלימה תתאחר זה עידן

ללא יתוב צלם ויסתלק נטורי מניה, ובגין כך לא הימין בגרמיה וגו'.

⁷³ ב"ר ס"ט, ז'.

⁷⁴ והיינו שיעבדו בהן לא בסירוגין אלא בזה אחר זה בגלות אחד.

⁷⁵ ויק"ר כ"ט, ב'.

⁷⁶ יעו' רכנו בחיי פ' וילא ד"ה וזה שער השמים, ואלשיך הק' ד"ה וישכם יעקב בבקר.

⁷⁷ זוהר ח"א דף קס"ט ע"א, בגליון.

⁷⁸ היינו החטא שלקחו נשים נכריות בימי עזרא, ובגין כך יתאבדו מנהו נסין וחתוון דלתחזי למעבד לזה.

⁷⁹ ונרמז בפסוק שלח תשלח את הא"ס, תרין שלוחין חד מבית ראשון ואתנינא מבית שני, וזהו ח"ג דף רט"ז ע"ב – ובתקונים דף א' ע"ב.

⁸⁰ וכמו שגרמז בכתוב באומרו גם את 'כל' ההלכים אחרי העצרים.

⁸¹ יעו' איכ"ר – ב', ז' – וז"ת: ויעבר ביעקב כלש להבה, אמר רבי שמעון בן לקיש כשהפורענות באה אין מרגיש בה אלא יעקב, מאי טעמא ויעבר ביעקב כלש להבה, וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב הה"ד 'יגל יעקב ישמח ישראל'.

⁸² וכמ"ס ז"ל בגמ' – ע"ז דף ה' ע"א – אין 'אם' אלא לשון תחנונים.

⁸³ וכמ"ס ז"ל במדרש – ב"ר פ"ד, י' – וז"ת: רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא כך היה יעקב אבינו סבור שחייית המהים מגעת בימיו, ויעו' מ"ש בס' פנים יפות ריש פ' וישב כי לפי חשבון של יעקב נשלמו בימיו ארבע מאות שנה של גזרת בין הבתרים ולזה היה סבור שחייית המהים מגעת בימיו, ויעו' בס' מגלה עמוקות פ' ויקרא אופן ל"ט.

⁸⁴ וכן אמרו ז"ל במדרש – מובא בתורה שלמה ריש פ' וישב – וז"ת: אמר רבי אלעזר מאי וישב יעקב, מלמד שחשב יעקב בדעתו ואמר כבר אמר הקב"ה לאברהם להיות בניו גרים, הרי אני הייתי גר עשרים שנה בבית

ועתה נחזור אל הראשונות אשר התחלנו בו אל אמרים 'אם' מזרע היהודים מרדכי, ולא אפיק הכתוב תבת 'אם' לומר שהסתפקו בזה אם אמנם מרדכי הוא יהודי, אלא כדי לרמוז אל הגאולה הנרמז בתבת 'אם', וזהו אמרים 'אם' מזרע היהודים מרדכי, היינו שהרי מרדכי הוא אחד מן הגאולים הנרמז בתבת 'אם', ומעתה לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו.

וכמו כן גבי רבקה וכן גבי אליעזר עבד אברהם לא נכתב בהו לשון 'אם' אלא כדי לרמוז אל הגאולה העתידה הנרמז בתבת א"ם, וזהו שכתב רש"י ז"ל גבי אליעזר: עד 'אם' דברתי דברי, הרי 'אם' משמש בלשון 'אשר', ובלשון 'כי' כמו עד 'כי' יבא שילה, וזהו שדייק רש"י ז"ל והביא לכאן את הפסוק עד 'כי' יבא שילה, לומר לך שלא נכתב כאן תבת 'אם' אלא כדי לרמוז אל הגאולה העתידה ב"ב.

ועתה ה' אבינו אתה, עד אימת נצטער ונייול מצער' לצער, והנה עבדיך מוכים ומעונים בידי אדונים קשים, מלכות שאינה חוננת אומה של בוזזים, מכין ועונשין שלא מן הדין גרמי תברא, אשר בידיהם זמה לחשוב מחשבות, היבא דקיימו זווי מוציאין מיד המוחזק, דרך נחש עלי צור צרור הכסף, אשר בצירים וחבלים בקציר אגרה, עד מתי יהיה זה לנו למוקש לאומה ישרה, רעה את צאנך פליטת בית יהודה הנשארה.

ואתה ה' אבינו אתה, פתח חרצובות רשע והתר אגודות מוטה, שלח ריצוצים הפשים ועניים מרודים תביא בית, והסירה את שמלת שביה וישבה בביתך, הא מילתא בעיא עליה דידיה רמויא, הגלה נא ופרוש חביב עלינו את סוכת שלומך בירושלים של מטה, ואז יפצחו הרים רנה ומלאה הארץ דעה בשפה ברורה, שם נזבחה זבחי צדק תוך קרית חנה דוד, ונשירה ונזמרה בקול 'מוזמור שיר הנזכרת הבית לדוד'.

והנה אמרו חז"ל בגמ'⁸⁵ כי אילני סרק עתידין להיות עושיין פירות, וכן אמרו ז"ל בגמ'⁸⁶ עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת, ומעתה כיון שהאילנות יוציאו גלוסקאות וכלי מילת הרי אחר שהובטח מואתו ית' על 'לחם לאכול' לעתיד לבא – הן הן הגלוסקאות – וכמו שאמר לו כי לא 'אעזבך' עד אשר 'אם' עשיתי וגו', והיינו בגאולה העתידה הנרמז בתבת 'אם', מעתה הרי הוא מובטח כבר גם בהבטחת 'ובגר ללבוש', שהרי אותן האילנות שיוציאו את הגלוסקאות אותן אילנות עצמן יוציאו גם את הכלי מילת, וכיון שכן לא חוזק יעקב להבטחה מיוחדת מואתו ית' על בגד ללבוש, ומעתה שפיר נחא מה שרש"י ז"ל לא הביא שום פסוק שבו מצינו שהבטיחו הוא ית' על בגד ללבוש, כיון שזה נכלל בהבטחת 'לחם לאכול', וזהו אומרו 'ונתן לי לחם לאכול ובגר ללבוש', וכי תעלה על דעתך שיעקב לחם ושמלה שאל'⁸⁷, אלא ונתן לי 'לחם לאכול' דא בקשת גלוסקאות, 'ובגר ללבוש' דא בקשת כלי מילת'⁸⁸.

לכן משועבד בלאנו, וכיון שראה שעשו הכך לעיר אחרת לגור סס, אמר יעקב בזה יתקיים שעבוד ארבע מאות שנה ונתישבה דעתו וכו', מיד הביא הקב"ה עליו עזילה על ידי יוסף, אימתי הביא עליו עזילה בעת שנתיישב משעבוד מצרים ונתישבה דעתו.

⁸⁵ כתובות דף ק"א ע"ב.

⁸⁶ שבת דף ל' ע"ב.

⁸⁷ יעו"י שמו"ר י"ט, ד'.

⁸⁸ ובמדרכא אמרו – ב"ר ע', ה' – וז"ה: עקילם הגר נכנס אלל רבי אליעזר אמר לו הרי כל שצחו של גר שנאמר ואהב גר לתת לו לחם ושמלה, אמר לו וכי קלה הוא דעיניך דבר שנתחבט עליו אותו זקן שנאמר ונתן לו לחם לאכול ובגר ללבוש וזה והואויעו לו בקנה, ע"כ. והש"ל"ה הק' כתב – פ' עקב חלק תורה אור – וז"ל: וענין לחם ושמלה, יא בן רמז כי לעתיד תוציא הארץ גלוסקאות וכלי מילת, וכ"כ בס' פנים יפות פ' עקב – ד"ה ומ"ש ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. – והא דנקט בלישניה 'קנה', וכאומרו וזה והואויעו לו בקנה, נ"ל בס"ד דרומז אל מ"ש בזה"ה הק' – ח"ג דף רנ"ב ע"א עה"פ 'אע"ר חית קנה' – כי לנחול לבא יגרע רגל הקו"ף – שהוא מאותיות שקר – והיה מן 'קנה' 'הנה' ויעשה ממנה תבת 'הנה' אלוקים יבא וגו'.

מאמר לפורים

ימים לכל העם הנמצאים בשושן הבירה, וביום השביעי בטוב לב המלך ביין אמר למחומן וגו' שהוא העיקר, ושמונים ומאת יום למה לי, תו יש לשאול למה העריך הכתוב כאן את הזמן בימים וכאומרו 'ימים רבים שמונים ומאת יום' ולמה לא צירף הימים לחדשים והיה ראוי יאמר עשה משתה ששה חדשים כדרך הכתובים, ולא מצינו דוגמתה בכל התנ"ך שפירטו החדשים לימים, ואם מפני שבששה חדשים אין בהם מאה ושמונים יום במכוון, למאי נפקא מינה אם אחשורוש – המלך הטפשי⁹² – שתה לשכרה מאה ושמונים יום בדקדוק או מעלה מטה כמה ימים.

עוד יש לשאול והלא מאי דהוה הוה ועל מה נחלקו רב ושמואל אם שבעת הימים כלולים בשמונים ומאת יום או לא ולמאי נפקא מינה, ותו לשמואל דאמר דשבעת הימים כלולים במאה ושמונים יום אם כן היה ראוי יאמר הכתוב עשה משתה מאה ושבעים ושלשה ימים ובמלואת הימים האלה עשה משתה עוד שבעה ימים לכל העם הנמצאים בשושן הבירה, ומדלא כתבו כן וכתבו 'שמונים ומאת יום' ראוי ליתן טעם על

ויהי בימי אחשורוש וגו' בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו וגו' בחראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום. ובמדרש⁸⁹ איפלגו רב ושמואל, רב אמר שבעה חוץ ממאה ושמונים, ושמואל אמר שבעה עם מאה ושמונים, וכבר נתקשו בזה המפרשים ז"ל דלא הוה צריך למכתב ימים רבים כיון שכבר הוזכר מספר הימים ותרתי למה לי, תו אומרו ואת יקר' תפארת גדולתו לכאורה נראה כשפת יתר, והיה די יאמר ואת תפארת גדולתו וגו', עוד אמרו במדרש⁹⁰ שמונים ומאת יום, יום אחרון כיום ראשון, וצריך ביאור למאי נפקא מינה מודיע לנו בעל המדרש שהמשתה ביום אחרון היה כיום ראשון ומאי תועלתה.

עוד יש להתבונן בזה שהרי דבר פשוט הוא שאפילו אם מחסירין רק תיבה אחת בקריאת המגילה לא יצאו ידי חובת קריאת המגילה⁹¹, ולכאורה זה שאחשורוש עשה משתה שמונים ומאת יום לא שייך לענין הנם כלל וכלל, ואם כן יש להבין מה ראו מרדכי ואסתר או אנשי כנח"ג לכתוב במגלת אסתר מנין הימים שאחשורוש עשה משתה שמונים ומאת יום, ומה היה המקרא חסר אם היה כתוב עשה משתה שבעת

⁹² ועד כאן לא פליגי רב ושמואל אי פקח היה או טפס היה, אלא משום דקריב רחיקי ברישא, שעשה משתה תחלה לרחוקים ואחר כך לקרובים, אבל לדברי הכל גדול כסילותו בזה שעשה משתה ימים רבים שמונים ומאת יום כדרך השכורים עד שנתפתה בינו והרג את אשתו ממנו שכתבו.

⁸⁹ אסת"ר ב', ו'.

⁹⁰ פס ב', ג'.

⁹¹ כ"ה שיטת רוב הפוסקים.

לימים האלה פורים על שם הפור וגו', ומשמע שעיקר הנס תולה בזה שהמנן הפיל גורלות, כי האיך יקרא שם היום על דבר טפל שאינו העיקר, וכבר הקשו המפרשים ז"ל למה קראו שם היום בזמן הישועה זכר על שם הפור שהוא הצרה כמו שנאמר 'וחפל פור הוא הגורל להמם ולאברהם', ולמה לא קראוהו על שם הנס כמו בשאר המועדים, פסח על שום שפסח וכו', וכן חג המצות על שום שלא הספיך בצקם וכו', חג הסוכות כי בסוכות הישבתיו וכו', וכן חנוכה על שם חנוכה הבית, הכל על שעת היציאה והגאולה, ואלו פורים הוא על שם הגזירה⁹⁵.

עוד הקשו המפרשים ז"ל מה ענין הפור לנס ההצלה⁹⁶, וכי עיקר הנס היה על ידי הגורל והלא המן היה יכול לבחור לו יום אחד בשנה גם בלתי ידיו גורלות ואז הרי לא היה נקרא שם היום פורים, ואם כן למה קראו שם היום על שם הפור על אשר עלה בלבו של המן ליידות גורל על ישראל, עוד יש להתבונן למה זה קבעו יום טוב פורים בחדש אדר, והלא בחדש ניסן היה ראוי לקבעו שבו היתה עיקר הנס הוא מפלת המן כדאיתא בגמ'⁹⁷, ומה בכך אם הפור נפל על חדש אדר והרי נס ההצלה היה בחדש ניסן, עוד דקדקו המפרשים ז"ל למה זה נקרא 'פורים' לשון רבים ולא 'פור' לשון יחיד⁹⁸, ואם מפאת היותם שני ימים ימי שמחה ומשתה⁹⁹, הלא חג הפסח הוא שבע ימים ונקרא פסח ולא פסחים¹⁰⁰.

מה זה כתבו שמונים ומאת יום ועוד שבעת ימים.

עוד נאמר במגלת אסתר: ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי וגו' יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך, ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וגו', וכבר הקשו המפרשים ז"ל מפני מה הרחיבה אסתר הזמן על יום מחר ולמה הזמינה את המן זה פעמיים לשני משתאות, והלא אסתר היתה יכולה לגלות למלך את מהשבת המן ולבקש על עמה ועל מולדתה במשתה הראשון כמו במשתה השני⁹³, וכבר אמר שלמה החכם מכל האדם אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום ונמצא זרעו של אברהם כלה ח"ו שהרי כל ישראל מגדולם ועד קטנם בעמוד והשמד קאי עד בלתי השאיר לו שריד ופליט ח"ו.

עוד דקדקו המפרשים ז"ל בפסוק ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב', האיך ניתן לכתוב על המן הרשע ראש הקליפה 'שמח וטוב לב'⁹⁴, והלא ידוע שכל טוב הוא בקדושה וכל פגם הוא בקליפה ומה להמן לשמחה וטוב לבב, וגם כי אומרו 'טוב לב' נראה כיתר אחר אומרו 'שמח'.

עוד יש להתעורר בדברי אסתר המלכה בשנותה את טעמה ולשונה, כי בראשונה אמרה אל המשתה אשר עשיתי לי', ואחר כך כשהזמינה את המן אל המשתה ליום המחרת אמרה אל המשתה אשר אעשה להם', ואם כונתה באומרה 'להם' היינו לאחשורוש ולהמן, אם כן היה ראוי תאמר אשר אעשה לכם' שהרי אסתר עומדת ומדברת נכה פני המלך ובפני המן, ומאי אשר אעשה להם'.

עוד נאמר במגלת אסתר: על כן קראו

⁹³ יעו' ויקוט אסתר רמז תתרט"ז מ"ט פ"ב.

⁹⁴ יעו' ס' קדושת לוי לפורים ד"ה וילא המן ביום ההוא שמח וטוב לב- מ"ט פ"ב.

⁹⁵ יעו' ס' בני יששכר מאמרי חדש אדר - מאמר ד' - מ"ט פ"ב.

⁹⁶ יעו' ס' קדושת לוי לפורים - קדושה ראשונה ד"ה ועתה נבאר למה נקרא פורים על שם הפור - מ"ט פ"ב.

⁹⁷ מגילה דף ט"ו ע"א, ודורשי רשומות נתנו בה סימן 'וישבות המן' ממחרת הפסח'.

⁹⁸ יעו' ס' יערות דבש ח"א לרש"ג מ"ט פ"ב.

⁹⁹ יעו' ס' תורת משה - למרן החת"ס ז"ל - פ' תלוא ד"ה חייב אינוס לבסומי, - {הראשון}.

¹⁰⁰ אלשיך הק' על מגלת אסתר פ"ט, כ, ד"ה ויכתוב.

את ישראל דמפקי לכולא שתא בשח"י פה"י¹⁰⁹, ואם כן צריך להבין מהו ענינה של יום הפורים שגדלה מעלתה על יום הכפורים.

וטרם נבא אל הענין נקדים לבאר מקראי קדש בפרשת אחרי וז"ת: ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד ליי וגורל אחד לעזאזל וגו', ויש לשאול מה ענין אלו הגורלות, וביאו שני שעירים שוים במראה ובקומה וכו' ויפרישו אחד לה' ואחד לעזאזל בלא גורל, וכמו שמצינו במצורע שמביא שני צפרים לטהרתו אחד לחטאת והצפור השני משלחין אותו על פני השדה ואין צריך לגורל כלל, עוד יש לשאול למה זה חייבה התורה ליתן הגורלות על ראש שני השעירים, והלא אחר דמגירילים רק על שני שעירים אם כן בהגדלת האחד לה' ממילא נקבע השעיר השני לעזאזל, והשעיר אשר עלה עליו הגורל לה' יקרב על גבי המזבח והשעיר השני ישלחו אותו לעזאזל המדברה, ואפס"י בתרתי למה ליי¹¹⁰.

ואגב אורחא יתבאר בס"ד מאמרם ז"ל ביומא¹¹¹ וז"ת: בא לו למזרח העזרה וכו' וקלפי היתה שם ובה שני גורלות, של אשכנז ויוני¹¹² ועשאן בן גמלא של זהב והיו מזכירין אותו לשבח, ואיתא על זה בגמ' וז"ת: ת"ר ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורלות של כל דבר וכו', ופריך גורלות של כל דבר פשיטא, ומשני לא צריכא לכדתניא לפי שמצינו בציץ שהשם כתוב עליו והוא של זהב יכול אף זה כן, תלמוד לומר גורל, גורל ריבה, ריבה של זית, ריבה של אגוז,

ובמדרש אמרו¹⁰¹ תני בשם רבי אלעאי שבועה נשבע הקב"ה ואמר, ימיני ימיני, כסאי כסאי¹⁰², אם יבאו גרים מכל אומות העולם אני מקבלן ומזרעו של עמלק איני מקבלן לעולם. ובגמ' בפרק הנזקין¹⁰³ ובפרק חלק¹⁰⁴ אמרו: מבני בניו של חמון למדו תורה בבני ברק¹⁰⁵, וכבר נתחבטו המפרשים ז"ל הרי נשבע הקב"ה בכסאו שאינו מקבל גרים מעמלק, ואם כן האיד זה קבלו גרים מבני בניו של חמון¹⁰⁶.

ובתיקונים אמר¹⁰⁷ פורים אתקריאת על שם יום הכפורים דעתידין לאתענגא ביה ולשנויי ליה מענוי לענג. וכתבו בסה"ק דלוה נקרא יום כפורים, והיינו שיום כפורים נשתווה במעלתו ליום הפורים ואות כ' שבתבת כפורים היא כ' הדמיון, ומדתולה יום הכפורים כפורים הרי שמעלת פורים גדולה ממעלת יום כפורים, וכמו שאמרו ז"ל¹⁰⁸ מי נתלה במו, הוי אומר קטן נתלה בגדול.

ויש להתבונן במה גדלה מעלת פורים על יום כפורים והרי ביום הכפורים ישראל עומדין כל היום בבתי כנסיות בתפלה ותחנונים ומובדלין מעניני העולם כאכילה ושתיה וכו' והן דומין למלאכי השרת עד שהשטן בעצמו לומד עליהם סניגוריא ומליץ טוב על ישראל ותהלות ישראל יספר ואומר מי בעמך ישראל, והקב"ה שומע עדותו ומוחל עונותיהן של ישראל. ואלו ביום הפורים מה עושה השטן, עולה ומשטין ומקטרג

¹⁰¹ תנחומא פ' תלך ובפסיקתא דר"ב.

¹⁰² יעוי' נזיר דף ג' ע"א האומר ימין הרי זו שבועה וכו' שנאמר 'שבע ימי בימינו'.

¹⁰³ גיטין דף נ"ז ע"ב.

¹⁰⁴ סנהדרין דף כ"ז ע"ב.

¹⁰⁵ יעוי' מ"ס צע"ט פ' תלואה עה"פ שחי חתפת חזרת.

¹⁰⁶ יעוי' רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ד.

¹⁰⁷ תי' כ"א דף נ"ז ע"ב.

¹⁰⁸ תענית דף ז' ע"א.

¹⁰⁹ 'שה"י' – נוט' 'שח"י' הם 'ישראל', וכאמרו 'ולמך אין שיה להניח' לאכלי ושחי ומצי' ליה למלכא, 'פה"י' – נוט' 'פרודים' הם 'ישראל', וכאמרו 'ישנו עס אחד מפורז ומפורד' וגו', ואמר רבא כיכא דידע לישנא בישא כהמן, הוא המן הוא הס"מ.

¹¹⁰ יעוי' זוה"ק ח"ג דף ס"ב ע"ב.

¹¹¹ יומא פ"ג, מ"ט.

¹¹² אשכנזי, כרש – רש"י.

וביותר תגדל התימא כי הנה שלמה המלך ע"ה אשר בימיו אין כסף נחשב למאומה וכל בשלש עפר זהב, ולא עוד אלא שהלך ועשה עוד עשר מנורות על זה של משה¹¹⁶, וכל אחת ואחת הביא לה אלף ככר זהב והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו על ככר כדאיתא במנחות¹¹⁷, ומעתה יש לשאול אמנם התורה לא צותה לעשותן משל זהב מפני שהתורה חסה על ממונן של ישראל, אמנם שלמה המלך ע"ה אשר עפרות זהב לו¹¹⁸ ובימיו היה הכל של זהב¹¹⁹, היה ראוי יעשה גם הקלפי וגם הגורלות של זהב כדי לייפות המצוה¹²⁰, ולמיעוט יצפה אותם בזהב או בכסף, וביחוד שעל גורל אחד כתוב עליו שם ה', ומדלא עשה הקלפי והגורלות של זהב – על אף שאין זה אלא דבר מועט שבמועט לערך עשר המנורות ולערך כל שאר הזהב שהיה במקדש – על ברחץ ציל דמטעם הירוע ל¹²¹ לא היה רשאי לשנות משל משה ולעשותן של זהב, ואם כן האיך זה מלאו לבו של יהושע בן גמלא לשנות משל משה ולעשותן של זהב¹²², ולא עוד אלא שהז"ל באים ומוזכרין אותו לשבח על פעל זה ששינה משל משה ומשל שלמה ומכל אלו שהיו לפניו, אתמחא, ואגב אורחא יתבאר בס"ד למה

ריבה של אשכנז, ולהלן בגמ'¹²³ אמר רבא קלפי של עץ היתה ושל חול היתה ואינה מחזקת אלא שתי ידיים, מתקף לה רבינא בשלמא אינה מחזקת אלא שתי ידיים כי היכי דלא ליביון ולישקול, אלא של חול נקדשה. ומשני אם כן הוה לה כלי שרת של עץ וכלי שרת דעץ לא עבדינן, וקשאל ונעברה דכסף ונעברה דזהב, ומשני 'התורה חסה על ממונן של ישראל'¹²⁴, ע"כ.

והנה כל עובר ומעיין עומד תוהה ובוהה, חדא מה לשון אומרת 'התורה חסה על ממונן של ישראל', והלא נדבת בני ישראל למשכן היה קרוב לשלשים ככר זהב, ונדבת הכסף היה למעלה ממאה ככר, וזאת הקלפי הרי אינו אלא דבר מועט וקטון שאינה מחזקת אלא שתי ידיים, וגם כי היא עומדת לדורי דורות – וכמו כן שני הגורלות – ומעתה האיך שייך לומר דייקא בדבר קטן כזה 'התורה חסה על ממונן של ישראל', וזאת שנית והלא מימות משה רבנו עד יהושע בן גמלא היו הגורלות עשויות משל עץ¹²⁵, ועל אף שמשנה רבנו ע"ה – וכן שלמה המלך ע"ה – היה בידו לעשותן משל זהב כמו שאר כלי המשכן, מכל מקום 'מפני שהתורה חסה על ממונן של ישראל' לא עשאן משל קדש אלא משל חול ומעיין אשכנז דייקא, ואם כן האיך העיז יהושע בן גמלא לשנות משל משה ומכל אלו שהיו לפניו ולעשותן של זהב, ולא עוד אלא שהז"ל מוזכרין אותו לשבח, אתמחא.

¹¹⁶ על אף שלא היו מדליקין אלא במנורה של משה.

¹¹⁷ מנחות דף כ"ט ע"א.

¹¹⁸ ובימיו אף המשקלות של זהב היו – ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ג, – שהש"ר א', י'.

¹¹⁹ יעו' רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ט-ו"ז: היו הקהל עניים עושין אותן אפילו של כדיל ואם העשירו עושין אותן זהב, אפילו המזרקות והספודין והמגרפות של מזבח העולה והמזות אס יס כח בליכור עושין אותן של זהב, אפילו שערי העזרה מחפין אותן זהב אם מלאה ידם, ע"כ. ולא עוד אלא אף הכוס שבו השקו את התמיד לפני שחיטתו היה של זהב כדאיתא במס' תמיד דף ז' ע"א – רמב"ם פ"א הל' תמידין ומוספין ה"ט.

¹²⁰ נוסף על הטעם שאמרנו ז"ל בגמ' 'מפני שהתורה חסה על ממונן של ישראל'.

¹²¹ יעו' ירושלמי יומא פ"ג ה"ח – רב שמואל אחוי דרב בעי 'אברו' מהו לעשות תחתיהן של זהב. ולפוס ריהטא נראה דדוקא באברו מיבעיא ליה אי מותר לעשותן של זהב, אכל בלא אברו הדבר פשוט וברור דלין לשנותן משל אשכנז לשל זהב.

¹²³ יומא דף כ"ט ע"א.

¹²⁴ מלאכי כתוב בספר חסידים – סי' תתקפה – וז"ל: ולמה רמז הכתוב בסהם ואתה פה עמוד עמדי וכו', ואלו היה מפרש כל דבור ודבור היה לריך להרבות תלפים, וכתוב כי לא יחל לבין והתורה חסה על ממונן של ישראל ואין יכולין לקנות כולם תלפים, וגם אין כולם יודעים לכתוב, ועוד לא היה כותב בכמה ימים, ועוד אדם עוסק במלאכתו נמלאת תורה בטלה.

¹²⁵ יעו' רמב"ם הל' עבודת יוה"כ פ"ג ה"א – וז"ל: שני הגורלות אחד כתוב עליו לה' ואחד כתוב עליו לעזאזל וכו', ואל עץ היו, ובעיני שני עץ אותם של זהב.

יציא המן ביום ההוא שמוח וטוב לב' בהחוא
הולקא דנטיל ואזיל ליה, ע"כ. הא קמן דהגורל
לעזאזל הוא הגורל לפני המן.

וכן כתב בעל הטורים ז"ל וז"ל: וגורל ב'
במסורה, וגורל אחד לעזאזל, וגורל לברזנו,
דהיינו המן שנאמר בו יציב בעיניו, והפיל
גורלות על ישראל, ואמר הקב"ה איננו שוה לך,
כבר הפלתי גורלות ונפל חבלי בישראל מכל
שבעים אומות, וז"ש גורל אחד לוי', וגורל אחד
לעזאזל שמכפר על עונותם של ישראל דכתיב
ינשא השעיר עליו את כל עונותם, עונות תם
הוא מכפר, ע"כ. ולפי שגלוי וידוע לפני מי שאמר
והיה העולם שעתידי המן לשקול שקלים ולהפיל
פור על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו וכן
הקדים הגורלות לגורליו, וזהו שפירש רש"י ז"ל
שהוא עומד להיות תלוי, והוא מסיבת הגורל
לעזאזל של יום הכפורים שבכל שנה ושנה,
דעליה ידיה קאי.

ובזה נ"ל לפרש בס"ד מאמר המדרש¹²⁷
וז"ת: הפיל פור הוא הגורל לפני המן, עליו נפל
הגורל¹²⁸, וצריך ביאור, ונ"ל בס"ד שדרשו כך
מדכתיב הפיל פור הוא הגורל בה"א הידועה,
והיה ראוי יאמר הוא גורל בלא ה"א, שהרי
הכתוב אינו בא אלא לפרש מהו פור, וגם כי לא
מצינו בכל הכתובים שהכתוב יביא תיבה וגם
פירושה, תו אומרו הפיל פור וגו' לפני המן, ולא
אמר מי הוא המפיל את הפור לפני המן, אלא
בא הכתוב לומר כי אם אמנם שהמן הפיל פור
על ישראל, אבל אומר הכתוב כי הוא הגורל
לפני המן יעליו נפל הגורל, ור"ל כי זה הגורל
בעצמו עליו נפל, והוא מסיבת הגורל הידוע הוא
הגורל של יום הכפורים שבכל שנה ושנה הוא
הגורל לעזאזל, דעליה ידיה קאי.

כינו חז"ל כאן את מין העץ שממנו עשו הגורלות
בכינוי אשכורע¹²², ולא בשם ברוש' שהוא לשון
עברי, או ברותא' בלשון תרגום¹²³.

עוד נקדים מאמרם ז"ל בגמ'¹²⁴ וז"ת: תנא
ממוכן זה המן, ולמה נקרא שמו ממוכן, שמוכן
לפורענות, אמר רב כהנא מכאן שההדיוט קופץ
בראש, ורש"י ז"ל פירש: מוכן לפורענות, עומד
לחיות תלוי. והמפרשים ז"ל נתקשו בזה האיד
תלוי הוכחת רב כהנא שההדיוט קופץ בראש
כמה שאמר ממוכן זה המן, יהיה מי שידיה, על
כל פנים הכתוב מנה אותו לבסוף והוא קפץ כמו
הדיוט בראש, ולמה לא נקט ליה על גוף הפסוק
דמנה את ממוכן אחרון מוכאן שההדיוט קופץ
בראש, וגם מה לי אם ממוכן זה המן או אחר,
עוד יש להתעורר על רש"י ז"ל שפירש מוכן
לפורענות היינו שהוא עומד להיות תלוי. ויש
לשאול מוכיחן ומאימתי היה המן עומד ומוכן
לחיות תלוי¹²⁵.

ונ"ל בס"ד עפ"י מאמר הזוהר הק' בפרשת
תצוה¹²⁶ וז"ת: כתיב ונתן אהרן על שני
השעירים גורלות גורל אחד לה' וגורל אחד
לעזאזל, דא איהו ההוא חדוה דההוא דלמורא
בגין דקב"ה יטיל עמיה גורל וזמין ליה, ולא ידע
דנור דליק אטיל על רישיה ועל עמא דיליה כמה
דאת אמר כ' גחלים אתה חותה על ראשו,
וסימנך אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך
אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי, וכתיב

¹²² יעו' מס' נגעס פ"ב מ"א – רבי ישמעאל אומר בני
ישראל אני כפרתו, הרי הן כלשכנוע, לא שחורים ולא
לכנים אלא ציננויים.

¹²³ יעו' בגמ' ר"ה – דף כ"ג ע"א – וז"ת: אמר רב
יהודה ארבעה מיני ארזים הן ארז קתרוס עץ שמו וצרוס
וכו', ופליגא דרבה בר רב הונא, לאמר רבה בר רב הונא
אמרי כי רב עשרה מיני ארזים הם וכו', ארז ארזא וכו'
צרוס צרוסא וכו'.

¹²⁴ מגילה דף י"ב ע"ב.

¹²⁵ יעו' ילקוט אסתר כזו תתרגו.

¹²⁶ ח"ב דף קפ"ה ע"א.

¹²⁷ אסתר ז', י"א.

¹²⁸ הפיל פור הוא הגורל ר"ת בגי' המן – ס' מנות
הלוי.

ומעתה אחר שהתינוקות מצפצפין בקולן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הרי יכולין כבר לשנות הגורלות של אשכנז' ולעשותן משל זהב, וכיון שכן חלק יהושע בן גמלא ושינה משל משה ומשל שלמה ומכל אלו שהיו לפניו ועמד ועשה הגורלות משל זהב כדי לייפות המצוה.

ואחשבה לדעת כי זהו שהז"ל כינוהו ליהושע בן גמלא בכינוי 'אותו האיש', וכדאיתא בגמ'¹³⁵ וז"ל: אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור 'אותו האיש' לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, שבתחלה מו' שיש לו אב מלמדו תורה מו' שאין לו אב לא היה למד תורה וכו', ועד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיחיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומבניסין אותן כבן שש וכבן שבע, ור"ל כי 'אותו האיש' – ויהושע בן גמלא שמו – ששינה ועשה הגורלות של זהב והזכירו אותו לשבח על זה, לא סוף דבר על שעשה הגורלות של זהב הזכירו אותו לשבח, אלא על ידי תקנתו שתיקן שיחיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, לזה היה בידו חיובות לשנות הגורלות משל אשכנז' לשל זהב, ועל זה הזכירו אותו לשבח.

ומעתה שזכינו לדין שהגורל לעזאזל קאי על המן, נמצינו למדין כי הגורל לה' הוא כנגד מרדכי היהודי, ועלה הגורל של ה' בימינו זה מרדכי איש ימיני, וכמו שאמרו במגילה¹³⁶ תחת הנעצין זה המן¹³⁷, יעלה ברוש זה מרדכי והיה לוי' לשם¹³⁸, והנה כשתחשוב מספר אלו ג' תבות גורל אחד לה', יעלה בידך מנין מרדכי

ומעתה כיון שהגורל לעזאזל שבכל שנה ושנה הוא כדי להכניע כחו של המן וזרש, לזה עשו את הגורלות מעין ברוש, ועל אף שהכתוב ריבה גם של זית ושל אגוז וריבה כל דבר, לא עשאו אלא משל אשכנז' דייקא, הנה מרדכי הצדיק נתכנה בכינוי 'ברוש', וכמו שאמרו ז"ל¹²⁹ 'תחת הנעצין יעלה ברוש', תחת המן שעשה עצמו ע"ז, יעלה ברוש זה מרדכי שנאמר 'קח לך בשמים ראש'¹³⁰, הנה כי כן 'ברוש' בגי' כמנין זרש, וכינוהו הז"ל בשם 'אשכנז', 'אשכנז' בגי' כמנין המן וזרש, להכניע כחם של המן וזרש דא ס"מ ונוק, ולזה הטעם השאיר שלמה המלך ע"ה את הקלפי והגורלות כמות שהם של 'אשכנז' ולא עשאו משל זהב.

אמנם יהושע בן גמלא ששימש בכהונה גדולה לפני החורבן וכבר ידע שעוד מעט קט ואין בית ואין קרבן ואין כהן גדול וגם גורל ביום הכפורים אין¹³¹, וכדאיתא בפרק טרף בקפלי¹³² ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימיו וכו' והיו דלתות החיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו 'חיכל חיכל' מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני כך שסופך עתיד ליהרב וכו', ומעתה שאין גורל ביום הכפורים האין וכמה יכניעו כחו של המן וזרש דא ס"מ ונוק, מה עשה, חלק ותיקן שיחיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר כדאיתא בכתרא¹³³, וכבר אמרו חז"ל¹³⁴ בשעה שתינוקות מצפצפין בקולן אין ידי עשו שולטות,

¹²⁹ מגילה דף י' ע"ב.

¹³⁰ ובחינוכי 'ספר משקלי האותיות' – מערכת פורים – בארנו בס"ד מה ענין עץ ברוש לבשמים, ומאי טעמא נהנה מרדכי הצדיק בשם 'ברוש' דייקא.

¹³¹ יהושע בן גמלא שימש ככהונה גדולה בסוף בית שני לפני החורבן, והוא היה הכהן גדול האחרון שקימש בבית שני כדמשמע מההוא עובדא למרחא בת בייתוס בפרק היוצקין – גיטין דף נ"ו ע"א.

¹³² יומא דף ל"ט ע"ב.

¹³³ ב"ב דף כ"א ע"א.

¹³⁴ ב"ר ס"ה, כ'.

¹³⁵ ב"ב סס.

¹³⁶ דף י' ע"א.

¹³⁷ המן במילוי – ה"ה מ"ס נו"ן – בגי' קוז.

¹³⁸ יעו"י מ"ס המהר"ם שף ז"ל כדרוש נחמדים שלו – במס' חולין – וז"ל: הענין מרדכי והמן וכו' והוא כענין הגורלות שנתן הכהן הגדול על שני השעירים ביום הכפורים אחד לה' ואחד לעזאזל ועלה הגורל בימיו, וז"ש במגילה והיה לה' לשם, זה מרדכי, והמן לעזאזל.

במחבואות לכל ישלמו בו זרים¹⁴⁵.

והנה אמרו רז"ל בפרק הנזקין¹⁴⁶ מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, ובספר המפתח לרב נסים גאון ז"ל¹⁴⁷ חובא הגירסא: מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון רבי עקיבא, וכן כתב רבנו האר"י ז"ל¹⁴⁸ כי רבי עקיבא היה מבני בניו של סיסרא, אמנם מפשטות לשון הגמ' 'למדו תורה בבני ברק' נראה דקאי על רבי עקיבא, וכמו שאמרו ז"ל בסנהדרין¹⁴⁹ אחר רבי עקיבא לבני ברק, וכן משמע ממה שכתב הרב אברבנאל ז"ל בפירושו זבח פסח על הגדה של פסח¹⁵⁰ וז"ל: 'בני ברק' הוא שם מקום, והיו ממשפחת המן ונתגיירו, ע"כ. ולפום ריהמא נראה דרבי עקיבא – שמקום מושבו היה בבני ברק – כאן נמצא וכאן נתהוה, כי נולד ממשפחת המן זו שהיתה בבני ברק, ונמצא כי רבי עקיבא היה מבני בניו של המן¹⁵¹.

והנה רבנו האר"י ז"ל כתב בשער הגלגולים¹⁵² דנשמות רבי עקיבא היתה נשמה גבוהה מאד מאד, אלא שבחמאו של אדם ושל קין יצאה אל החיצונים והוכרחה ליכנס בגוף גר¹⁵³.

היהודי¹³⁹, וכן ר'גורל אחד לעזאזל¹⁴⁰ בגי' זהו לחמן העמלקי, כי עמלק הוא סוד הנחש¹⁴¹, ומשורש נחש יצא צפע הוא המן הרשע¹⁴² הוא סוד הס"מ.

והנה נודע מדברי רבנו האר"י ז"ל אשר בעת שבירת הכלים ירדו ניצוצות קדושות רבות אל הסמ"א, וכן אחר חטא אדם הראשון נתמעטה קומתו ונסתלקו הנשמות ונפלו בעמקי הקליפות, כי אדם הראשון הוא אילן שבו היו תלויים כל הנשמות של הקדושה שיצאו לעולם מיום הרת עולם ואשר עתידין לצאת, וכשחטא אדם שלט חלק הרע וישב ממנו שבי לאין מספר¹⁴³, ונודע כי עיקר ותכלית הכל בכל עבודתנו בתורה ותפלה וכוונת המצות וכוונת אכילה לברר ולהעלות נצוצי הקדושה מתוך עמקי הקליפות ולשאוב מתוכם כל שורשי הקדושה והנשמות העשוקות בידם ממימת מלכין קדמאין וחטא אדם הראשון ושאר נגעי בני אדם, ועל ידי שישראל עסוקים בתורה ותפלה וכן בגשמיות אכילה ושתייה בכוונת ידועות על ידי זה מעלים הניצוצות המשווקים בתוך עמקי הקליפות¹⁴⁴, והנה הקליפה הקשה מכולם אשר בתוכה יש ניצוץ קדוש יקרת הערך ומתייראת הקליפה פן יבוא איזה צדיק בקדושתו ויוציא בלעו מפיו, אזי הקליפה ההוא מיראתה פן יולקח חיותה, משקעת הניצוץ ההוא מאד מאד בתוך עמקי טומאת הקליפה, כמו שאדם מטמין אוצר נחמד

¹³⁹ וה' היא שימושית. – מרדכי' היהודי בגי' כמנן פד"י.

¹⁴⁰ בלי וא"ו החיבור.

¹⁴¹ ס' שערי אורה בריש שער התשיעי.

¹⁴² הרש"ע בגי' כמנן נחש הקדמוני, וכמנן יצר הרע. ז"ס ליכא דידע לישאל בישא כהמן, דא דלטורא רבא מקטרגא דישראל דלחלבא ביה כהמן.

¹⁴³ יעו' אוה"ח הק' פ' ויחי ד"ה גור אריה.

¹⁴⁴ ז"ס והיה באכלכם מלחם הארץ אז תרימו נילוות טהורות לה' לתוך הקדושה, ס' מגלה עמוקות פ' שלח, ויעו' ס' אגרא דכלה פ' דברים ד"ה אכל תשכרו מאחס.

¹⁴⁵ יעו' ס' חסד לאברהם מעין ה' נהר כ"ג – וס' תולדות יעקב יוסף פ' יתרו – וס' אגרא דכלה פ' בלק ד"ה ויגר מואב.

¹⁴⁶ גיטין דף נ"ז ע"ב.

¹⁴⁷ ברכות דף כ"ז ע"ב.

¹⁴⁸ ס' הליקוטים שופטים פר' ה'.

¹⁴⁹ דף ל"ב ע"ב.

¹⁵⁰ וכ"ה בהגדה לילי חש' נדפס באמסטרדם שנת תנ"ה.

¹⁵¹ יעו' מ"ס היעב"ץ ז"ל בס' הקשורים ליעקב חלק תפלת ישרים – דף י"ג ע"א מדפי הספר – וז"ל: ואולם באמת לא ידעתי מנין יצא זה מה שגמלא בדברי המחברים שרבי עקיבא בן גר דקא היה 'מבני סיסרא והמן' וכו', יעו"פ.

¹⁵² הקדמה ל"ח.

¹⁵³ ידוע כי כל אחד מהעשרה הרוגי מלכות היה תחת אחד מהשכטים שהיו במכירת יוסף ורבי עקיבא היה קודש לה' לפי שהוא היה כנגד השכינה, וכנרמז בכתוב העשירי יהיה קדש לוי' – ליקוטי הש"ס מס' ברכות דף

עם קליפת סיסרא וגם עם קליפת המן¹⁵⁶.

ועל פי הנ"ל נ"ל לפרש בס"ד מאמרם ו"ל
בגמ'¹⁵⁹ וז"ת: **אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי**
שאמר והיה העולם שעתידי המן לשקול שקלים
על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו
דתנן באחד בארר משמיעין על השקלים י'על
הכלאים/ ע"כ.

והנה מהלשון דקאמר 'והיינו דתנן' משמע
שהיה לו בה איזו קושיא ובמאמרו של ריש לקיש
נתיישבה לו הקושיא, ויש לשאול מאי קושיא
ומאי פירוקא, וגם מה ענין כלאים אצל שקלים
שנסמכו אהדדי, ורבים נתחבטו בזה וענו עליו
דברים הרבה זה בכה וזה בכה, ונ"ל בס"ד
דהקשה לו לבעל המאמר בדברי ריש לקיש מה
מישך שייכא מחצית השקל שנתנו ישראל למשכן
לשקלי הכסף שעתידי המן לשקול ולהביאם אל
גנזי אחשורוש עד שהוא אומר לפיכך הקדים
שקליהן לשקליו כדי להפר עצת המן ולהציל את
ישראל מתחת ידו.

ולבא אל הביאור נקדים מאמר בזוהר
הק'¹⁶⁰ וז"ת: כלאים, מהו כלאים, במאן דיהיב
אחרא בבי מטרא כד"א אל בית הכלא בגין דלא
למעבד מידי, כלאים ערבו ביאי, דעביד
ערבו ביאי בחילא דלעילא ואכחיש פומבי
דמלאב וגו', ע"כ.

וזה נ"ל בס"ד כונת אומרום ו"ל: באחד בארר

ע"כ. ועפ"י דבריו הק' נ"ל בס"ד דנשמת רבי
עקיבא לגודל יקרת ערכה היתה בגלות מוקף
בקליפה זה פעמיים גם על ידי קליפת סיסרא וגם
על ידי קליפת המן¹⁵⁴, וכן משמע ממה שהביא
היעב"ץ ו"ל משום המחברים¹⁵⁵ שרבי עקיבא בן
גור צדק היה מבני סיסרא והמן כנ"ל, ואפשר
דחכונה גם כן כמו שכתבנו שרבי עקיבא היה גם
מבני סיסרא וגם מבני המן.

ובס"ד מצאתי סמך לזה בדברי האר"י
ו"ל¹⁵⁶ וז"ל: ולכן תראה שיצא עקיבא בן יוסף
שהיה משורש קין והיה מבני בניו של סיסרא וכו',
והענין כי המן וסיסרא שניהם מסוד הרעת ולכן
'הכוכבים' ממסילותם 'נלחמו ר"ת המן' עם
סיסרא כי שניהם ממקור אחד¹⁵⁷, ע"כ. ולכאורה
מאי שיאטיה דהמן אצל סיסרא שנרמז בכתוב
ביחד עם סיסרא, ולפ"ד הנ"ל ניהא שפיר כי
נשמת רבי עקיבא היתה מוקפת בקליפה גם אצל
סיסרא וגם אצל המן.

ונ"ל בס"ד טעמא בכפילא זו מה שנכפל
בכתוב תבת 'נלחמו' וכמ"ש מן שמים 'נלחמו'
הכוכבים ממסילותם 'נלחמו' עם סיסרא, כי כדי
שיוכלו להוציא את נשמת רבי עקיבא מעמקי
הקליפות הוצרכו הכוכבים להלחם זה פעמיים גם

ס"א ע"כ ד"ה אשריך רבי עקיבא – מהר"ש
מאוסטרופאלי ו"ל.

¹⁵⁴ יעו"י ס' מנגלה עמוקות פ' תולדות סכת וז"ל: לכן
נפל עשו על לוואריו של יעקב וישקוהו שהיה שנינו קהות
על שנעשה לוואריו 'שיש', שאמר רבי עקיבא לתלמידיו
כשתגיעו ללבני 'שיש' טהור אל תלמדו מים מים וכו'.

¹⁵⁵ ס' הקשורים ליעקב – חלק תפלת ישרים דף י"ג ע"א
מדפי הספר – וז"ל: ואולם באמת לא ידעתי מנין ילא זה
מה שנמלא בדברי המחברים שרבי עקיבא בן גור צדק
היה 'מבני סיסרא והמן' וכו', יעו"ש.

¹⁵⁶ ספר הליקוטים סס.

¹⁵⁷ וכתב בשער הגלגולים – הקדמה ל"ג – ל"ג – כי נפש
רבי עקיבא היתה צעקב עשו ובעת לידתה חטפה יעקב
מעשו, ו"ס וידו אוחזת צעקב עשו, להוציא משם נפש רבי
עקיבא.

¹⁵⁸ ורמז נכון ממה שכתוב בנחמיה – ז', נ"ה – בני
צדק'ם בני סיסרא בני תמה, ולא לחנם נסמכו אהדדי
זה אלל זה, וכמ"ס ז"ל במדרש – במד"ר ט"ז י',
ותנחומא פ' שלח – יא בני אדם ששמותם נאים ומעשיהם
כעורים וכו', שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים אלו עולי
גולה, בני צדק, בני סיסרא, בני תמה. – בס' ילקוט
מעם לוועו הביא משום ספר קדמון דלס סיסרא היתה
שמה 'תמח', ושמה נאה לה 'תמח' שמה וזכרה.

¹⁵⁹ מגילה דף י"ג ע"ב.

¹⁶⁰ ח"ג דף פ"ו ע"ב.

את הניצוץ הקדוש של רבי עקיבא¹⁶⁴.

והנה אמרו חז"ל כי יהושע כשיצא להלחם עם עמלק הפיל עליהן גורלות, וכמו שאמרו חז"ל בפסיקתא¹⁶⁵ ויהושע יהושע את עמלק, הפיל עליהן גורלות¹⁶⁶, וכן אמר בזהר בשלח¹⁶⁷ וז"ת: ויהושע, ויהרוג מבני ליה, אלא ויהושע כמה דאתמר חולש על גוים, יהושע הוא חולש עליהו והוא חרב נוקמת נקם ברית קטיל לון, כי כדי להוציא ניצוץ הקדוש מקליפת עמלק הקשה שהוא ראשית דקליפה אינו אלא על ידי גורל דייקא, והטעם לפי שהדבר הנחלק על ידי גורל הוא החלק הבא מאת ה', כענין שכתוב 'בחיך יוטל את הגורל ומימי כל משפטו', ואי אפשר למחית עמלק אלא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו וכדכתיב 'כי מוחא אמוחה' וגו', וכמ"ש בזהר הק'¹⁶⁸ 'אחריתו עדי אבד' וגו' עד דייני קב"ה ויאבד ליה.

והנה ענין הגורל ידוע שהוא בחינת בירור דברים, שהגורל מברר לכל אחד ואחד את חלקו, ולזה צותה התורה ליתן גורל על שני השעירים, גורל אחד לה' הוא כדי לברר ולהפריד חלק הטוב מן הרע, וגורל אחד לעזאזל הוא לברר הניצוצות הקדושות שעדיין נשארו בתוך הקליפה ועדיין לא הובררו, שהרי לכל קליפה יש ניצוץ קדוש המחיה אותו כנ"ל, וזה נ"ל בס"ד הענין שכביכול עלת כל העילות וסיבת כל הסיבות סיבב עליו להפיל שני גורלות כדאיתא במדרשות¹⁶⁹, והוא כי גורל הא' כדי להפריד חלק הטוב מן הרע, והגורל הב' כדי שהניצוץ הקדוש שהיה שבו

משמיעין על השקלים ועל הכלאים, ר"ל שעל ידי השקלים שישראל שוקלין ומהן מקריבין הקרבנות בבית המקדש נתברר התערובות ובה מוציין ניצוץ הקדוש מהקליפה והנשמות העשוקות בידם יוציין לדורות מבי מטרא הנקרא בית הכלא, וזהו שמסים 'היינו דתנן' באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, ר"ל שעל ידי אלו השקלים מוציין את הנשמות העשוקות מבית כלאם, ובה הוציאו את נשמת רבי עקיבא מבית כלאו¹⁶¹.

והנה הרמ"ע מפאנו ז"ל כתב בספרו עשרה מאמרות¹⁶² שרבי עקיבא בא מסיסרא שבא על יעל אשת חבר הקני, והנה איתא בס"ק שיש ב' מייני ניצוצות קדושות תוך הקליפות, הא' אלו שאינם דבוקים כל כך בקליפה והם יוצאים באמצעות הלידה, כאברהם מתרה, ורחל ולאח מלבך, וכן רות ממואב ונעמה מעמון וכדו', והב' הוא ניצוץ קדוש יקרת הערך הדבוק ממש בקליפה ומושקעת בתוך עמקי טומאת הקליפה ואין לו מציאות ליפרד ממנו באמצעות הלידה לבד, והנה יעל אשת חבר הקני מנשים באהל תבורך הוציאה מסיסרא הניצוץ של נשמת רבי עקיבא¹⁶³, אמנם אסתר ברוח הקדוש שבה ראתה כי נשמת רבי עקיבא עדיין דבוקה בקליפה ומושקעת בתוך עמקי טומאת הקליפה של המן הוא ראש הקליפה, והשבה מחשבות לשית עצה בנפשה האיד להוציא יקר' מזולל הוא קליפת המן הקשה, ועשתה תחבולה ופרשה לו מצודה והזמינה אותו למשתה היין ועל ידי זה שהמן יחנה ממשתה אסתר תוכל לברר ולהעלות ממנו

¹⁶¹ יעוי' מ"ס כס' טורי אבן במגילה – דף י"ג ע"א ד"ה ועל הכלאים – וז"ל: וי"ל דסתמא דהאי משנה כרבי עקיבא אחיא דתניא בפירא קמא דמועד קטן – דף ב' ע"א – המנכס והמחפה ככלאים לוקה, רבי עקיבא אומר אף המקיים, לזילו לרבנן מקיים כלאים ליכא איסורא ואין לריד לעקור, יעוי' פ"א.

¹⁶² מאמר חיקור הדין ח"ה פ"א.

¹⁶³ ז"ס חיל"ל כל"ע ויקראנו' בגי' כמנן סיסרא – ע"ב, ויקראנו' בגי' כמנן עקיבא בדקדוק.

¹⁶⁴ ורמזה אסתר באמרה יבא המלך והמן היום בגי' ר"ע, ר"ת רבי עקיבא, יעוי' פ"ח ע"ה שער ר"ח חנוכה ופורים.

¹⁶⁵ פסיקתא דר"כ פ"ב ג' אות א'.

¹⁶⁶ ותבת אלת' עמלק, כמו 'על' עמלק.

¹⁶⁷ ח"ב דף ס"ו ע"ה.

¹⁶⁸ ח"ב דף ס"ה ע"ה.

¹⁶⁹ אסתר' א', ו"א, ויעוי' ילקוט אסתר רמז תתנ"ה.

ופור המן נחפץ לפורנו¹⁷⁵, וזהו שאמרה אסתר אל המשתה אשר אעשה 'להם', הנה לא אמרה אשר אעשה 'לו' כבראשונה, או אשר אעשה 'לכם', אלא דייקת ואמרה אשר אעשה 'להם', וכונתה 'להם' היינו ליהודים, ורמזה אסתר במתק דבריה כי ביום המחרת תהיה מופלת המן והיהודים יעשו אותו יום משתה ושמחה בכל שנה ושנה.

ומעתה ריחא לן שמעתתא למה נקרא שם היום פורים על שם הפור ולא על שם הנס, כי באמת זה היה עיקר הנס שהמן הפיל פור הוא הגורל שהוא בחינת בירור, שאלמלא הפיל המן גורלות לא היה יכול להתברר שורש נשמת רבי עקיבא ולצאת מן הקליפה אל הקדושה, ועל כן קראו לימים האלה 'פורים' דייקא על שם הפור הוא הגורל, כי זהו עיקר הנס שהמן הפיל גורלות ופור המן נחפץ לפורנו¹⁷⁶.

תחת ידו יוכל להתברר ובזה יוכל לצאת מן הקליפה אל הקדושה.

והנה איתא בפרק במה מדיקין¹⁷⁰ וז"ת: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך ויילכו לאחיהם שמחים וטובי לב' וגו', ודרשו בה חז"ל 'שמחים' שנהנו מזיו השכינה, 'טובי לב' שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר, ע"כ.

ונ"ל בס"ד דגם זה שנאמר כאן אצל המן 'שמח וטוב לב' יכולנו לפרש בענין זה, הנה כי כן 'שמח' היינו שנהנה מזיו השכינה, שהרי נהנה ממשתה היין ממשתה אסתר, וכמ"ש ז"ל שלחי פרק הראה¹⁷¹ כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם מוסב בה כאילו נהנה מזיו השכינה, וידוע מוס"ק שאסתר היא סוד השכינה מידת מלכות בסוד יתלבש אסתר מלכות¹⁷², 'טוב לב' היינו שנתעברה אשתו¹⁷³ באותה הלילה בבן זכר ויצא ממנו ניצוץ נשמת רבי עקיבא, ולזה לא היתה יכולה אסתר לגלות למלך ביום הראשון את מחשבת המן, שהרי הניצוץ הקדוש שהיה שבוי אצל המן עדיין צריך להתברר ואם המלך יתרוג את המן האיד יוציאו ממנו את נשמת רבי עקיבא, ולכן הומינה אסתר את המן למשתה היין ליום מחר, וכיון שראתה אסתר ביום המחרת ברוח הקדוש שבה כי כבר יצא ממנו נשמת רבי עקיבא¹⁷⁴, אזי גילתה למלך את מחשבת המן

על העצ, ע"כ ושני המן חפ"ו גמטרי' ל"ד, עכ"ל. ובס"ד נ"ל דאסתר רמזה זאת בדבריה בלמנה: איך לא ואויב המן 'הרע' הזה, ויש לשאול וכי עד עכשיו היה המן טוב ולא רע והלא הוא המן מתחלתו ועד סופו, ומה ראתה אסתר לכתוב דייקא עתה ביום השני בכנוי 'הרע', וע"פ ד"ק הג"ל ינחם שפיר כיון שאותו נלוץ קדוש שהיה בו עד אמש כבר נפדל ממנו, מעתה אין לו אפילו חלק אחד טוב והוא כל כולו רק רע', והוא אומרה המן 'הרע' הזה. ¹⁷⁵ ועפ"ד הג"ל יונח שפיר האיד החיה מרדכי את המן בתה לו לחם לאכול כשזינן נפשה למרדכי בטולמא דנהמא כדאיתא במגילה – דף ט"ו ע"א, והרי אם מרדכי לא היה טון לו לחם לאכול היה מת בדעב והיה מקיים בו מלות מחיית עמלק, אלא כיון שמרדכי ראה שניוץ קדוש שבויה אללו בקליפה לכן החייהו כדי שיוכלו להוציא ממנו הניוץ הקדוש הוא נשמת רבי עקיבא.

¹⁷⁶ ובא הרמז בזה כי תבות הפיל פור הוא הגורל נכפל זה פעמיים במגלת אסתר, בדאשונה כתיב הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש וגו', ובאחרונה כתיב והפל פור הוא הגורל להמם ולאדם, והנה ב' תבות מיו"ם ליו"ם עה"כ בגי' 'עקיבא' בלל"ף, וכן ב' תבות להמ"ם ו'לאבד'ם – בלי ו'א"ו החיבור – בגי' כמנן 'עקיבה' בה"א, בחסרון האותיות, וב' תבות מחדש"ל לחדש"ל בגי' כל עם ישראל, או עם כל ישראל, ואמרו ז"ל במדרש כי המן בתחלה הפיל פור בימים 'מיום ליום' ולא עלתה בידו, הנה הפיל"ל פור"ל בגי' זה רבי עקיבה – בה"א, וכן מיו"ם ליו"ם בגי' עקיבא – בלל"ף, וכיון

¹⁷⁰ שבת דף ל' ע"א.

¹⁷¹ ברכות דף ס"ד ע"א.

¹⁷² ואסתר הזמינה אל המשתה את המלך והמן, ואמרו ז"ל במדרש כל מקום שנאמר במגילת אסתר מלך סהם – בלי כינוי 'לאשכוש' – במלך מלכי המלכים הכתוב מדבר, ורמזה אסתר בלמנה יב"א 'המלך' והמן 'היום ר"ת הו"ה כסדרו הנקרא פני ה', ולזה הוסיפה ואמרה תבת 'היום' כי בזה נשלם השם המיוחד.

¹⁷³ או שפחתו.

¹⁷⁴ יעו"י מ"ש מרן החת"ס ז"ל בדרכותיו לפורים – ח"א דף ר"ב ע"ב – וז"ל: ושני המן חפ"ו, כי המן גמטרי' ל"ה, ל"ד ממנו בטולמא הל"ד ל"ד, ולא נלוץ קדושה שבני בניו למדו תורה בדבים, ואותו נלוץ נפדל ממנו טרם התלוחו

ותמכתי יתדותי בדברי בעל מעשה רוקח ז"ל¹⁷⁹ שכתב בעין זה ממש בענין אליעזר עבד אברהם וז"ל: ולכך מסדר במסכת זו דיני עבד עברי ועבד כנעני וכו', ולדרכנו ניהא מאד לרמוז סוד אליעזר עבד אברהם שהיה עבד כנעני כידוע¹⁸⁰, אבל אברהם היה יודע שורש נשמתו שהוא גבורה, לכך התנהג עמו בכל דבר כדון עבד עברי, למד עמו תורה וכו' וגם שלח אותו לקדש את רבקה, ועבד כנעני אינו נעשה שליח לקדש שאינו בתורת גיטין וקידושין וכבר דברו בזה המפרשים, ולדידי ניהא, כי אף שמצד הגוף שלו היה כנעני, מכל מקום מצד הנשמה שלו היה עברי ולכך קראו הכתוב בשתי שמות בשם 'עבד' ובשם 'איש'¹⁸¹, ע"כ.

והנה המפרשים ז"ל הקשו האין נאמר 'ארור המן', והרי מלת ארור נופל גם על זרעו כמו שנאמר ארור כנען וכל זרעו בכלל ארור, ומהמן הרי יצאו גרים גמורים¹⁸², ועפ"ד הנ"ל ניהא שפיר כי נשמת רבי עקיבא שהיתה שבויה תחת ידי המן הוא נשמה גבוהה נשמה ישראלית לכל דבר, ועל אף שגופו הגשמי יצא מהמן, מכל מקום נשמתו איננו משורש עמלק ואינו נכלל בכלל זרעו של המן ולכן אינו נכנס בכלל 'ארור המן'¹⁸³.

¹⁷⁹ מנ"ס' קידושין.

¹⁸⁰ יעו"ו' ס' עץ חיים שער מ"ט פ"ט.

¹⁸¹ יעו"ו' מ"ג בס' פנים יפות פ' חיי שרה ד"ה ויאמר אברהם אל עבדו דעבדו של המקדש עלמנו יכול ליעשות שליח לקדש, ולא מתורת שליחות אלחא משום להעבד הוי כגופו, וכ"כ בחידושי על אבה"ע הל' קידושין ס' ל"ה סעי' ה', ויעו"ו' מ"ג בס' פנים יפות פ' וישק ד"ה וירא שם יהודה, דלעיוזר נהגיי עוד טרם הליכוה לקדש את רבקה ליחא, ויעו"ו' ס' המקנה קידושין דף מ"ב ע"א ד"ה בגמ' מנין ששלוהו של אדם כמותו.

¹⁸² יעו"ו' ס' יערות דבש ח"א דרוש ח'.

¹⁸³ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' מערכת תנאים ואמוראים ערך עקיבא – בארנו ע"פ ד"ק הנ"ל מה שמצינו בדבי עקיבא שנקרא עקיבא באל"ף וכנרמזו בפסוק מידי אבי"ר יעקב"ב בהיפוך אהוון אותיות רבי עקיבא, ולפעמים נקרא עקיבא בה"א וכנרמזו בפסוק אור' זרוע' ללדיק' ולישר' לב' שמחה' ס"ת נוט' ר'

ומעתה ניהא שפיר מה שקבלו גרים מעמלק, שהרי רבי עקיבא על אף שמצד גופו הגשמי בא מזוג עמלק, אמנם מצד נשמתו ישראל גמור הוא¹⁷⁷, ולכן אינו מתייחס כלל אל המן, אלא הניצוץ הקדוש שלו היה שבו אצל המן הרשע, והשבועה שנשבע הקב"ה שלא יקבל גרים מעמלק מוסב רק על היוצא מן הטמא נצר זדון מזרע עמלק, אך שורש נשמת רבי עקיבא איננו כלל מזרע עמלק אלא נשמתו היתה בשביה אצל המן ראש הקליפה, והשתא ניהא שפיר מאמרם ז"ל 'מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק'¹⁷⁸.

שראה אותו רשע שאין הגורל נופל בימים 'מיום ליום' ורבי עקיבא אינו עולה בגורלו, חזר לחדשים והפיל פור מחדש לחדש, מחדש לחדש בגי' עם כל ישראל, וחשב לו המן כיון שיפול הפור על כל עם ישראל הרי גם רבי עקיבא בכלל, אמנם כבר אמר נעים זמירות ישראל אור' זרוע' ללדיק' ולישר' לב' שמחה, כי לא יתחשבו שצט הרשע על גורל הלידיקא, ועליו נפל הגורל.

¹⁷⁷ יעו"ו' מ"ג מהרח"ו ז"ל בס' הגלגולים – הקדמה ל"ד – וז"ל: ואמנם רבי עקיבא עלמנו שרש נפשו היתה מן פנימיות הקדושה, אלא שעל ידי חטא קדמון ילחא אל הקליפות ואחר כך חזרה בקדושה, ואף על פי שנקרא גר, אינו גר ממש, אבל שרש נפשו הגרים אינו כך, כי עיקר מציאותם והיותם היא מן אותה הקליפה הנקראת קליפת נוגה, שפעמים היא מסבא, ופעמים חוזרת אל הקדושה, כנזכר בפרשת ויקהל בספר הזוהר וגו', ובזה תבין סוד רבי עקיבא ע"ה שהיה בתחלתו עם הארץ שונא תלמידי חכמים מ' שנה באמרו מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, ונמשך לו זה מזל אותה נפש הגר הראשונה, אבל נפשו האמיתית היתה קדושה לגמרי בתכלית, יעו"ו'.

¹⁷⁸ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' אמרתי לתוך – בדרך אפשר – עפ"י מ"ש ז"ל במגילה – דף ט"ו ע"א – וז"ת: אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בשעה שראה המן את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי, כדרכו חסדא למר רב חסדא זה בא בפירושו זה בא בפירושו, אמר רב פפא וקרו ליה עבדא דמזדבן בטולמי, ופירש ר"י ז"ל: זה בא בפירושו וכו' שמר המן את עלמנו למרדכי קודם לכן ימים רבים בכרי לחם. הא קמו דהמן מכר עלמנו למרדכי לעבד, ואחר שהמן הוא עבד למרדכי מעתה אם מרדכי מוסר לו שפחה הרי הבנים הכוללים לו ממנה הרי הן עבדיו של מרדכי, ואחר שמרדכי ישחרר אחד מאלו שגולדו להמן ממנה הרי הוא חייב בכל המצות והוא ישראלי לכל דבר, ומעתה י"ל למרדכי שחרר אחד מאלו הבנים ומהן למדו תורה בבני ברק.

וכו', ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן¹⁸⁷, ואם כן למה נקטו דייקא אלו ג' דורות, דורו של משה, ודורו של שמואל, ודורו של מרדכי ואסתר.

עוד יש להתבונן בדברי רבי יוסי באומרו מדורו של מרדכי ואסתר עד דורו של משיח שהוא שלשה דורות, ומוסיף ושואל ומניין לדור של משיח שהוא שלשה דורות וכו', ולכאורה מה ענין מספר שלשה דורות של משיח לכאן ומה לי אם הן שלשה דורות או פחות או יתר.

וטרם נבא אל הענין נקדים לבאר בס"ד דברי רבי יוסי בפרק כהן גדול¹⁸⁸ וז"ל: תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר **כי יד על כפ י"ח מלחמה ליי בעמלק**, הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה וכו', ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר **והניח להם מכל אויביהם וגו' והיה המקום אשר יבחר יי וגו'** הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה. נמצינו למדין מדברי רבי יוסי כי בנין בית המקדש תולה במהיית עמלק ואי אפשר לבנין ביהמ"ק עד אשר יכריתו זרעו של עמלק, ומעתה יש לשאול אם כן האידך בנה שלמה את ביהמ"ק ועדיין זרעו של עמלק קיים.

עוד נקדים מאמר בפסיקתא¹⁸⁹ וז"ל: כן פתח רבי תנחומא בי רבי אבא בשם רבי תנחום בר חנילאי זה שאמר הכתוב זכרונכם משלי אפר לגבי חומר גביכם וכו', **ד"א מדבר כנגד ישראל**

ובזה נ"ל לפרש בס"ד מאמרים ז"ל במדרש¹⁸⁴ וז"ל: מדור דור, אמר הקב"ה מדור דור אנא בתריה לדרי דרין, רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי יוסי, רבי אליעזר אומר מדורו של משה עד דורו של שמואל, ורבי יהושע אומר מדורו של שמואל עד דורו של מרדכי ואסתר, ורבי יוסי אומר מדורו של מרדכי ואסתר עד מלך המשיח שהוא שלשה דורות, ומניין לדור של משיח שהוא שלשה דורות, שנאמר **ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים, דור חד, דורים שנים, הרי תלת¹⁸⁵**.

והמדרש הזה צריך ביאור הלא במה נחלקו הני תנאי ומה טעם מהלקותן, כי לכאורה אין אלא דברי נביאות כמתנבאים מפי הגבורה, שהרי לא מצינו שום רמז בקרא דקאי על דורו של משה יותר מעל דורו של שמואל או של מרדכי ואסתר, עוד יש להתבונן בענין מהיית עמלק בשלשה דורות אלו בדורו של משה ואחר כך בדורו של שמואל ובין כך עבר זמן רב כארבע מאות שנה, ואחר כך בדורו של מרדכי ואסתר ובין כך עבר גם כן יותר מארבע מאות שנה, ויש לשאול ומה עם הדורות שביני ביני וכי לא היה נוהג בהן מצות מהיית עמלק והלא הוא מצוה תמידית על כל יחיד ויחיד וכמו שכתב החינוך ז"ל¹⁸⁶ וז"ל: מצוה להכרית זרעו של עמלק

עקיבה – יעו"ו ס' מגלה עמוקות פ' וישלח ד"ה ויגע בפר ירכו, והוא על פי המצוה בה' גיטין אה"ע ס' קכ"ט סעי' ל"ד לכל שמות כלשון הקדש מסיימים בה"א, וכל שמות וכוניוס לועזיים מסיימים באל"ף, ולזה מלך גופו שי"א מהמן נקרא עקיבא באל"ף, אמנם מלך נשמתו שהוא נשמה ישראלית נקרא עקיבה בה"א, וכמ"ס מן החת"ס ז"ל על סם חרבונו – בדרשותיו לפורים ח"א דף ר"ב ע"א ד"ה ויאמר חרבונו – שבראשונה נכתב באל"ף ובשניה נכתב בה"א.

¹⁸⁴ תנחומא פ' תלך – פסיקתא דר"כ פיס' ג' אות ט"ו.

¹⁸⁵ עס' שמש' ולפני ירח' ס"ח משיח – ס' אולרות יוסף להגר"י ענגיל ז"ל מאמר לזנה אות כ"ג.

¹⁸⁶ מ"ה תר"ו, יעו"ו במנחת חינוך – סם סק"ה – מ"ס דהאידנא אין נוהגת מלות מחיית עמלק כי עלה סנחריב ובכלל את האומות.

¹⁸⁷ יעו"ו סמ"ג ל"ח רכ"ו, ורמב"ן שלהי פ' בשלח.

¹⁸⁸ סנהדרין דף כ' ע"ב.

¹⁸⁹ ס' י"ב, כ'.

השני למלחמה היה צריך יהושע לתפלתו של משה לעזרו ואלו ביום הראשון היה יכול יהושע להלחם עם עמלק בזכות עצמו ולא היה זקוק כלל לתפלתו של משה¹⁹¹.

והנה בפסוק ויחלש יהושע את עמלק פירש רש"י ז"ל וז"ל: ויחלש יהושע, התך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם וכו', מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה. כי משה אמחה, לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו, ע"כ. וכבר הקשה האלשיך הק"ק¹⁹² הרי אמרו חז"ל שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק, ואם עמלק כל כך רע בעיני ה' וחפץ למחותו למה זה יאריך לו ויצוה לנו לזכור ולא נשכח לדורות, ולמה לא יעשנו בפועל וישלח חרונו ויאלצנו בקש ויחריבו כמו רגע. ולא עוד אלא אפילו כאשר נצטוו יהושע מפי הגבורה להלחם בעמלק, הרי השכינה מעכבת בעדו למחות את זכר עמלק מכל וכל.

עוד דקדקו המפרשים ז"ל על אומרו וישים באזני יהושע, והלא יהושע בכניסתו לארץ לא נצטוו כלל על מחיית עמלק אלא הצווי היה אל שאל המלך הראשון כדאיתא בפרק כהן גדול¹⁹³, ורש"י ז"ל פירש וישים באזני יהושע המכנים את ישראל לארץ וכו', ומה זה תלוי במחיית עמלק והלא יהושע לא נלחם עם עמלק בכניסתו לארץ¹⁹⁴, עוד יש להבין כי מאחר שכותב זאת זכרון בספר גלוי לכל בני ישראל, אם כן כל מי שירצה יבא ויקרא בו ולמה לו למשה עוד לשים באזני יהושע, ותו כי הלשון וישים באזני יהושע נראה כמוסר לו דבר סוד וסתר, ומאחר שכבר

שנאמר להם הקב"ה אני מצווה לכם שתהיו מזכירים שני זכרונות שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק וגו', אמחה את זכר עמלק, אם זכיתם אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו באפר שנאמר ואנכי עפר ואפר, אלא הו' יודעים שאם אין אתם עתידים להיות זוכרים אותם וקוראים בכל שנה, שאני מחזיר אתכם לשעבודם של גליות וכו', הו' זכור את אשר עשה לך עמלק.

והמאמר הזה צריך ביאור חדא מה ענין בזכירת אלו שתי זכירות להיותם דומים לאברהם ובאם לאו הרי הן חוזרים לשעבוד גליות, ותו דמשמע דאפילו כשישראל זוכרים זכירת עמלק אלא שאין כופלין אותה גם כן יתחייבו בגליות, ויש להבין מהו המכוון בכפילות שתי זכירות אלו עד שבעבור היסור זכירת אחת מהן יתחייבו עליה בגליות, והלא לכאורה אינן אלא זכירה אחת.

ונבא אל המכוון בס"ד בהקדים לבאר מקראי קדש האמורים בשלהי פרשת בשלה וז"ת: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא להלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי וגו', ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, ויאמר יי אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי משה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים וגו', ויאמר כי יד על כס י"ה מלחמה לי"י בעמלק מדר דר.

ובפרק הוציאו לו איתא¹⁹⁰ וז"ת: איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע שאת משוקדים מחר ארור וקם, ופירש רש"י ז"ל וז"ל: מחר, וצא להלחם בעמלק מחר, או צא והלחם בעמלק מיד ומחר אנכי נצב והיום אי אתה צריך לתפילי, וכבר עמד בזה ב"ק מרן אדמו"ר מהר"י ז"ל מבעלזא מדוע רק למחרתו ביום

¹⁹¹ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' – מערכת תנאים ואמוראים ערך איסי – נזכרו בארוכה מה היה לו לאיסי בן יהודה שעלה ונסתפק בחמש מקראות אלו להיכן הן נוטין, ואלו מימות יאסע בן נון ע"ה עד איסי בן יהודה לא נסתפק בזה שום חכם להיכן הן נוטין.

¹⁹² פ' בשלח.

¹⁹³ סנהדרין דף כ' ע"ב.

¹⁹⁴ ס' אוהב ישראל כליוקטס על מגילת אסתר.

¹⁹⁰ יומא דף נ"ב ע"ה.

בעל המדרש לשתי חלוקות, ותו למה הקדים המאוחר ואיחר הקדום וכמו שאמר בגורל ובפור לקח המן, ולא אמר כפור ובגורל כבראשונה, גם מה שמסיים לכך נאמר ויחלוש יהושע צריך ביאור מהו 'לכך'.

ז"ל בס"ד בהקדים דברי הרמב"ן ז"ל בפ' לך לך²⁰² וז"ל: ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכה גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים, ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות, כמאמר ירמיהו שצוה לברוך 'היה ככלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכת אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל' וגו', וכן ענין אלישע בהניחו זורעו על הקשת וכו', ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו.

ז"ל בס"ד כי אלו הגורלות שהפיל יהושע לא סוף דבר על ראש העמלקים שבדורו לבד הפיל גורלות, אלא גם על כל ראשי עמלק בדורות העתידים שבאו להלחם עם ישראל הפיל גורלות, ואלו הן 'אגב' בדורו של שמואל, 'המן' בדורו של מרדכי ואסתר, 'וגו'²⁰³ בדורו של משיח שיבא ב"ב²⁰⁴.

ועפ"י דברי הרמב"ן ז"ל י"ל בס"ד דלזה הפיל יהושע עליהן גורלות בפעל דומה, כדי לעזור בלבו של המן להפיל פור על ישראל, וזה היה הסיבה למפלת המן כי הוא הגורל לפני המן ועליו נפל הגורל, וזהו שאומר בעל המדרש בכפילא בגורל ובפור לקח המן, כי גורל חיינו הגורל שהפיל יהושע על המן, ופור הוא הפור שהפיל המן על עצמו, ופור המן נהפך לפורנו, ולכן גם הקדים בעל המדרש גורל המאוחר לפור

נכתב בספר גלוי לכל מה ענין למסור לו בלחישת מפה לאוזן דרך סוד¹⁹⁵.

עוד דייקו המפרשים ז"ל למה לי הנך שני תבות 'מתחת השמים' שנכפל בכתוב זה פעמיים, והלא די באומרו 'תמחה את זכר עמלק'¹⁹⁶. ועפ"ד הנ"ל ניהא שפיר שהרי נשמת רבי עקיבא היה שבוי בידי המן ולזה צוה משה ליהושע להשאיר החלשים שבהם, ולזה תפש לשון 'חלשים' שהוא לשון גורל, ורומז אל המן החולש שעתיד להפיל גורלות על ישראל¹⁹⁷.

והנה אמרו ז"ל במדרש¹⁹⁸ וז"ת: ויחלוש יהושע, רבותינו אמרו הפיל עליהן גורלות כד"א וכאשר יטילו חלשים על המנות וכו'¹⁹⁹, ארבעה שמות נקראו לגורל, חלש, פור, גורל, חבל, ובכולם לקו בני עשו, בחלש לקח עמלק שנאמר ויחלוש יהושע, בגורל ובפור לקח המן שנאמר הפיל פור הוא הגורל לפני המן, בחבל עתיד ללקות אדום שנאמר חבלי יולדה יבואו לו, לכך נאמר ויחלוש יהושע, ע"כ.

והנה המפרשים ז"ל האריכו בביאור מאמר המדרש הנ"ל מה ענין אלו הגורלות שהפיל עליהן יהושע²⁰⁰, עוד יש להתבונן אל אומנם ז"ל 'בגורל ובפור לקח המן', ולפום ריהטא משמע כי המן לקח בכפלים גם כפור וגם בגורל, ויש לשאול והלא הוא פור והוא גורל אלא שפור הוא בלשון פרסי וגורל הוא בלשון הקדש²⁰¹, ולמה זה חלקם

¹⁹⁵ ס' נועם אלימלך פ' ויגש ד"ה ידבר נא עבדך, ויעו' ש"ך עה"פ פ' בשלח ד"ה כתב זאת זכרון מ"ש בזה.

¹⁹⁶ ס' ישמח משה פ' תלך.

¹⁹⁷ ורמז נכון כ"י י"ד ע"ל כ"ס י"ה בני' גורל.

¹⁹⁸ פסיקתא ד"ר פ"ס ג' אות א', הובא בילקוט רמז רסא.

¹⁹⁹ לשון המשנה במס' שבת: ומטילין חלשים על הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות.

²⁰⁰ יעו' ס' מנות הלו' עה"פ הפיל פור הוא הגורל, אסתר ג', ו' וס' יערות דכס ח"א לרז"ג מ"ש בזה.

²⁰¹ יעו' אכן עזרא סס.

²⁰² ד"ה ויעבר אכרס בארץ.

²⁰³ הוא מלך מגוג.

²⁰⁴ ורמז נכון, 'ויחלש' בני' כמנין עמלק אג"ג המ"ן וגו'.

וכן אמר בזוהר הק' 210 וז"ת: כתיב 'כי מחה אמה את זכר עמלק', וכתוב 'מחה את זכר עמלק', ה"ד 'ואחריתו עדי אובד', עדי אבדו מבני ליה, אלא עד דייתי קב"ה ויאבד ליה. וכן איתא בפסיקתא²¹¹ וז"ת: אמר רבי יצחק אנו מוצאים שביקש יהושע למחות את זכר עמלק שנאמר 'ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב', אמר לו הקב"ה חייך עד עכשיו, שאול המלך עתיד לעמוד מבנימין ולשרש ביצתו של עמלק, ע"כ. ואם היו זוכים היה מתקיים מהיית עמלק מכל וכל על ידי שאול המלך, אלא דלא אסתייע מילתא ונדהה לדורו של מרדכי ואסתר.

וכן הביא הרב המאירי ז"ל בהירושו²¹² מדרש אגדה וז"ת: ויש שפירשו הטעם – למה תלו מוקפין חומה ביהושע ולא במשה – מוצד שנלחם יהושע עם עמלק שהיה המון מזרעו, וממה שמצאו בהגדה 'ישים באזני יהושע' מה נשתנית מצוה זו שנאמרה בלשון זה יותר משאר מצות, אלא כשהתחיל יהושע במלחמת עמלק היה מחזר להיותה מסתיימת על ידו, אמר לו הקב"ה למשה אמור לו כשיגיע זמנו של עמלק לימחות מלפני יחא הוא נזכר עליה, ע"כ.

והנה המהר"ם שיש ז"ל בדרושים נחמדים שלו²¹³ כתב בזה²¹⁴: אמרו בספר הזוהר²¹⁵ שהמון נתלבש בו סמא"ל, ומחר אעשה כדבר ר"ת מרכבה סמא"ל, ע"כ.

– וכתב עליו הכותב וז"ל: [ומכאן ואילך חסר, על בן קצר המובן], ולא נתקראה דעתו של הכותב הנ"ל עד שהוסיף וכתב עוד וז"ל: [הרואה יראה שאין כאן ר"ת הללו, ואולי אות ת'²¹⁵ הוא טעות וצ"ל ר"ד', כי אעשה כדבר גימטריא ר"ד

המוקדם לו, וזהו שמסיום בעל המדרש לכך נאמר ויחלוש יהושע, ואולי י"ל דלמען זה נקרא פורים לשון רבים כנגד שני הגורלות אחד של יהושע ואחד של המן הרשע²⁰⁵.

ואחשבה לדעת כי הוא המכוון בפסוק 'כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמה את זכר עמלק מתחת השמים' ודרשו חז"ל²⁰⁶ מחה אמה את זכר עמלק, זכר עמלק זה המן קרי ביה זכר עמלק²⁰⁷, והכונה שמשוה נצטווה מפי השכינה לומר ליהושע שלעת עתה לא יכריעם מכל וכל אלא ישאיר החלשים שבחם²⁰⁸, ורימוז אל המן שעתיד להפיל גורלות על ישראל.

וזה נ"ל בס"ד הא דכתיב 'כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמה', זא"ת נוט' 'תמחה' את 'זכר', והכונה כי זא"ת היינו החיוב למחות את זכר עמלק תכתוב בספר גלוי לכל בני ישראל²⁰⁹, אמנם 'ישים באזני יהושע' – דרך סוד – 'כי מחה אמה' – לשון עתיד – והיינו כי מהיית עמלק מכל וכל תהיה רק לעתיד לבא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו ולכן נצטווה לעת עתה ישאיר החלשים שבחם, וכמו שפירש רש"י ז"ל בפרשת לך לך בפסוק וישב אתם אברם וז"ל: רמז שיבא דוד בן ישי לבלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח.

²⁰⁵ יעוי' ס' יערות דשח ח"צ דרוש ב'.

²⁰⁶ אסתר"ר פ"י י"ג, וז"ה בתנחומא ובמכילתא.

²⁰⁷ מחה אמה בגי' זה המן – בעל הטורים ז"ל.

²⁰⁸ וכן אמרו חז"ל בגמ' – מגילה דף ז' ע"א – שכתב במלחמת יהושע עם עמלק רמז הקב"ה למשה דבנו על נס פורים, וכדכתיב ויאמר י"י אל משה כתב זאת זכרון בספר וגו', ודרשו חז"ל 'כתב זאת', מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, הוא מלחמת יהושע עם עמלק. 'זכרון', מה שכתוב בזכריה, הוא מלחמת שאול עם אגג מלך עמלק. 'בספר', מה שכתוב במגילה, הוא מלחמת מרדכי ואסתר עם המן האגגי.

²⁰⁹ יעוי' ס' קדושת ציון פ' בשלח להגה"ק רבי בן ציון הלברשטאט ז"ל הי"ד.

²¹⁰ ח"צ דף ס"ה ע"א.

²¹¹ פס"ר פ"ב.

²¹² ריש מגילה דף ב' ע"א.

²¹³ דרושים נחמדים במס' חולין ד"ה אסתר אמרה.

²¹⁴ זוהר ח"צ דף קפ"ה ע"א.

²¹⁵ ר"ל אות ת' של ר"ת.

מרכב"ה סמא"ל, ע"ב–

בהו מתקיפותא דלהון²²², ואות ה' רומז אל 'המן' האנגי שנתלבש בו סמא"ל, צורר בן צורר קוצין בן קוצין, כי משורש נחש יצא צפע וגז צפעוני מעשו ועמלק אשר כחם נחש הקרמוני הן הנה סוד המרכבה הטמאה, וזה רמזה אסתר במתק לשונה באומרה 'זמחר אעשה כדבר המלך', ר"ל כי ביום מחר יתבטל כחו של המן הרשע הרמז באות ה' של תבת אעשה, וכיון שנתבטל כחו של המן האנגי אחד מנושאי המרכבה הטמאה, ממילא איתחליש חיליה של אותו הרוכב על המרכבה הטמאה, ואזי תוכל אסתר להוציא ממנו את נשמת רבי עקיבא העשוק אצל²²³.

– והנה פלוני הכותב בא לתקן ונמצא מקלקל, והרואה יראה כמה דבריו רחוקים ודחוקים והם דברים דחיים מעצמם.

ונ"ל בס"ד דאין כאן שום חסר בדברי המחר"ם שוי"ף ז"ל, וכונתו כי הר"ת של אעשה"ה רומז אל ארבעה אבות נזיקין ראשי הקליפה²¹⁶ הן הנה סוד מרכבה הטמאה מרכבת סמא"ל²¹⁷, והוא עפ"י מ"ש השל"ה הק"י²¹⁸ וז"ל: עשו הוא אדום מלמטה וסמאל מלמעלה וכו', יעו"ש, הנה כי בן אות א רומז אל קלי' אתון' דא הוא קליפת ישמעאל הנקרא המור²¹⁹, אות ע רומז אל קלי' עיר בן אתון²²⁰, אות ש רומז אל קלי' שור דא הוא קליפת עשו שהוא שור נגה דא קליפת שעיר הוא אדום ודא רומי רשיעא דמתבני באיטליא²²¹, ואלו שתי קלי' אינן תרין בתרי שמאלא דאחידן בהו עמין עכו"ם דאקרון שור וחמור הן שתי קליפות קשות ותקיפות וכד מודווגי כחדא נפיק מביניהון ההוא דאקרי בלב ודא הציפא מבלהו ולא יכלי בני עלמא למיקם

²²² יעו"י זוהר בשלח וז"ה: ויבא עמלק וילחם עם ישראל כפידיים, רבי יוסי פתח אשירים זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור וגו', משלחי רגל השור והחמור אינון תרין כתיבי שמאלא דלחידן בהו עמין עכו"ם דאקרון שור וחמור, והיונו דכתיב ויהי לי שור וחמור בגין לבן חכים הוה כחרשין ובאינון כתרין תחאין ובאינון בעל לאובדל ליעקב וגו', וכשישראל זכאין משלחי להו ולא יכלי לשלטה עלייהו הה"ד משלחי רגל השור והחמור ללא שלטי בהו, אמר רבי אבא כד מזדווגי כחדא לא יכלי בני עלמא למיקם בהו, ועל דא כתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, יחדיו דייקא, וכד מזדווגי כחדא לא יכלין למיקם בהו (מבין סטרא דלהון נפיק) מתקיפותא דלהון דאקרי בלב ודא חציפא מבלהו דא הוא דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, (נ"א) מתקיפותא דלהון נפיק ההוא דאקרי בלב ודא חציפא מבלהו, אמר קב"ה אתון אמרתון היס הוי"ה בקרבנו אם אינו, הרי אני מוסר אתכם לכלב, מיד ויבא עמלק.

פתח ההוא יעוקא ואמר 'אסרי לגפן עירה ולשורקה בני אחונו', האי קרא רזא עלאה הוא, אסרי, אסר מצעי ליה, עירה, עיר מצעי ליה, אלף רזא הוא לדרדיק דליונו בני רב לשאתמרא מההוא גירא דעיר, ושמא קדישא תחכליל תמן י"ה וגו', אלף כמה דלית שמא קדישא לאכפיא לעיר, הכי נמי לית שמא קדישא לאכפיא חילא אחרא דלית חמרא, דלחכליל דשמא קדישא אתרמיז הכא הו מטרטעי עלמא, י"ה בחילא דא (ס"א וי"ה) ו"ה בחילא דא לשאתמרא עלמא מנייהו ולשאתמרא בר נש דלא ישלטון ביה בעלמא.

²²³ יעו"י מ"ש השל"ה הק"י שם וז"ל: ודבר זה רמז רז"ל בפרק גיד הנשה: ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר ליה גבז אתה או קוביוסטוס שאתה מתירא מן השחר וכו', ופירש רש"י קוביוסטוס גוגב נפשות, ודע כי יש בזה סוד נשמות העשוקות ביד סמאל כדליתא בזהר בסבא פ' משפטים וז"ל: הכא לית רזא היך מתעסקין נשמתינו וגו', יעו"ש.

²¹⁶ פלוני הכותב לא הבחין כי המהר"ם שף ז"ל הוסיף סימן גרשיים רק בתבת אעשה"ה ולא בתבת 'זמחר' ולא בתבת 'כדבר', והוא סימן לראשי תבות היולא מתבת אעשה"ה.

²¹⁷ אעשה"ה בני' עשו, דא סמא"ל.

²¹⁸ ס' של"ה ריפ פ' וישלח ד"ה נחזור לענין סמאל, מובא בס' מדרש אליהו דרוש א' סעודת המדויקים עמ' ה' ד"ה אמנם ליישב זה, יעו"ש.

²¹⁹ יעו"י ס' מגלה עמוקות אופן ק"ז, וס' קב הישר פרק כ', וס' פרי לדיק לתובת אות ב' ד"ה בטוס על הנסים.

²²⁰ יעו"י זוהר ויחי וז"ה: פתח ההוא יעוקא ואמר 'אסרי לגפן עירה ולשורקה בני אחונו', האי קרא רזא עלאה הוא, אסרי, אסר מצעי ליה, עירה, עיר מצעי ליה, אלף רזא הוא לדרדיק דליונו בני רב לשאתמרא מההוא גירא דעיר, ושמא קדישא תחכליל תמן י"ה וגו', אלף כמה דלית שמא קדישא לאכפיא לעיר, הכי נמי לית שמא קדישא לאכפיא חילא אחרא דלית חמרא, דלחכליל דשמא קדישא אתרמיז הכא הו מטרטעי עלמא, י"ה בחילא דא (ס"א וי"ה) ו"ה בחילא דא לשאתמרא עלמא מנייהו ולשאתמרא בר נש דלא ישלטון ביה בעלמא.

²²¹ שער ע"ר בני' תק"ף ממנין ס' מ וקו'.

שמואל, ורבי יהושע אומר מדורו של שמואל עד דורו של מרדכי ואסתר, ורבי יוסי אומר מדורו של מרדכי ואסתר עד מלך המשיח שהוא שלשה דורות.

וג'ל בס"ד דהוקשה לרבותינו ז"ל אומרו מדר דר במ"ס, והיה ראוי יאמר לדר דר בלמ"ד וכמו שתרגם הירושלמי לדרי דרין²²⁹, ולמה כן, אלא הכתוב בא לרמוז על אלו שלשה דורות שאם יזכו באחד מהן תהיה בו מחיית עמלק מכל וכל, ורבי אליעזר ורבי יהושע ורבי יוסי לא נחלקו כלל באיזו דור קא משתעי קרא, אלא מור אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכל אחד מהן הזכיר דור אחד מאלו שלשה דורות שאם יזכו יהיה בו מחיית עמלק מכל וכל, ואם ח"ו לא יזכו מכל מקום בכל דור מאלו שלשה דורות ימחה אחד מארבעה ראשי הקליפה הנ"ל, עד דורו של משיח שאז ימחה שמו של עמלק מכל וכל²³⁰, ואזי יקויים יעוד הכתוב 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לי"י המלוכה'.

ועפ"י האמור לעיל נראה לפרש בס"ד מה שכתב האבן עזרא ז"ל בחידתו בפרשת אחרי מות²³¹ וז"ל: ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת 'עזאזל' תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא, ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך 'בן שלשים ושלש' תדענו, ע"כ. והרמב"ן ז"ל בא בארוכה לפרש את דבריו וכתב וז"ל: והנה ר"א נאמן רוח מכסה דבר, ואני הרביל מגלה סודו וכו', יעו"ש. ועם כי ודאי מה שפירש הרמב"ן ז"ל הוא הפירוש האמתי הפשוט, מכל מקום דברי תורה בפטיש יפוצץ סלע, ואחר נטילת רשות מכבודו של הרמב"ן ז"ל אענה אף

ואומרה 'כדבר המלך', הוא מלכו של עולם²²⁴, ור"ל כדבר מלכו של עולם שאמר כי מוחה אמוחה את זכר עמלק 'מתחת השמים'²²⁵, וצוה ליהושע להשאיר החלשיים שבהם בעבור נשמת רבי עקיבא להוציא מתחת ידי המן שהיה שבוי בידו כנ"ל, וכדכתיב 'ויאמר כי יד על כס י"ה' וגו'²²⁶, ותרגם הירושלמי וז"ת: ואמר שבועה נפקת מתחת כורסי יקרא דרבון כל עלמא י"י, מלכא קדמאה דעתיד למיתב על כורסיהון דמלכותיה דבני ישראל הוא שאול בר קיש והוא יסדר סדרי קרבא כל קביל דבית עמלק ויקטול יתהון²²⁷, ומה דמשתייר מנחון ישיצון יתהון מרדכי ואסתר וכו', וכדאיאתא בגמ'²²⁸ וז"ת: כתב זאת, מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זה מלחמת יהושע עם עמלק. וזכרון, מה שכתוב בנביאים, זה מלחמת שאול עם אגג מלך עמלק. בספר, מה שכתוב במגילה, זה מלחמת מרדכי ואסתר עם המן האגגי.

ובדברי המהר"ם ש"ף ז"ל הנ"ל יונה שפיר מה שהקשינו במאמר המדרש הנ"ל: מדור דור, אמר הקב"ה מדור דור אנא בתריה לדרי דרין, רבי אליעזר אומר מדורו של משה עד דורו של

²²⁴ ע"ד שאלמו ז"ל במדקס – אסתר"ר ג' י' – כל מקום שנאמר במגלה זו מלך סתם ולא נאמר בהדיא לחשוש משמש קודש וחול, ואף שאין מקרא יולא מידי פשוטו, הוא רומז למלכו של עולם.

²²⁵ וגרמזו בתבות 'מתחת השמים', הנה כי כן מתח"ס השמ"ס ע"כ בגי' המ"ן ב"ן המדח"ל האגגי לור"ר כ"ל ה'יהודים', יעו"י ירושלמי יצמות – פ"ב ה"ו – שהקשו למה זה נקרא כן המדח"ל, וכי כן המדח"ל היה, והלא רב הדוד צנייטס, כי המדח"ל היה בנו של אגג ואינו אביו של המן, כן פירש הפני משה, יעו"ש. עוד יש לשאול מדוע הרבה הכתוב כל כך בסימנים של המן, והרי אין זכר להמן אחר בעולם, ולהנ"ל נוחא ספיר.

²²⁶ כי ו"ד על כס י"ה, מכאן רמז מן התורה לימי הפורים גם שניהם – הרמ"ע מפלנו ז"ל במאמר מעין גנים.

²²⁷ ואף משה רמזה לישראל מן התורה, שנאמר כי ינא אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד וגו', וקאזה את כפה וגו', מה כתיב אחריו זכור את אשר עשה לך עמלק – תנחומא פ' תלך.

²²⁸ מגילה דף ז' ע"א.

²²⁹ יעו"י אלשיך הק' פ' בשלח.

²³⁰ וכן יסד הפייטן – ציולר לפרשת זכור: – זכור צית מקדש השמים וכו', וזכר אומך פיך קומם, צלשל עמות עמלק להמם.

²³¹ כד"ה גרלות.

אני חלקי בס"ד.

ומענין לענין באותו ענין על פי האמור לעיל נ"ל בס"ד ליתן טוב טעם על שאל המלך בחיר ה' שבתחלה אומר לשמואל ברוך אתה ליי' הקומתי את דבר יי', ושמואל שואל אותו ומה קול הצאן הזה באזני וגו', ושאל אומר לו 'מעמלקי הביאום אשר המל העם על מיטב הצאן והבקר' וגו', ויאמר שמואל הלא אם קמן אתה בעיניך ראש שכטי ישראל אתה וגו' וישלח יי' בדרך ויאמר לך והחרמתי את החמאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם, ולמה לא שמעת בקול יי' ותעט אל השלל וגו', ויאמר שאל אל שמואל אשר שמעתי בקול יי' ואלך בדרך אשר שלחני יי' ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי.

והנה המפרשים ז"ל נתחבטו במעשה שאל הרבה היתכן אדם גדול כמוהו שעליו נאמר 'בן שנה שאל במלכו' ודרשו רז"ל²⁴¹ כבן שנה שלא טעם טעם הטא, ובת קול יצתה בעבורו ואמרה 'בחיר יי' הוא'²⁴², האידך זה יכשל בחטא חמור כזה, ומה ראה על ככה שלא שמע בקול ה' והשאיר את אגג מלך עמלק חי, ולא עוד אלא שאומר לשמואל הנביא בשמחה הקומתי את דבר יי', וכי לזה קימה יקרא.

עוד יש לחתבונן בזה מפני מה הוכיחו שמואל רק על מה שהשאיר את מיטב הצאן, ולמה לא הוכיחו על מה שהניח בחיים את אגג שממנו יצא המון שזה היה עיקר החטא, וכמו שאמרו ז"ל במגילה²⁴³ ומה שילם לי ימיני דלא קטליה שאל לאגג דאתיליד מיניה המון וכו', ועוד אמרו חז"ל 'כי מזורש נחש יצא צפע' זה המון הרשע שנזדמנה לו שפחה באותה הלילה ונתעברה ממנו ובאותה הלילה יצא ממנו שורש המון, וכן לחלץ השיאו שמואל לדבר אחר ואומר

ונ"ל בס"ד על פי דברי חזקיהו הק' הנ"ל דהגורל לעזאזל הוא כנגד המון, והנה כתוב בס"ק דהמון וזרש הם דוגמת הס"מ ונוק²³² והן עזא ועזאל וכללות שניהם נקרא עזאזל²³³, וכדאיתא בגמ'²³⁴ תנא רבי רבי ישמעאל למה נקרא שמו עזאזל שמכפר על מעשה עזא ועזאל. והנה כשתחשוב אלו ו' שמות המון זר"ש ס"מ לילי"ת עז"א עזאל הן הן שרשי הקליפה בהצטרפם יחד יעלה בידך מנין אלו ג' תבות ב"ן שלשי"ם ושל"ש בדקדוק, וזהו כונתו באמרו ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל – הלא הן עזא ועזאל – תדע סודו וסוד שמו, ומה שמו, המון שמו הוא נחש הקדמוני, וזה סודו 'המון העין' ששף עמו כנחש. וכמ"ש ז"ל במדרש²³⁵ ושם הנהר השני גיחון זו מדי שהיה המון שף עמה כנחש על שם 'על גיחוןך תלך'²³⁶, וזהו אומרים ז"ל בחולין²³⁷ המון מן התורה מנין, המון העין. וכי מה ענינו של המון האגגי במעשה הנחש, אלא לפי שהוא חיווי בישא גזע צפעוני מעשו ועמלק אשר כחם נחש הקדמוני הוא הס"מ בעצמו²³⁸, וכמ"ש ז"ל במדרש²³⁹ המון והנחש פתחו באף ושניהם נתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם וכו' כדאיתא פ"ק דסוטה²⁴⁰.

²³² יעוי' ילקוט ראובני פ' ואחזקן ד"ה אעברה נא, וס' מגלה עמוקות פ' בלק ופ' ואחזקן אופן מ"ה, ויעוי' שלח"ק בדרוש לפרשת זכור. ורמז נכון הגה המון במ"ק י"ד וכן סמא"ל במ"ק י"ד, וכמו כן זכר במ"ק י"ב וכן לילית במ"ק י"ב.

²³³ יעוי' לקוטי תורה פ' אחרי, ואוה"ת הק' ד"ה והמשלח וגו' לעזאזל.

²³⁴ יומא דף ס"ז ע"ב.

²³⁵ ב"ר ט"ז, ד'.

²³⁶ המון בני' וזה גיחון.

²³⁷ דף קל"ט ע"ב.

²³⁸ וכנרמז בפסוק וכל יצר מחשבת לבו רק' רע' כל' היום' ס"ת עמלק.

²³⁹ ב"ר י"ט, ב'.

²⁴⁰ דף ט' ע"ב – לשון מהרש"א ז"ל חולין עס.

²⁴¹ יומא דף כ"ב ע"ב.

²⁴² ברכות דף י"ב ע"ב.

²⁴³ דף י"ג ע"א.

להשאיר החלש"ים שבהם, וזהו דכתיב 'ויחמול שאול על אגג', ולא להנחם נתעורר חמלה בלבו של שאול על אגג, אלא כיוון שראה שאול את נשמת רבי עקיבא שבויה תחת ידי אגג לזה נתעורר בלבו חמלה על נשמת רבי עקיבא, ולכן לא הרגו והשאירו בחיים כדי שיוכל להוציא ממנו את נשמת רבי עקיבא²⁴⁵, וזהו שאומר שאול בראשונה לשמואל הקימתי את דבר יי, וכונתו אל דבר ה' ליהושע שנצטוו להשאיר את החלש"ים שבהם ולא למחות את עמלק מכל וכל.

וזו אחשוב כוונתו אותו רז"ל מה שאמרו במס' מגילה²⁴⁶ מה ראתה אסתר שזימנה את המן, רבי אליעזר אומר פחים טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניכם לפח, רבי יהושע אומר מבית אביה למדה, אם רעב שונאך האכילהו לחם וכו', ולכאורה לשון 'מבית אביה' משמע אבות אבותיה, ויש לשאול מה לשון אומרת 'מבית אביה למדה' והרי אסתר לא היתה מזרע שלמה שאמר פסוק 'אם רעב שונאך' וגו', ורש"י ז"ל פירש וז"ל: מבית אביה, שמעה התינוקות אומרים כן, וכבר הקשה האלשיך חק' על פירוש רש"י ז"ל שאם כן הרי גם מה שרבי אליעזר אמר פחים טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניכם לפח' גם זאת למדה מבית אביה, ותו מה לי אם אסתר שמעה פסוק זה מתינוקות של בית אביה או ממקום אחר.

ולפי' הנ"ל מיושב שפיר לשון 'מבית אביה', והיינו שאסתר למדה מזקנה שאול שחמל על אגג כדי שיצא ממנו המן בשביל ניצוץ שורש נשמת רבי עקיבא השבוי תחת ידו, וג"ל בס"ד דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, והיינו שאסתר למדה 'מבית אביה הוא שאול המלך' שהשאיר את אגג חי בעבור שורש נשמת רבי

לשאול 'ולמה לא שמעת בקול יי ותעט אל השלל' וגו', 'החפץ יי בעולות' וגו', ואלו על זה שהשאיר את אגג מלך עמלק חי לא אמר לו לא דבר ולא חצי דבר, הלא דבר הוא.

והיותר קשה על שאול בחיר ה', שבראשונה אומר לשמואל בשמחה הקימתי את דבר יי, וגם אחר ששמואל שואלו 'ומה קול הצאן הזה באזני', הוא מחזיק בשלו ואומר לו בשנית אשר שמעתי בקול יי וגו', ודבר זה מתמיה מאד האידך אומר לשמואל ששמע בקול ה' אחר שהוא בעצמו אומר ואביא את אגג מלך עמלק חי והוא נצטוו שלא להחיות איש, וגם כי הלא על זה היתה התלונה ומה תשובה הוא זו ואביא את אגג מלך עמלק וגו', ולפום ריהטא משמע ששאול אומר לשמואל שבזה שהביא את אגג חי ולא הרגו בזה קיים את דבר ה', וגם כי שמואל לא הוכיחו על זה כלום אלא על שלל הצאן וכמו שנאמר ויאמר שמואל החפץ ליי בעולות וזבחים' וגו', ונראה שגם בעיני שמואל לא היה רע מה שהשאיר את אגג חי, תו יש לדייק על אומרו מעמלק הביאום, ולכאורה נראה כשפת יתר שהרי שמואל עומד ושואלו 'ומה קול הצאן הזה באזני' וגו', עוד יש לדייק למה בראשונה אמר שאול הקימתי את דבר יי והיה ראוי יאמר שמעתי בקול יי כמו שאמר להלן אשר שמעתי בקול יי וגו'.²⁴⁴

אמנם לפי הדבר האמור לעיל נראה שפיר

והיינו כי שאול ברוח קדשו ראה שיש בו באגג ניצוץ קדוש – הוא שורש נשמת רבי עקיבא – שעדיין לא יצא ממנו ושבעבור זה נצטוו יהושע

²⁴⁴ והנה לפום ריהטא מלשון הכתוב 'כן תשכל מנסיס אמך' משמע שאמו של אגג נשארה בחיים, ויש לשאול למה לא הרגה שאול, וכן שמואל שספק את אגג למה לא הרגה, וי"ל שהיתה מאומה אחת ולא מעמלק, אך בס' אהבת יונתן – פר' זכור ד"ה ויאמר שמואל – כתב דלאגג היה מעמלק ממשפחת אס ולא ממשפחת אב, יעו"ש. ולכאורה קשה שהרי שאול נצטוו גם על הנקבות וכדכתיב עתה כך והכיתה את עמלק וגו' והמתה מאיך ועד אשה וגו' משור עד שה, ואם כן למה לא הרגה.

²⁴⁵ שאול בגי' אג"ג מל"ך עמל"ק, זה לעומת זה – הרמ"ע מפלנו מאמר מעין גנים ח"א בליקוטים.

²⁴⁶ דף ט"ו ע"ב.

חמל שאול על מיטב הצאן והבקר, ויהי כמושיב ועל כל הטוב, ור"ל בעבור חלק הטוב שבהן, והכונה בשביל ניצוצי הקדושה שבהן והוא נשמת רבי עקיבא שהיה שבו תחת יד עמלק²⁵⁰, והנה שאול חשב מחשבות האיך להוציא ניצוצי הקדושה שבהן, והיתה עצתו ועצת העם²⁵¹ להביא מיטב הצאן והבקר לקרבן ועל ידי זבוח לה' יחזרו חלקי הקדושה לשורשם, וזהו שאומר שאול לשמואל 'מעמלק הביאות וגו' למען זבח לי' אלקיך', ור"ל כי בזבוחתם לקרבן לה' בזה יוצאו מעמלק את כל ניצוצי הקדושה השבויים תחת ידו, אמנם אחר שלא כן צוה לו ה' אלא 'לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו' וגו', ודוקא על ידי חבותו את עמלק עד ההרימו בזה יתבררו ניצוצי הקדושה שבו ויצורפו בצירוף אחר צירוף על ידי סיכות שונות עד שישבו אל המקום אשר היו שם בתחילה ובאו ונדבקו בישראל, והשתא מיהת לא אסתייע מילתא ונדחה לדורו של מרדכי ואסתר, והשתא נחא שפיר למה לא הוכיחו שמואל על מה שהשאיר את אנג חי ורק על השאירו את מיטב הצאן והבקר הוכיחו.

ועתה נתנה ראש ונשובה אל המאמר שהואלנו בו בענין המשתה שעשה אחשוורוש שמונים ומאת יום, ועל פי כל האמור לעיל יובן היטב מה שדייקו מרדכי ואסתר וכתבו מנין הימים שעשה המלך אחשוורוש משתה שמונים ומאת יום לכל שרי המדינות, ועוד שבעה ימים לכל העם הנמצאים בשושן הבירה, ובצירוף הם מנין קפ"ז כמנין עקיבה בה"א.

והנה ידוע כי הריגת ושתי היא סיבת ישועת ישראל ולתכלית זה נגזרה מיתה על ושתי כדי שתבא אסתר ותכנס תחתיה, וזו היא

עקיבא שעתידי לצאת ממנו, ולכן טמנה לו פחים והומינה אותו למשתה היין כדי לברר ניצוצין קדישין שבו ולהוציא ממנו את שורש נשמת רבי עקיבא השבוי תחת ידו.

ובס"ד פירשנו בזה מאמר המובא בתנא רבי אליהו²⁴⁷ וז"ל: ולא גלגל הקב"ה והביא את המן לעולם אלא בשכרו של אנג שהיה בוכה ומתאנה בשעה שהיה חבוש בבית האסורין ואמר אוי לי שמו יאבד זרעי מן העולם, לכך נאמר ילא יבושו עמי לעולם, ע"כ.

ויש להתבונן במאמר זה הדא מה הרויה אנג בזה שיצא ממנו המן והרי יצא שכרו בהפסדו שהרי תכלית שבעי"ס²⁴⁸ נתלה על חמשים הוא ובניו עמו וזרעו אבד מן העולם, ותו מה ענינו של המן לפסוק ילא יבושו עמי לעולם, והאיך הועילה להם לישראל ביאת המן לעולם שלא יבושו ישראל לעולם. ועפ"ד הנ"ל נחא שפיר כי שכרו של אנג הוא שיצא מהמן נשמת רבי עקיבא, ובוה נחא שפיר מה שמסיים לכך נאמר ילא יבושו עמי לעולם.

ולפי כל האמור לעיל נ"ל בס"ד דהו הענין שהחמל שאול על מיטב הצאן והבקר, שעל כרחק אין הפירוש כפשוטו שהחמל על הצאן והבקר בשביל ששוין ממון הרבה, שהרי שאול לא רצה ליהנות מהם אלא להביאם לקרבן, אלא הכונה הוא כי שאול הרגיש כי במיטב הצאן והבקר יש בהן ניצוצי קדושה²⁴⁹, וכדכתיב ויחמל שאול והעם על אנג ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל הכרים ועל כל הטוב, כשהוא אומר ועל כל הטוב, הטוב הזה' אינו יודע מה הוא.

אלא נ"ל בס"ד דפירושי קמפרש למה זה

²⁴⁷ תלד"ר פרק כ'.

²⁴⁸ בגי' גוג ומגוג.

²⁴⁹ וכידוע דכל טוב הוא בקדושה.

²⁵⁰ ורמז נכון אלו ג' תבות וע"ל כ"ל הטו"ב עה"א בגי'

כמנין עקיבה בה"א.

²⁵¹ זה דואג שהיה שקול כנגד כל ישראל.

תורה, ואור"ה זה אור תורה שבעל פה²⁵⁶, והיינו שעל ידי רבי עקיבא נתברר שורש כח התורה שבעל פה, וכאמרם ז"ל במנחות²⁵⁷ שרבי עקיבא היה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות ודברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא, וכשעלה משה למרום והקב"ה הראהו את רבי עקיבא שעתידי לדרוש כתרי אותיות, אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה על ידי, ורבי עקיבא הוא מחצב ויסוד תורה שבעל פה וכאמרם ז"ל וכולהו סתימתיא אליבא דרבי עקיבא²⁵⁸, וכן אמרו ז"ל ביבמות²⁵⁹ שהיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבררם ושנאה להם, והם הם שהעמידו תורה אותה שעה, וזהו כונת אומרו 'אורה זו תורה'.

ואומרו: ושמחה זה יום טוב, נ"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל במדרש משלי²⁶⁰ וז"ל: כל המועדים יהיו בטליון וימי הפורים לא יהיו נבטליון לעולם שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם²⁶¹, עוד אמרו במדרש משלי²⁶² וז"ל: ישמח אביך ואמך, אמר רבי עקיבא אפילו הקב"ה ישמח בו, והחכמה

הסיבה הראשונה להצלת ישראל כי תחלת מפלת המן היתה על ידי הריגת ושתי, כי על ידי זה באתה אסתר לבית המלך והיא שעמדה לנו לפני המלך ויפרקנו מצרינו איש צר ואויב המן הרע הזה, והנה כל סדר השתלשלות הנס התחיל להתנוצץ ביום השביעי כטוב לב המלך ביי"ן שמזה נמשך הריגת ושתי, ודבר גדול רמזו לנו מרדכי ואסתר במנין זה של שמונים ומאת יום להורות כי מעלת יום הפורים הוא שהוציאו את נשמת רבי עקיבא מידי המן הרשע הוא ראש הקליפה, ולזה כתבו מנין הימים שמונים ומאת יום ועוד שבעת ימים, ובחצטרפם יחד הרי הן מנין קפ"ז כמנין עקיבה, מה שלא היה נשמע אלו צירפו הימים לחדשים והיה כתוב ששה חדשים.

והנה דרשו רז"ל במגילה²⁵² עה"פ 'ליהודים היתה אורה וגו' וז"ל: אמר רב יהודה אמר רב אורה זו תורה וכו', ושמחה זה יום טוב וכו', וששון זה מילה וכו', ויקר אלו תפלין וכו', ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש²⁵³, וכבר נתקשו בזה המפרשים ז"ל הדא וכי עד כה האם חסרו ישראל תורה ויום טוב ומילה ותפלין, וגם למה חשיב אלו ארבעה יתר מכל שאר תרי"ג מצות שהיו בטליון בביטול ישראל ח"ו, ועוד כי בכלל תורה נכלל גם יום טוב ומילה ותפלין²⁵⁴, עוד יש להתבונן והרי כבר אמרו חז"ל בפרק קמא דמגילה²⁵⁵ דיום טוב לא קבלו עליהו ואם כן האידך הוא אומר 'ושמחה זה יום טוב' והרי יום טוב לא קבלו עליהו.

ומדי דבריו בו חשוב אחשבה דפסוק זה כנגד רבי עקיבא נדרש, וזהו אומרו אורה זו

²⁵⁶ דתורה שכתב נקרא אור, ואורה כה"ל היא בחינת תורה שבעל פה, מלכות פה – ספר הכהיר אות קמ"ט, ויעו' זוה"ק ח"ג דף ד' ע"ב ד"ה כספרא לאגדתא דתורה שכתב אחרי תורה, ותורה שבעל פה אחרי תורה, ובמדש – ב"ר ג', ה' – יהי אור, אמר רבי סימון ה' פעמים כתיב כאלו 'אורה', כנגד חמשה חומשי תורה.

²⁵⁷ דף כ"ט ע"ב.

²⁵⁸ סנהדרין דף פ"ו ע"א.

²⁵⁹ דף כ"ב ע"ב.

²⁶⁰ פ' ט'.

²⁶¹ ורמז נכון, הנה לכאורה אחר שאמר 'וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים' מה הוסיף במה שאמר 'וזכרם לא יסוף מזרעם', אלא נ"ל בס"ד דבא לרמז אל רבי עקיבא, הנה כי כן חבות ל"א יסוף עולה כמנין עקיבה כה"ל, ולזה הוסיף לומר מזרעם, לומר לך אף שדרשו חז"ל בנדרים – דל"א ע"א – כי ביחזק יקרא לך זרע ולא כל יחזק, מכל מקום רבי עקיבה אף שהוא מניין בניו של המן נכלל בכלל זרע אברהם, וזהו אומרו וזכרם ל"א יסוף מזרעם.

²⁶² פ' כ"ג.

²⁵² דף ט"ז ע"ב.

²⁵³ תורה היא אותיות אורה בחילוף אל"ף בתי"ו בא"ת ט"ש.

²⁵⁴ יעו' אלשיך הק' בפירושו על מגילת אסתר, ושל"ה הק' ריש פ' תלואה.

²⁵⁵ דף ה' ע"א.

ואומרו: ויקר אלו תפלין וכו' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש, נ"ל בס"ד עפ"י מה שאמרו בתיקונים²⁶⁹ כתר עליון איהו כתר מלכות וגו' ואיהו קרקפתא דתפלין ותפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו ומי בעמך ישראל וגו', וזהו אומרו אלו תפלין שבראש כתר עליון, וזהו שדרשו ר"ז²⁷⁰ ולי מה יקר רעיד זה רבי עקיבא, שזכה לסוד שו"ן של תפלין שנקרא יקר, אבל משה לא זכה לזה רק אל 'וראית את אחרי', וכמ"ש ז"ל בברכות²⁷¹ וראית את אחרי אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין אמנם לפני לא יראו²⁷², וזהו שאמרו חז"ל במדרש²⁷³ יכל יקר ראתה עינו' זה רבי עקיבא שראה יותר ממה שראה משה רבינו, ודברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחביריו, וזהו שדייקו מרדכי ואסתר וכתבו יצאת יקר' תפארת גדולתו' דרומז אל רבי עקיבא.

ומה שעלתה מעלת פורים על יום הכפורים נ"ל בס"ד בהקדים מאמרים ז"ל בגמ'²⁷⁴ וז"ת: **בנים אתם לי' אליכם בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים** שנאמר בנים סכלים חמוה, ואומר בנים לא אמוץ בס', ואומר זרע מרעים בנים משחיתים, ואומר והיה במקום אשר יאמר להם

שמחה בו, אביך זה הקב"ה, אמך זה החכמה דכתיב כי אם לבינה תקרא²⁶³, ורבינו האר"י ז"ל כתב²⁶⁴ דנשמת רבי עקיבא יש לו שתי בחינות, אחת כבינה מצד נשמתו, ואחת בחכמה מצד לבוש נשמתו²⁶⁵.

והנה אמרו חז"ל שלהי פרק מאימתי²⁶⁶ לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה, אלא צדיקים לאורה וישרים לשמחה שנאמר 'אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה', וכבר אמרו ז"ל דזה הפסוק 'אור זרוע לצדיק' וגו' רומז אל רבי עקיבא²⁶⁷, וזהו כונת אומרו 'שמחה זה יום טוב'.

ואומרו: וששון זה מילה, נ"ל בס"ד עפ"י מאמרים ז"ל במכילתא²⁶⁸ וז"ת: 'ושמרתם את ברית', רבי אליעזר אומר זה ברית שבת, ורבי עקיבא אומר זה ברית מילה ועי', 'זהייתם לי סגולה', מה סגולתו של אדם חביבה עליו כך תהיו חביבין עלי. הא קמן דלרבי עקיבא עיקר סגולתו וחביבותו של ישראל בברית מילה תליא, ואפילו זה שאיננו שומר שבת ח"ו כיון שזמל עדיין חביבותיה גבי קב"ה והרי הוא נכנס בסוג סגולה, וזהו כונת אומרו 'וששון זה מילה'.

²⁶³ יעו' ס' עבודה הקודש ח"א פ"ט.

²⁶⁴ בשער הגלגולים הקדמה כ"ו.

²⁶⁵ ז"ס מ"א ז"ל ציבמות – דף ט"ז ע"א – אשריך רבי עקיבא ששמן הולך 'מסוף העולם ועד סופו' וכו' קרא עליו מקרא זה 'טוב ש"ס משמ"ן טוב', ע"כ. והטעם שקרא עליו מקרא זה נ"ל בס"ד ע"פ מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים פרק ל"א, דנשמתו של רבי עקיבא היתה ממקום הנקרא עקב, וכל נשמות שבעקב יש להם יכולת לעלות למעלה למעלה עד סוד המחשבה ולזה זכה רבי עקיבא לעלות עד המחשבה ורמזו עליו חז"ל במאמר 'שתוק כך עלה במחשבה', יעו"ש, והנה ידוע כי שמו הוא כינוי לחכמה, ולכן קרא עליו מקרא זה 'טוב ש"ס משמ"ן טוב' שזה מורה שזכה ועלה 'לשמן הטוב' שהוא כינוי לחכמה שהיא סוד המחשבה, יעו' ס' צניהו בן יהוידע יבמות סס.

²⁶⁶ תענית דף ט"ו ע"א.

²⁶⁷ סופי תבות פסוק זה נוט' ר' עקיבא.

²⁶⁸ פר' בחדש פ"ב.

²⁶⁹ בהקדמה דף י"ז ע"א.

²⁷⁰ סנהדרין דף ל"ח ע"א.

²⁷¹ דף ז' ע"א.

²⁷² משה לא זכה רק לז' אותיות ד"י של שם שד"י, וכדכתיב וראית את אחורי ודקשו רבותינו ז"ל שהוא קשר של תפילין שהוא אות ד', ולדברי חכמים יונתן בן עוזיאל זכה לאות יו"ד של תפילין של יד וכמו שחכמים: ותחמי ית קטור דבידא דתפילי איקר שכניה, אבל רבי עקיבא זכה גם לשו"ן של שם שד"י שהוא סוד שו"ן של תפילין, ס' מנלה עמוקות ולתתן אופן ע"ג.

²⁷³ במ"ר י"ט, ו'.

²⁷⁴ קידושין דף ל"ו ע"א.

בנים²⁸⁰, וקיימא לן הלכה כרבי עקיבא מחבירו, וגם כי רבי יהודה תלמידו של רבי עקיבא הוא ובכל מקום שהרב והתלמיד חולקין הלכה כדברי הרב²⁸¹.

280 ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' – מערכת יום כפור – כתבנו בס"ד טעם על מה שר"ל תקנו לפתוח את תפלות יום הקדוש והגורל כליל התקדש יום הכפורים עם פסוק אור זרוע ללדיק וגו', ועם מאמר הזה"ק קס רבי שמעון וגו', והוא ע"פ דליתא בפ"ק דכריתות דף ו' ע"ב – וז"ל: אמר רבי חננל בר בינא אמר רבי שמעון חסידא כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכחזר עם סממני הקטורת, אביי אמר מהכא ואגודתו על ארץ יסדה, ע"כ. וכן איתא בהקומץ רבה – מנחות דף כ"ז ע"א – ארבעה מינים שכלולב ב' מהן עושין פירות וב' מהן אינן עושין פירות וכו', וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת, – ופירש רש"י ז"ל: בהרצאה, כשהן מתעניין אינן נעניין עד שיהיו כולן באגודה אחת לדיוקים ורשעים, דומיא לדעוין ואין עושין פירות, – שנאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה, ע"כ –

– והנה ביום הכפורים הרי גם העצריינים באים לביה"נ להתפלל עם הכזור, ולזה הגהינו רז"ל כליל יום הכפורים קודם שמתחילין להתפלל להחיר את העצריינים כדי שוכל להתפלל עמם באגודה אחת, ובאמת האיד אפסר להחיר להתפלל עם העצריינים, ונ"ל בס"ד ע"פ מאמרם ז"ל כי זה הפסוק אור' זרוע' ללדיק' וגו' רומז אל רבי עקיבא, ואחר שרבי עקיבא סובר שישראל אפילו כשאין עושין רגליו של מקום ח"ו הרי הם נקראים בניס ואיפסקא הלכה כמותו, ואמר רבי שמעון חסידא כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית, – (ועי' דברי יוסף – אור"ח סי' א' סק"ה – שהביא משו"ת שם יעקב דהאי רבי שמעון חסידא הוא רשב"י, יעו"ש) – לזה מתחילין לומר פסוק אור' זרוע' ללדיק' וגו' רומז אל רבי עקיבא, ובליכור מאמר רשב"י קס רבי שמעון וגו', לאמר יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדיו, ולכן אנו יכולין לומר 'על דעת המקום וכו' אנו מתירין להתפלל עם העצריינים, ורמזה אביי בפסוק ואגודתו ע"ל אר"ץ יסדה, הגה כי כן ע"ל אר"ץ, עה"א, בגי' כמנין רבי עקיבא, ור"ל 'ואגודתו' משמע שכולן ביחד, ע"ל אר"ץ יסדה, ד"ל זה שמתירין ללדיקים להתפלל עם העצריינים ע"פ דברי רבי עקיבא יסדה שסובר שישראל אפילו כשאין עושין רגליו של מקום ח"ו נקראים בניס, וכן אלו ארבעה תבות ו'אגודתו' ע"ל אר"ץ יסדה – כלי וא"ו החיבור – בליכור שם הוי"ה, בגי' כמנין רבי שמעון בר יוחאי, וזהו שאנו אומרים 'על דעת המקום וכו' בישיבה של מעלה וכו' אנו מתירין להתפלל עם העצריינים'.

281 ואל תשיבני ממה שכתב הרשב"א ז"ל בחידושו שיהי פרק תולין – שבת דף קמ"א ע"א ד"ה אלף אמר רבא –

לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי וכו', וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה²⁷⁵ דאף דבכל התלמוד רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, מכל מקום הכא הלכה כרבי מאיר דבין כך ובין כך קרוים בנים כיון דרבי מאיר קראי קא דייק²⁷⁶, ע"כ. וכן יסד הפייטן²⁷⁷: יתירה חיבתם לפניך אדוני האדונים, בין כך ובין כך קרוים לך בנים'.

ואני חדל באלפ"י מאל"ף ועד תי"ו ועפר ואפר אני תחת כפות רגלי רבינו הרשב"א ז"ל, על כל זה כמה וכמה טעמים לתורה, ובס"ד נ"ל להוסיף עוד טעם על שהלכה כרבי מאיר בזה, שהרי לא רבי מאיר הוא שחידש הלכה זו מעצמו, אלא בשיטת רבו רבי עקיבא אמרה, וכדאיתא בפרק השותפין²⁷⁸ וז"ל: תניא היה רבי מאיר אומר יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אליכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן וכו', וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא אם אליכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן וכו', אמר לו רבי עקיבא אמשול לך מושל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וכו' ואנן קרוין בנים דכתיב בנים אתם ל"י אליכם וכו', אמר לו אתם קרוין בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום, אמר לו רבי עקיבא הרי הוא אומר הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית²⁷⁹, אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא וקאמר הלא פרום לרעב לחמך.

הא קמן דרבי עקיבא סבירא ליה דאף כי לית בהו הימנותא ופליגי לעי"ז ח"ו אפילו הכי נקראים

275 ח"א סי' קל"ד וסי' רמ"ב.

276 יעו"י מ"ח הרמב"ן ז"ל בפ' האזינו בפסוק שחת לו'.

277 בסליחות ליום ג' לפני ראש השנה בפיטוי ישראל עמד

תחינה עורכים.

278 ב"ב דף י' ע"א.

279 עניים מרודים, קרי ביה עניים מרודים.

אחריו בנימין בעממדי וגו', מן שמות נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיפרא וגו', תבורך מנשים יעל וגו' מנשים באהל תבורה, כאשר כרע שם נפל שודד וגו', כן יאבדו כל אויביו יי' ואחביו כצאת השמש בגבורתו ותשקט הארץ ארבעים שנה.

הנה הדקדוקים במקראי קדש אלו רבו כמו רבו ואנו נביא בכאן כמה הצריכין לענינו – א. אומרו וסיפרא נם ברגליו, ודקדוק המפרשים ז"ל למה חזר הכתוב לומר פעם שנית וסיפרא נם וגו', והרי נאמר כבר למעלה וינם ברגליו –

ב. עוד דקדוק המפרשים ז"ל על אומרו וינם ברגליו שנראה כשפת יתר ומה לי אם נם ברגליו או ברכב, ולא עוד אלא שהזכירוהו זה פעמיים וכמ"ש וינם ברגליו, וסיפרא נם ברגליו הלא דבר הוא –

ג. הקשו המפרשים ז"ל מה עלתה על דעתו של ברק שלא הרגו לסיפרא ונתן לו לנוס חיה²⁸⁶, וכי לא היה סיפק בידו להורגו לסיפרא והלא הרג את כל מחנה סיפרא לפי חרב 'עד אחד', ולא השאיר אלא אחד הוא סיפרא²⁸⁷ –

ד. דקדוק המפרשים ז"ל אל אומרו וסיפרא נם ברגליו אל אח"ל יעל וגו', ומה היה המקרא חסר אם היה כתוב וסיפרא נם אל יעל אשת חבר הקניז וגו', וברגליו וכן אהל למה לי –

ה. הקשו המפרשים ז"ל מה ענין מלחמת עמלק לשירת דבורה וברק עד שהזכירו את מלחמת עמלק בתחלת שירתם וכמ"ש מני אפרים שרשם בעמלק וגו' –

ו. מהו כונת אומרו 'אחריו בנימין בעממדי', ורש"י ז"ל ושאר מפרשים נדחקו לפרש

והנה אמרו רז"ל במס' יומא²⁸² יום הכפורים מכפר לשבין ואינו מכפר לשאינן שבין, ואלו רבי עקיבא חידש הלכה ואמר²⁸³ כי ישראל נקראין בנים אפילו כשאין עושין רצונו של מקום ה", ונ"ל בס"ד דזהו גדולתה ומעלתה של פורים על יום כפורים, דיום הכפורים אינו מכפר אלא לשבין, ואלו ביום הפורים התחיל להתנוצץ נשמתו של רבי עקיבא שאמר כי ישראל נקראין בנים חביבין אפילו כשאין עושין רצונו של מקום ה"²⁸⁴.

ועפ"י כל הנ"ל נפתח לנו בס"ד שערי אורה להבין במקראי קדש האמורים במלחמת סיפרא ובשירת דבורה²⁸⁵ וז"ת: ותאמר דבורה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן יי' את סיפרא בידך וגו', וירד סיפרא מעל המרכבה וינם ברגליו, וברק רודף אחרי הרכב ואחרי המחנה וגו' ויפל כל מחנה סיפרא לפי חרב לא נשאר עד אחד, וסיפרא נם ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקניז וגו', ותצא יעל לקראת סיפרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמ"כה וגו', ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם איש יבוא ושאלך ואמר חיש פה איש ואמרת אין וגו', ותשר דבורה וברק בן אבינעם ביום ההוא לאמר וגו', קום ברק ושב"ה שבי"ך בן אבינעם, אז ירד שריד לאדירים עם יי' ירד לי בגבורים, מני אפרים שרשם בעמלק

דהא לאין הלכה כתלמיד במקום הרב היינו דוקא בתלמיד היושב לפני רבו וחלקו פנים פנים, אבל לא כשחלקו כשני חולקים בעלמא, והכא הרי רבי עקיבא ורבי יהודה לא נחלקו פנים פנים ולא היה תלמיד יושב לפני רבו, תשובתך בלדך ..., יעו"פ.

²⁸² דף פ"ו ע"א.

²⁸³ ב"ב דף י' ע"א.

²⁸⁴ ואפשר דזה כיוון רבא במאמרו מייחב אינוס לזכומי כפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לבדד מרדכי, ור"ל שלא יהיה אכלו הבדל בין יהודי שהוא בגדר ארור המן ח"ו ליהודי שהוא בגדר ברוך מרדכי, ודורשי ראומות נתנו זה סימן כי פורים יפול תמיד בשבוע שקורין בו פ' תשא שבו כחוב מעשה העגל.

²⁸⁵ שופטים ד-ה.

²⁸⁶ יעו"פ רד"ק פס ד"ה וסיפרא נם מ"פ בזה.

²⁸⁷ וכמרומו במסורה לא נשאר בהם עד אחד תרין חד אכל פרעה וחד בסיפרא, וכדאיתא במכילתא שכלח אמר רבי נחמיה חוץ מפרעה שנסאר חי ועליו הכתוב אומר בעבור זאת העמדתיך. וכן כלן בסיפרא י"ל לא נשאר ע"ד אחד חוץ מסיפרא, יעו"פ ס' מגלה עמוקות פ' בא.

כונת אומרו 'בעממין'—

להקדיר הני דקרי דפרזלא, עוד יש לדייק אל אומרם תבת 'נלחמו' זה פעמיים וכמו ש'מן שמים נלחמו' הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא.

ז. הקשו המפרשים ז"ל למה זה הפרידה דבורה בין השמות באמרה 'קום ברק'—ושבה שביך— בן אבינעם, והיה ראוי לה לומר קום ברק בן אבינעם ושבה שביך—

ועל פי הדבר האמור לעיל שרבי עקיבא יצא גם מסיסרא וגם מהמן יתפרשו הכתובים כמין חומר, וזהו אומרו פעם שנית 'סיסרא נס ברנגליו אל אוהל יעל אשת חבר הקניזי וגו', ולשון 'רגל' כבר ידענו שהוא מושאל לסבה כמו ויברך יי אתך לרגלי, אל אוהל יעל בנז' כמנין עקיבא²⁹², ור"ל שברק נתן לו לסיסרא לנזם חי בסבת נשמת רבי עקיבא שהיה שבוי ביד סיסרא כדי להוציאו ממנו, וכמו ששאל המלך השאיר את אגג חי לסיבה זו כנ"ל, וזהו שאמר סיסרא ליעל והיה אם איש יבוא ושאלך ואמר 'היש פה איש ואמרת אין', הנה כי בן חיש פ"ה בנז' כמנין רבי עקיבא בנז', וא' יתר כנגד עקיבא באל"ף²⁹³, אי"ש ר"ת א"ם י"לד שעשועי²⁹⁴, וכן כתב החיד"א ז"ל בספרו נחל שורק²⁹⁵ וז"ל: וזה שנאמר באשר כרע שם נפל שדוד וכו', אי נמי שדוד לשון ביזה שנשלל סיסרא מניצוצי הקדושה שהיו בראשו, ועל ידי יעל דמחצה וחלפה רקתו והוציאה ניצוצי הקדושה שהיו בראשו מאלו הניצוצין שבראשו יצא רבי עקיבא כמו שכתב רבינו הארי" ז"ל²⁹⁶.

ח. מה לשון אומרת ושבה שביך, והיה ראוי לה לומר ושבה שביי כמו שנאמר ושבת שביי, ומהו שביך—

ט. הרי לא מצינו בכתוב שישראל בזוז ביזה או שבו שביה מהם ומהו כונת אומרה 'ושבה שביך'—

י. יש לשאול מה היה כחו העצום של סיסרא עד שהוצרכו הכוכבים לצאת ממסלותם להלחם עמו²⁸⁸, והכל תודים ותמחים שמעולם לא היה כמעשה הזה שירדו כוכבים ממסלותם בשמים לעשות מלחמה עם בשר ודם, וראשו האחד של הכוכב היה תחוב ברקיע והשני היה בארץ²⁸⁹.

ובזוהר הק' אמר²⁹⁰ תנאי התנה הקב"ה עם הכוכבים כד ברא עלמא למעבד קרבא בסיסרא, והמפרשים ז"ל נלאו למצוא הפתח היכן נמצא רמז כל דחו בתורה הק' במעשה בראשית לתנאי זה, עוד יש לשאול והרי כבר אמר איוב 'האומר לחרם ולא יזרה ובעד כוכבים יחתם', ולמה היה צריך כביכול להתנות עם הכוכבים תנאי מוקדם קודם בריאתם למעבד קרבא עם סיסרא, והלא הוא צוה ונבראו, והוא אמר ותהי.

עוד יש לשאול וכי לא היה לו להקב"ה איזו מלאך או שרף או שליח לשגר לעשות נקמה במחנה סיסרא²⁹¹, והלא גבריאלי היה יכול להקדיר הני דקרי דפרזלא במלא הפניו גחלי אש, ולמה היה צורך להוריד הכוכבים ממסלותם

²⁸⁸ יעו' שער הגלגולים הקדמה ל"ו דף מ"ג.

²⁸⁹ כמ"ס בתנחומא פ' בראשית, הובא בחו"ס חגיגה דף י"ב ע"א ד"ה מסוף העולם.

²⁹⁰ ח"ב דף קל"ט ע"ב.

²⁹¹ יעו' זוה"ק ח"א דף קט"ז ע"ב, מובא להלן.

²⁹² אוהל מלא בנז"ל, ור"ע ס"ל יש חס למקרא.

²⁹³ יעו' ס' מגלה עמוקות פ' בלק ד"ה מלאך ה', ובמגלה עמוקות על ואתחנן אופן פ"ט.

²⁹⁴ שעשועים בנז' כמנין רבי עקיבא בה"א ורבי עקיבא באל"ף.

²⁹⁵ בהפטרות בשלח משום הרב מהר"י דוד ז"ל.

²⁹⁶ ובמקום אחר באלנו בזה בס"ד מה שכתבו התוס' ביבמות דף ק"ג ע"א ד"ה והא— דיעל עשהה כן להלל ישראל, והקשו המפרשים ז"ל והרי סיסרא היה בורח וביקש ליעל שתטמינהו שלא ימלאוהו מזקקי נפשו הכודפים אחריו, וכמו שכתבו התוס' כי הוא לא היה מלחמה ואחריו הוא שידלחו בדבריה, ומאי הלל ישראל יש כאן במעשה יעל, ודוחק לומר דיעל לא הכירה בו שבורה הוא, ולפי הנ"ל נוחא שפיר, וכן באלנו בזה בס"ד מאמרם ז"ל במדקש רבות—ב"ר מ"ח, ט"ו— וז"ל: מנשים באלה תפודך רבי אלעזר ורבי שמאלא בר נחמן,

כמשיב בן אבי'נועם הוא השביח³⁰², אבי'נועם בגי' במנין עקיבא³⁰³ כי נשמת רבי עקיבא היה שבוי תחת יד סיסרא ונתדבק בנשמת ברק המוציא ולכן מתייחס רבי עקיבא אליו כבן לאב³⁰⁴, וזהו בין אבי'נועם.

ומה שאמרו תבת ירד' זה פעמיים אז ירד' שריד וגו' י"י ירד' לי בגבורים, נ"ל בס"ד בהקדים מה שכתב מזהר³⁰⁵ שיש לומר אחר תפלת העמידה פסוק למען יחלצון ידיריך וגו' ויבין ברית שם של ילי' להעלות ניצוצין מז' מלכין קדמאין³⁰⁶, ולכן כיון שנשמת רבי עקיבא היתה שבויה בתוך הקליפה של סיסרא כנ"ל הוצרך להזכיר שם ילי' שהוא השם המעלה ניצוצין קדישין מתוך הסמ"א, וזהו שאמרו י"י ירד לי ר"ת יל"י³⁰⁷, ואפשר דזהו כונת אומרים אז ירד שריד לאדירים עם י"י ירד לי בגבורים, שריד זה רבי עקיבא שהוא שריד ופליט שפלט מתחת ידי סיסרא, לאדירים אלו ישראל כדאיתא במנחות³⁰⁸, והכונה שנשמת רבי עקיבא יצאה מתחת קליפת סיסרא ונכנסה לקדושה בכלל ישראל.

ומה שהוצרך כביכול להוציא הכוכבים ממסלותם להלחם עם סיסרא, נ"ל בס"ד בהקדים מה שכתב האר"י ז"ל בענין גאולת מצרים³⁰⁹ וז"ל: ולכן הוצרך חשיית בכבודו ובעצמו ליכנס בתוך גילולי מצרים להוציא הקדושה, כי יש

וכן כתב הרמ"ע מפאנו ז"ל בספרו עשרה מאמרות²⁹⁷ וז"ל: והעמידו הקב"ה – לרבי עקיבא – בדור החורבן להגן על העולם ועל התורה שלא תשתכח, לפיכך בעד החלון נשקפה שכינה שלא יאבד סיסרא בשביל שלשלת יוחסין שהיתה גנוזה בו עד שנתעברה ממנו ועל וכו', ועל אלה נאמר כן יאבדו כל אויבך י"י, ועל רבי עקיבא וחבריו כתיב 'ואחביו כצאת השמש בגבורתו'²⁹⁸, ע"כ.

ובזה נראה לפרש בס"ד מה שמסיים הכתוב ותשקט הארץ ארבעים שנה, ולכאורה היה ראוי תבות אלו יכתבו בפסוק בפני עצמו שהרי אין זה מדברי דבורה אלא דברי כותב הספר הוא זה²⁹⁹, אלא שהכתוב רומז כאן אל רבי עקיבא שלימד ופירנס את ישראל ארבעים שנה כדאיתא במדרשות³⁰⁰, ולכן סמכם כותב הספר בכתוב אחד אהדדי ואמר: ואחביו כצאת השמש בגבורתו³⁰¹ ותשקט הארץ ארבעים שנה, כי בזכותו של רבי עקיבא שעתיד ללמד את ישראל ארבעים שנה כנגד זה שקטה הארץ ארבעים שנה.

וזהו שאמרה דבורה: קום ברק ושבה שביך, והרי הוא כשואל אל עצמו ומחו שביך, ויהי

רבי אלעזר אמר מנשי דור המדבר שהן יושבות באלהים וכו', ולמה תבורך מהם, הן ילדו וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם שאלמלא היא כבר היו אבודין, רבי שמואל בר נחמן אמר מן האמהות, הן ילדו וכו' שאלולי היא כבר היו אבודין, ולכאורה קשה והרי ברק הרג כבר את כל מחנה סיסרא ולא השאיר בהם עד אחד, וגם סיסרא עצמו בורח הוא מפני מבקשי נפשו שלא יהרגוהו, ומהו אומרים שאלולי היא כבר היו אבודין, ואפשר דזהו כונתם שאלולי יעל שהוציאה מסיסרא את נשמת רבי עקיבא כבר היו אבודין.

²⁹⁷ מאמר חיקור הדין ח"ה פ"א.

²⁹⁸ יעו"י ס' מגלה עמוקות פ' בא ד"ה במדרש כוזב אכן ונטל החול.

²⁹⁹ וכמו שפירש רש"י ז"ל וז"ל: ותשקט הארץ, אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר.

³⁰⁰ ב"ר פ"ק, י', – ובספרי פ' ברכה.

³⁰¹ זה רבי עקיבא וחבריו.

³⁰² יעו"י ס' מגלה עמוקות ואתחנן אופן פ"ז בסופו.

³⁰³ אבינוע"ס מלא בוא"י, ורבי עקיבא סבירא ליה י"א א"ל. א"ל – קידושין דף י"ח ע"א.

³⁰⁴ ואפשר דלמען זה קראו למקום ההוא בשם 'בני ברק' כי רבי עקיבא נחשב לבנו של ברק.

³⁰⁵ פנ"ח שער הכונות דרוש שבת דרוש א', ושער העמידה פ"ב.

³⁰⁶ שער הכונות דרוש קבלת שבת דרוש א'.

³⁰⁷ וזהו אמרו תבת ירד' בשנית כי בזה נשלם השם יל"י. דף נ"ג ע"א.

³⁰⁹ ס' הליקוטיוס פ' וילא, והוא בזה"ק ח"א דף קט"ז ע"ב.

ולילית, ולזה היה צורך להוציא את הכוכבים ממסלותם שהם יקדירו הני דקרי דפרזלא, וראשם האחד נשאר תחוב ברקיע כדי שלא תתאחו בהן הקליפה הקשה של סיסרא³¹³, וזה נ"ל בס"ד מה שדרשו חז"ל בפרק הרואה³¹⁴ כי כל בשמים ובארץ זה מלחמת סיסרא, ור"ל כי הכוכבים נלחמו עם סיסרא כדי להוציא ממנו את הניצוץ הקדוש השבוי בידו הוא נשמת רבי עקיבא, וזהו אמרם כי כל בשמים ובארץ זה מלחמת סיסרא.

ואומרו מני אפרים שרשם בעמלק אחריו בנימין בעממיק, ר"ל הרי זה בא כשואל וחלא מני אפרים הן הנה יהושע ושאל המלך הבאים מאפרים שרשם בעמלק כבר נצטוו להלחם בעמלק³¹⁵, והנה יהושע נצטוו להשאיר החלשיו ששירש רק הגבורים שבהם וכמו שנאמר ויחלש יהושע את עמלק וגו', וכן שאל השאיר את אגג חי ויצא ממנו חמון, ולמה לא השרישו מכל וכל, ויהי כמשיב אחריו בנימין בעממיק, אחריו בנימין הם מרדכי ואסתר הבאים בנימין, וכמו שאמרו בפסיקתא³¹⁶ מהו אחריו בנימין, אמר הקב"ה לעולם אחריו בנימין לתבוע מן זרעו של עמלק וכו', אמר לו הקב"ה חייך איש מזרעו של בנימין מוכן לך לבא ולקעקע את שרשיך, וזמי הוא זה, זה היה מרדכי, ע"כ. ורמזה יעקב בברכת השבטים וכמו שאמרו במדרש³¹⁷ בבקר יאכל עד זה שאול וכו', ולערב יחלק שלל זה מרדכי ואסתר.

בעממיק בוגי במנין עקיבא³¹⁸, ור"ל שעל פי צווי השכינה השאיר יהושע החלשיו שבהם

קליפה קשה כי אפילו המלאך אם ירד שם אפשר שתתאחו בו, ולכן הוצרך אני ולא המלאך, ע"כ. ובספר הקנה כתב³¹⁹ וז"ל: דע שאמו של סיסרא היא לילית הרשעה וסיסרא הוא נאחו בסמא³²⁰, ותנין עור העומד בין סמא³²¹ ללילית נותן כח לאותו השם של סיסרא, ע"כ. ובספר הפליאה כתב³²² שהתנין עור אלו היה נברא שלם בשלימות אצילותו עם עינים היה מחריב את העולם ברגע אחד.

ולולא דמסתפינא היה נראה לומר עפ"י דק הנ"ל דלזה הטעם לא שלחו את גבריאלי להלחם עם מחנה סיסרא במלא חפניו גחלי אש, כי אם גבריאלי ירד שם אולי תתאחו בו הקליפה הקשה של סיסרא הוא התנין עור העומד בין סמא³²³ ל

³¹⁰ ד"ה סוד תקיעת שופר.

³¹¹ יעו"י זוהר בשלח דף מ"ו ע"א ד"ה ויהק שם מאות רכב בחור וז": רבי חייא אמר כתיב יפקוד יהו"ה על כבא המרוס בחורס ועל מלכי האדמה על האדמה, בזמנא דקב"ה יתיב שלטנותא לדברבי עמין לעילא ויהי להו לעמא דלהון לתתא, ובשעתא דנחית לון מדגיהון דלעילא נחית לון לעמא לתתא, ויהק שם מאות רכב בחור"ה הא ממנא דלהון – ובחור"ה דא הוא סמא"ל, מגלה עמוקות פ' בלק ד"ה ר'שע וי'ראה ו'כעס –), ואוקומה דדבר רחיקין דשאר עמין וכלהו נפלו במסריתא דסיסרא לבתר, והיינו בחור וכל רכב מ'ריס', ע"כ. ויעו"י עוד בזהוה ד"ה וילך מאחריהם – שם דף נ"א ע"א – וז": ותלנא בההיא שעתא תתא דברבא שלטנא דממנא על מ'רצוי וכנס שית מאה (רבוז) רחיקין מקטרגין, ועל כל רחיקא ורחיקא שית מאה שלטנין ממנן קטגורין, הה"ד ויהק שם מאות רכב בחור וגו', וכי שם מאות רכב בחור לא הוו רכבי מ'ריס', מאי טעמא וכל רכב מ'ריס', אלא הכי תלנא הוה סמא"ל חוזין ליה שית מאה רחיקין מקטרגין לסייעא ליה וגו', אימתי אלסים ליה קב"ה לסמא"ל, בקרבא דסיסרא, דעקר קב"ה לכל אינון רחיקין ואחמסרו בידא דמטרוניתא וגו', ולזמנא דלתי יתמסרו כללהו וגו', ועל דא יולך מאחריהם, דזמינא שכניתא בסוף יומיא לאעקרא לון מן עלמא, ע"כ. ויעו"י מדרש שוחר טוב מו' י"ח ד"ה וירעס בשמים, וילקוט משפטים רמז ש"ס, ומדרש שמואל פ' י"ג ד"ה ויהי שמואל מעלה העולה: אמר רבי אבא בר כהנא שלש מלחמות של מהומה הבעית הקב"ה שהוא עושה לישראל וגו', אחת בימי פרעה, שניה בימי סיסרא, ושלשית לעתיד לבא, יעו"י.

³¹² ד"ה הה' נק' גבורה.

³¹³ ואם שגיתי ח"ו ה' הטוב יכפר בעד.

³¹⁴ ברכות דף נ"ח ע"א.

³¹⁵ שרשם עה"כ בגי' זה יהושע ושאל המלך.

³¹⁶ פסיקתא ר' פי"ג.

³¹⁷ אסתר"ר י', י"ג.

³¹⁸ וכן אחריו בנימין בגי' רב"י עקיבא כה"א – עה"ת.

המן כדי להעלות את נשמת רבי עקיבא מידי ראש הקליפה הוא המן הרשע.

והנה כתב בספר עשרה מאמרות³²¹ וז"ל:

לפיכך בעד החלון נשקפה שכינה שלא יאבד סיסרא בשביל שלשלת יוחסין שהיתה גנוזה בו וכו', ותיבב שכינה על איחור הצירוף מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו, חכמות שרותיה תענינה הם סוד עלמות תופפות, אף היא תשיב אמריה לה הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים, רחם חד, רחמתיים תרי, הא תלת וכו'³²², ועו"ש.

ולפי ד"ק אף אנן נימא בס"ד הכונה כי כדי שנשמת רבי עקיבא תוכל לצאת מתחת ידי הקליפה לא היה די בזיכור אחד אלא היה צריך שני צירופים, ורק אחר שיצא מהקליפה בצירוף אחר צירוף אזי יוכל לצאת בקדושה לאויר העולם, וזהו שאמרה דבורה בכפילא בי לראש גבר 'שלל צבעים' לסיסרא 'שלל צבעים', לראש גבר 'שלל צבעים' זה המן הרשע הקופץ בראש, וכן לסיסרא 'שלל צבעים'³²³ ועד שנשמת רבי עקיבא לא תצא גם מתחת קליפת המן הרשע יאחרו פעמי מרכבותיו לבוא³²⁴.

וג"ל בס"ד דמרדכי ואסתר רמזוה במה שכתבו בכפילא גם ימים רבים וגם שמונים ומאת יום, ור"ל כי ימים רבים אחרו פעמי

שהרי מרדכי ואסתר הבאים מבנימין עתידים לקעקע את שרשיו, וכן השאיר שאל את אנג חי כדי להעלות את נשמת רבי עקיבא השבוי בקליפת עמלק³¹⁹.

עוד י"ל בס"ד כונת אומרים תבת בעממיו, קרי ביה ב' עממיו, והכונה לרבי עקיבא שהכנים ב' עממין בתוך עם ישראל והן הכנעני והעמלקי³²⁰. והשתא ניהא שפיר למה נכפל בכתוב תבת נלחמו, כי מלחמת הכוכבים היתה בכפליים גם עם קליפת סיסרא וגם עם קליפת

³¹⁹ ונ"ל בס"ד דנרמז בפסוק ואתה קח לך בשמים ראש מר דבור וגו', בשמים רומז אל רבי עקיבא, בשמים ענ"כ בגי' רבי עקיבא, בשמים ראש זה מרדכי הנדיק שנקרא ראש לכל הבשמים כדליתא במגילה, רא"ש בגי' זהו מרדכי הנדיק ענ"כ, ורומז גם אל אסתר וכדמרגמינן בוסמין³²⁰ ריש"א בגי' היא אסתר ענ"כ, מר דבור זה מרדכי כדליתא בשלי חולין מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דבור ומתרגמינן מירא דליא, מיר"א דכ"א בגי' זה מרדכי, ורומז גם אל אסתר, אסתר"ר עה"כ בגי' זה מר דבור, ל"ד בשמ"ס רא"ש ענ"כ בגי' מרדכי ואסתר, בשמ"ס רא"ש מ"ר דבור בגי' כמנין מרדכי הנדיק ואסתר ורבי עקיבה – בה"א – דקדוק, וזהו שפירש רש"י ז"ל מר דבור, 'חשובים' ור"ל לדיקים, הנה מרדכי נקרא לדיק וכדליתא במגילה – דף י' ע"ב – וז"ת: יעלה ברוש זה מרדכי הנדיק שנקרא ראש לכל הבשמים שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש ומתרגמינן מירא דליא, וכן אסתר נקראת דקה וכמו שאמרנו בגמ' – שם דף י"ג ע"א – למה נקרא שמה הדסה על שם הלדיקים שנקראו הדסים וכן הוא אומר והוא עומד בין ההדסים, ובחלק אמרו – סנהדרין דף ל"ג ע"א – אין הדסים אלא לדיקים שנאמר והי' אומן את הדסה, וכן רבי עקיבה נרמז בפסוק חור זרוע ללדיק וגו'.

³²⁰ וכמו שכתב מהרש"י ז"ל בפע"ח – שער ק"ש פ"ג – שכל הע' אומות נחפזו כמה נשמות קדושות ולריבון להוילין מהן ולהכניסן תחת כנפי השכינה. ונרמז בפסוק ברוך יהיה מכל העמים מלפניו הברכה והרכבה על דרך שפירשן ז"ל בפסוק ונבדכ"ו בך כל משפחות האלמה. וכמו שאמרנו ז"ל במדרש – שו"ר ב', כ"ב – כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו בע' אומות, ואיתא בגמ' – פסחים דף פ"ו ע"ב – לא גלו ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. וזהו נלמד בגלויות בכל הע' אומות כי זהו חכמת הגלות ללקט הנפוצים והנחצים בארבע כנפות הארץ הם נשמות הגרים הפזורים בין האומות, ובכל מקום שהם גולים מתלקטים להם גרים, וכאשר יהיו נלקטים כל הגרים הראוים לבית יעקב אז תהיה הגאולה.

³²¹ מאמר חיקור הדין ח"ה פי"א.

³²² מדוע 'בושש' רכבו 'לבוש' ר"ת רל"ב, שהם סוד ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן בגי' רל"ב, ור"ת של 'מדוע' 'אחרו' 'פעמי מרכבותיו' הוא קס"א, שהוא אה"ה במילוי יודי"ן – שער הפסוקים שופטים סי' ה'.

³²³ ש"ל כבעי"ס עה"א בגי' תק"ף כמנין ס"מ ונוק', וז"ש ותכתב אסתר המלכה וגו' את כל תק"ף.

³²⁴ ורמזה יעקב בדרכו לבנימין, ולעבד יחלק שכל, זה מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שכל המן – לשון רש"י ז"ל פ' ויחי. והטעם שנקרא ראש גבר, י"ל או על שם מלחמה ושמונה בניס שהיו לו כמנין גבר"ר עה"א והוא ראש להם, או על שם גדל המלך לחשויו וגו' והוא ראש לכל השרים.

אויביך י"י, זה סמא"ל וכל רתיכין דיליה, ע"ב.
הנה סתם ולא פירש מאן אינון רתיכין דיליה,
ולפי ד"ק אף אנן במסלה זו נעלה ונאמר דרמו
בדבריו הק' עוד כונה תאומית והוא דב' תבות
אלו **כן יאברדו**³²⁹ **בג' כמנין המ"ן, וד' תבות אלו**
כן יאברדו כל אויביך³³⁰ **בג' כמנין עז"א עזא"ל,**
וזהו אומרו זה סמא"ל וכל רתיכין דיליה³³¹.

ועפ"י הדבר האמור לעיל אשא עיני לבאר
בס"ד מאמרם ז"ל במדרש רבות³³² **וז"ת: יזרח**
השמש ובא השמש, אמר רבי אבא בר כהנא
וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובא השמש, אלא
עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק הוא
מזריח שמשו של צדיק חבירו, יום שמת רבי

³²⁹ עס התבות.

³³⁰ עס התבות.

³³¹ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' – מערכת ירח
האותיות ערך יום כפור – בארנו בזה בס"ד מאמר נפלא
בגמ' יומא – דף ס"ו ע"ב – וז"ת: שאלו את רבי אליעזר
חלה מהו שירכיבוהו על כתפו וכו', לחפו ולא מת מהו
שידך אחריו וימיתנו, אמר להם כן יאברדו כל אויביך י"י
וכו', והמפרשים ז"ל האריכו בביאור מאמר הנ"ל, ולפ"ד
הנ"ל יתבאר הדבר כמין חומר, וזה שהשיב להם רבי
אליעזר כן יאברדו כל אויביך י"י, וז"ל הרי שיעור מחנה
סמא"ל וכל רתיכין דיליה חלוי במיתת השעיר לעזאזל
וכמרומו בפסוק כן יאברדו כל אויביך י"י, ואם הדור זכאי
לא היה מגיע למחצית הה"ר עד שנעשה איבריין איבריין,
ואם היה הדור זכאי ח"ו אזי השעיר היה נשאר חי ועומד
על עמדו שלם, וכמו שאמרנו בגמרת ירושלמי – יומא פ"ו
ה"ג – וז"ת: כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים לא היה
מגיע למחצית הה"ר עד שנעשה איבריין איבריין, משמת
שמעון הצדיק היה צורך למדבר והסרקין אוכלין אותו,
ע"כ. ואם כן דבר ברור הוא שצריך לירד אחריו ולהמיתו,
כן יאברדו כל אויביך י"י ב"ב, – ובמקום אחר הארכנו
בביאור הכונה בענין 'מחצית ההר', והגני מעתיקו
בקיצור, הנה החית מן ה"ר בגי' ק"ג כמנין עגל, ור"ל
כי אם הדור היה זכאי חלוי מהו מנין ק"ג סמא"ל
דשמאלא היו נעשין איבריין איבריין ומתבטלין מכל וכל
והוצרין ונכללין ברי"ז עלמין שהן בחינת אור"י כמ"ס
בזוהר תרומה, ומשם מפלגין של רשעים, וכמ"ס ז"ל
בברכות – דף ט' ע"ב – מאה ושלוש פרשיות אמר דוד ולא
אמר הללויה עד שראה במפלגתן של רשעים, ור"ל כי בכח
אלו ק"ג מומזרי"ם הכרית כל העריצים וראה במפלגתן
של רשעים, יעו"י ס' מגלה עמוקות פ' קדושים, וס' שפת
אמת בברכות פס.
³³² ב"ר נ"ח, ב'.

מרכבותיו לבוא עד שהגיע אחשוורוש ועשה
סעודה שמונים ומאת יום, וזה היה התחלת
השתלשלות של העלאת נשמת רבי עקיבא
מתחת ידי הקליפה³²⁵.

והנה איתא בכתבי האר"י ז"ל³²⁶ **דאסתר**
היתה גלגול יעל שהיתה תאומה יתירה של הכל,
והמן היה גלגול סיסרא שהיה גלגול קין, עם
התאומה חמא קין וסיסרא עם יעל, והמן רצה
לחטוא עם אסתר לכן יחמן נפל על המטה אשר
אסתר עליה, וכמו שסיסרא נפל ביד יעל כן המן
נפל ביד אסתר, ורמוז 'הכבדים' ממשלותם
'נלחמו ר"ת המן³²⁷ **, ובזה יונח מה שאמרה**
דבורה בכפילא תברך מנשים יעל וגו' מנשים
באחל תברך, אחת כנגד יעל ואחת כנגד
אסתר³²⁸.

והנה מציאתי לבעל מעשה רוקח ז"ל
בהפמרת בשלח שכתב וז"ל: בשירת דבורה וכו',
ושלשה תיבות 'כן יאברדו כל' הוא גימט' ז"ה
סמא"ל וכו', וזה היה כוונתה כן יאברדו כל

³²⁵ ובחיבורי 'ספר משקלי האותיות' – מערכת ירח
האותיות ערך שופר – בארנו בזה בס"ד מ"ס התוס' ז"ל
בסם הערך – ר"ה דף ל"ג ע"ב ד"ה שיעור תרועה –
דמאה קולות שאנו תוקעין בראש השנה הן כנגד מאה
יבבות של אם סיסרא, והמפרשים ז"ל נתקשו בזה, חדא
מה ענין מנין הקולות שחוקעין בראש השנה ליבבות של
אם סיסרא, דהא דלפינו מתייבב אם סיסרא זה רק גילוי
מיחלחל מהו יבבא, אבל מה ענין מנין התקיעות למנין
הפעיות שפעתה אם סיסרא, ומה לי אם פעתה מאה
פעמים או מאה פעמים ואחד, עוד יש להבין שלכאורה
מחמיה הדבר שמתאם השופר בחורה וכל תפארה
מהו תרועה, וכדי לדעת קול תרועה מהו צריכין לנו
ללמוד מיבבות של אם סיסרא, וגם אחר שלמדנו מאם
סיסרא עדיין אינו מבורר כל לרכו תרועה מהו אם גנוחי
גנח או ילווי ילוי, ולפי ד"ק הנ"ל דפסוק ותיבב וגו' קאי
על השכינה נוחא שפיר, וז"ל בס"ד דרמזה דוד בתהלותיו
באומרו אשרי העם ידע"י תרועה.

³²⁶ הביאה החיד"א ז"ל בס' דקש לפי – מערכת אות א'
ס' ט"ו – משום רבנו האר"י ז"ל.

³²⁷ יעו"י ס' אהבת דוד להחיד"א ז"ל דרוש ה' לשבת
כלה.

³²⁸ ורמוז לדבר באה"ל תברך"ך ע"ה בגי' כמנין אסתר.

משה (ובאחד) (ובד') באדר נולד משה.

והנה יש להתבונן במאמר המופלא הזה האריך זה מיתת שרה אמנו תחשב לנו לזכות עד שבעבור זכות זה שמתה בחדש מרחשון לא עלה בו הגורל על ישראל, ואלו מיתת משה רבנו מתגלגל ח"ו לרעה על ישראל וכיון שעלה הגורל במול דגים שהוא משמש בחדש אדר שבו מת משה רבן מיד שמחה.

עוד נקדים מאמרם ז"ל במדרש³³⁴ וז"ת: **ואברהם בן חמש ושבעים שנה** הלא הוא דכתיב **ויחי אומן את הרה** היא אסתר, רב אמר בת ארבעים חיתה, ושמואל אמר בת שמונים שנה, רבנן אמרי בת שבעים וחמשה, רבי ברכיה בשם רבנן דתמן אמר, אמר הקב"ה לאברהם אתה יצאת מבית אביך בן שבעים וחמשה שנים, חיך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן שבעים וחמשה שנים כמנין 'הרה'³³⁵, ע"כ.

ויש להתבונן בזה הלא יש לשאול אל אומרו **רבי ברכיה בשם רבנן דתמן אמר** וכו' שנראה כחולק על דברי רבנן, והלא גם לרבנן חיתה אסתר בת שבעים וחמשה וחינו רבנן וחינו **רבנן דתמן**, עוד יש לשאול ומה כל הגדולה הזאת מה שהבטיח הקב"ה לאברהם שהגואל שמעמיד ממנו היא אסתר תהא בת שבעים וחמשה שנים כשתעמוד לגאול את ישראל עד שהוא אומר לו **חיך אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן שבעים וחמשה שנים**³³⁶, ומהו מעלתה של בת שבעים וחמש שנים יתר ממנין שאר השנים עד שהקב"ה אומר לו **חיך וכו' אף גואל שאני מעמיד ממך יהיה בן שבעים וחמשה שנים**, וכי מאי איכפת ליה לאברהם כמה תהא

עקיבא נולד רבינו וכו', **רבי עקיבא היה יושב ודורש והצבור מתנמנם וביקש לעורר**, אמר מה ראתה אסתר למלוך על קב"ז מדינות, אלא תבא אסתר בת בתה של שרה שהיתה קב"ז שנים ותמלוך על קב"ז מדינות, ע"כ.

והמאמר הזה הוא כולו מוקשה, הלא למה דרש להם רבי עקיבא דייקא דרש זה כדי לעוררן משינתן, וגם האריך עוררן משינתן בדרש זה, גם יש להבין קישור מאמרי המדרש זה לזה, תו איזו שייכות יש למלוכת אסתר אל שנות חיי שרה ומה זכות יש בזה שהיתה קב"ז שנים, גם למה זה מלכה אסתר על קב"ז מדינות ולא על קע"ה מדינות כנגד שנותיו של אברהם, תו יש לשאול מה זו שאילה ששאל 'מה ראתה אסתר למלוך' וכו' דמשמע שמלכה בבחירתה, וכי בדידה תליא מילתא והלא היא לוקחה אל בית המלך בעל כרחא וכמ"ש 'ותלקח אסתר' וגו', והוה ליה למימר מפני מה זכתה אסתר וכו', והרבה קולמוסין נשתברו על מאמר מדרש זה, ואענה אף אני חלקי בס"ד.

ולבא אל המכוון נקדים לבאר בס"ד מאמר במדרש רבות³³³ וז"ת: 'בחדש הראשון הוא חדש ניסן' וגו', תני כשאמר המן הרשע לאבד את ישראל אמר היאך אני שולט בהן הריני מפיל גורלות וכו', בתחלה הפיל פור בימים ולא עלתה בידו וכו', כיון שראה אותו רשע שאין הגורל נופל בו בימים חור לחדשים, התחיל בחדש ניסן ועלה בו זכות פסח וכו', במרחשון עלה זכות שרה אמנו שבו מתה וכו', עלה ראש חדש אדר ולא מצא בו שום זכות, התחיל הרשע לשמוח, חור ובדק במזלות, מלה זכות פסח וכו', בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא נמצא לו זכות ושמה מיד ואמר **אדר אין לו זכות ומזלו אין לו זכות**, ולא עוד אלא שבאדר מת משה רבן, והוא לא ידע (שבאחד) (שבד') באדר מת

³³⁴ כ"ד ז"ט, י"ג.

³³⁵ עה"כ.

³³⁶ יעו"י ס' אמרי נועם פ' כ"ד ד"ה ח"י ויענך אכרס בלחץ וגו', בהקדס הקדש ואכרס בן חמש ושבעים שנה בלחצו מחכו.

³³³ אסתר"ר ז', י"א.

ימי שני חייה כשתבא לגאול את בניו, וגם למאי נפקא מינה נחלקו אמוראי בזה בת כמה היתה אסתר כשהעמידה הקב"ה לגאול לישראל, ומה לי אם היתה בת שבעים וחמשה שנים או פחות או יתר ומאי דהוה הוה, עוד יש לשאול והלא הרבה גואלים היו לישראל ולא היו בני ע"ה שנים ומפני מה רק אסתר מעלתה היא בזה שהיא בת שבעים וחמש שנים ולא בשום גואל אחר.

ונ"ל בס"ד דרבי ברכיה חולק על כל הני דלעיל דאמרי דבעל המדרש קמשתעי באסתר וקמיפלגי בת כמה היתה אסתר באותו פרק, וקאמרי 'רבנן דתמן' דבעל המדרש לא משתעי כלל באסתר אלא במרדכי קמשתעי, ודרש בעל המדרש מזה הפסוק דבאותו הפרק היה מרדכי בן שבעים וחמש שנים, וזהו אמרם ז"ל במדרש ואברהם בן המוש ושבעים שנה הה"ד ויהי אומן את הדסה היא אסתר אמר הקב"ה לאברהם אתה יצאת וכו' חייך וכו', ור"ל שהקב"ה הבטיח לאברהם כמו שהוא יצא מבית אביו כשהיה בן שבעים וחמשה שנים, כמו כן הגואל שיעמוד ממנו יהא בן שבעים וחמשה שנים כמנין 'הדסה', ומי הוא זה הגואל, זה מרדכי האומן את הדסה וכדכתיב ויהי אומן את הדסה היא אסתר³³⁷.